

Lat. 350
Mastergradsoppgave

Bjørn Nordahl Mathiesen

***Tacitus og Senatus Consultum
de Cn Pisone Patre***

*Den kronologiske diskrepansen
mellom den litterære og den epigrafiske kilde*

UiB september 2006

Innholdsfortegnelse.

Kapittel I: Innledning	side 3
Kapittel II: De litterære kilder og spesielt Tactus	side 9
1)Hvilke litterære kilder omtaler Cn.Piso Pater og prosessen mot ham?	side 9
2)Scriptores minores	side 9
3)Presentasjon av Cornelius Tacitus (år 56 – etter år 117) som litterær hovedkilde til kronologien fra Germanicus' død og frem til avslutningen av prosessen mot Cn. Piso Pater	side 12
4)Sammenfatning, beskrivelse og særtrekk ved Tacitus' fremstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Piso	side 21
5)Konklusjon om Tacitus' fremstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Piso	side 27
6)Appendix: Tabellarisk oppstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Cnaeus Piso Pater på basis av Tacitus' Annales bok 2 og 3.	side 29
Kapittel III: Bronsetavlene som gjengir teksten til <i>Senatus Consultum de Cn Pisone Patre</i>	side 33
1)Generelt om forhold tilknyttet <i>senatus consulta</i>	side 33
2)Funn	side 35
3)Beskrivelse av de enkelte kopier	side 37
4)Overleveringssituasjonen for <i>SCPP</i> i provinsen Baetica	side 41
5)Tekstens innhold. En rekonstruksjon av et hendelsesforløp på grunnlag av teksten i <i>SCPP</i> . Konklusjon vedr. hendelsesforløpet.	side 42
6)Særtrekk ved <i>SCPP</i>	side 53
7)Epigrafiske kilder som kildekategori	side 55
8)Appendix:Tabellarisk oppstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Cn. Piso Pater på basis av teksten i <i>SCPP</i>	side 60
Kapitel IV: Sammenholdning mellom konklusjone i Kapitel II og IV	side 63
Appendix: Tabellarisk oppstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Cnaeus Piso Pater på basis av Tacitus, <i>SCPP</i> og en syntese av disse kildene som tar utgangspunkt i konklusjonen fra Kapitel IV	side 68
Sekundærlitteratur	side 74

Tacitus og Senatus consultum de Cn. Pisone patre.
Den kronologiske diskrepansen
mellom den litterære og den epigrafiske kilde.

Kapitel I : Innledning.

I år 20 pågikk det i Roma en omfattende retts sak. Denne ble avholdt med det romerske senatet som rettsinstans og ble igangsatt etter framlegg fra keiser Tiberius. De tiltalte var den hjemkalte prokonsulen i Syria, Cnaeus Piso, som var hovedtiltalt, hans kone Plancina, deres to sønner og Cn. Piso Paters medhjelpere/følgesvenner, *comites*, under Pisos opphold som keiserlig legat i Syria. Hovedanklagen mot Piso var en mistanke om at han i oktober år 19 hadde medvirket til Tiberius' adoptivsønn Germanicus' død ved å forgifte ham i tillegg til en rekke andre forhold. Anklagene rettet mot de øvrige tiltalte kan kort oppsummeres slik: deres eventuelle medvirkning i Germanicus' død, og i hvor stor grad den enkelte i ly av Pisos handlinger hadde utnyttet situasjonen til egen vinning.

Retts saken hadde sterke politiske overtoner med utspring i flere forhold og avfødte en rekke spørsmål: I hvor stor grad var keiser Tiberius delaktig i Germanicus død? Hvilket omfang hadde samarbeidet mellom Tiberius og Piso? Det var kjent at forholdet mellom Germanicus og Tiberius var spent. Keiseren hadde stoppet Germanicus i å fullføre sine oppdrag i Germania hvor han var stasjonert med *imperium*. Dette var oppdrag som hadde gjort ham meget populær i brede lag av befolkningen. Men i år 17 var han blitt kalt tilbake til Roma før hans oppdrag var fullført og ble sendt som keiserens særlige legat (med *maius imperium*) til de østlige provinsene hvor Piso alt var stasjonert (Syria). Ble Germanicus i realiteten sendt til de østlige provinsene for at Piso skulle kunne holde ham under oppsikt? La keiseren med dette opp til en kompetansekonflikt mellom Piso og Germanicus for ved hjelp av den første å kunne ramme den siste? Fram til slutten av 1980- årene, da teksten til *Senatus consultum de Cn. Pisone patre* ble funnet, var historikeren Tacitus (år 56/57 – etter år 117) vår hovedkilde til kunnskap om disse politiske forholdene. I avslutningen av *Annales* bok 2, kapitlene 72-84, og i begynnelsen av bok 3, kapitlene 1 – 19, gir han en fyldig og levende skildring av begivenhetene fra Germanicus' død og de påfølgende hendelser. Til sammen gir dette en kronologi fram til retts saken som hos Tacitus er lagt til mai i år 20.

Noen prosopografiske opplysninger om hovedpersonene, Gnaeus Calpurnius Piso og Iulius Caesar Germanicus, er nødvendige for å forstå bakgrunnen.

a.) Gnaeus Calpurnius Piso var født på slutten av 40-tallet f. Kr Han kom fra en familie med sterke republikanske sympatier, og han hadde forfedre med et aktivt politisk engasjement i senrepublikken og under borgerkrigene. Hans bestefar, Cn. Calpurnius Piso, var mistenkt for på et bestemt tidspunkt å ha hatt kontakt med Catilina som senere sto for sammensvergelsen i 63 f. Kr. og som Cicero avverget. Senere ble han sendt til Spania for å danne motvekt mot Pompeius' innflytelse der, men ble i 64 f. Kr. drept av dennes tilhengere. Hans sønn, altså far til "vår" Piso, var under borgerkrigen tilhenger av Pompeius og sluttet seg til den republikanske fraksjonen i Africa. Han ble senere tilgitt og ble i 23 f. Kr. av keiser Au-

gustus spurt om å bli hans kollega som konsul. Slik hadde nå familien ytre sett akseptert den nye statsordningen, men brakte likevel med videre til neste generasjon en sterkt forankret republikansk tradisjon. Det går også fram av deres biografier at deres temperament var sterkt, og som arv ble dette karaktertrekket brakt videre som et sentralt element i personligheten til ”vår” Piso. Det var opplagt en vesentlig del av grunnen for hans atferd underveis til sin post som legat i Syria og også for hans atferd i selve provinsen. Seager (s. 83) begynner sin omtale av Piso slik: *-Cn. Calpurnius Piso, consul with Tiberius in 7, a man notorious for his savage tongue and independence of spirit.*

Fra senrepublikken ble det en forutsetning for å begynne på en senatorkarriere (quaestor, praetor, consul) at man hadde innehatt et verv i ett av de seks utvalg som til sammen utgjorde *vigintisexviri* (6 utvalg av embedsmenn i lave stillinger). Piso hadde verv her. Han var medlem av prestekollegiet *pontifices*, ett av de fire større prestekollegiene som til sammen utgjorde det romerske presteskap og som hadde øverste kontroll med all statlig religionsutøvelse. Dette var han både før og etter at han ble konsul i år 7 uten å ha holdt de øvrige embedene i *cursus honorum* (senatorkarrieren). Da Augustus døde, overtok Piso plassen etter ham i *Sodales Augustales*. Alle disse vervene, unntatt det første, viser hans nære forhold til keiserhuset og var en forutsetning for de ekstra høye og viktige embetene som han senere hadde uten å ha gått hele den vanlige embetsveien. Han ble prokonsul i den senatoriske provinsen Africa og keiserlig legat i Hispania Tarraconensis som var en keiserlig provins.

I år 17 ble han så utpekt til keiserlig legat i Syria med *imperium*. Vi ser her forløpet av en uvanlig karriere i samvirke med et særlig nært forhold til keiserhuset. Dette førte til maktposisjoner som bare sto tilbake for keiseren selv og med guvernørstillingen i Syria som kronjuvelen sett fra Pisos ståsted. Når Germanicus senere kom til Syria og de østlige provinsene som keiserens særlige legat og med *maius imperium*, ble hele Pisos situasjon og ikke minst hans selvbilde forrykket. Kan dette være hovedgrunnen til at han ”mistet hodet” og til hans videre atferd? Fra dette utviklet det seg over tid til gjensidig krangel og trette. Etter en tid brøt Germanicus sitt *amicitia* med Piso. Germanicus’ død i år 19 ble av hans venner forklart med ”et magisk mønster” eller at han var blitt forgiftet av Piso og dennes kone Munatia Plancina. I det Piso kom tilbake til Roma reiste senatet tiltale mot ham (år 20), men han tok sitt eget liv før rettsaken var avsluttet etter å ha bedyret sin uskyld og forsikret sin lojalitet til keiser Tiberius.

At konfliktene mellom Piso og Germanicus utviklet seg nettopp i Syria er ikke tilfeldig. Provinsen var keiserlig, og det å være keiserlig legat her ga i praksis styringen over hele den østlige delen av imperiet i keiserens navn. Geografisk besto den av alle byene, og av disse var noen frie. Videre ble også klientkongedømmet Commagene i nord styrt fra provinsen og området Arabia i øst til elven Eufrat. I tillegg hadde legaten det øverste ansvaret for etnarkiet Judea i sør. En etnark var en stattholder (befalingsmann) over en provins. Kjent i denne sammenhengen er Pontius Pilatus og Quirinius som var ”landshøvding i Syria” og stasjonert i Judea og begge disse var sentrale personer også i forhold til Jesu liv. Iturea og mange mindre tetrarkier nord for det egentlige Syria lå også inn under provinsen. En tetrark var en vasallfyrste over et mindre område under romersk overhøyhet. Provinsen Syria hadde en sterkt blandet befolkning og mange lokale stridigheter. Samtidig som legatstillingen ga stor prestisje, siden det bare var keiseren selv som i denne sammenhengen hadde større myndighet, krevde den også tilstrekkelige maktmidler for å opprettholde ro og orden. Dette medførte at den under prinsipatet utgjorde et meget viktig militært kommandosenter og fram til 70 var der her stasjonert hele fire romerske legioner. Klientkongedømmene ble gradvis annektert og

i år 72 ble Commagene innlemmet i provinsen. Det samme hadde i år 24 skjedd med Iturea. Judea ble i år 70 en regulær provins, nå styrt av en legat som sto i spissen for en legion som var overført dit fra Syria. I forkant av dette hadde Vespasian (keiser år 69 – år 79) slått ned opprør i hele Judea bortsett fra Jerusalem.

b.) Iulius Caesar Germanicus ble født i år 15 eller 16 f. Kr. I år 4 ble han adoptert av sin onkel Tiberius. Tiberius var adoptert av Augustus og slik ble Germanicus medlem av *Gens Julia* i direkte arvefølge.

Gens Julia og Gens Claudia var to av de patrisiske *gentes* fra det gamle Roma. Medlemmene av det Julisk-Claudiske keiserdynasti tilhørte disse slektene. Augustus var grunnleggeren. Han tilhørte *Gens Julia* fordi han var adoptert av sin grandonkel som var Caius Julius Caesar. Augustus' stesønn Tiberius, som han adopterte som sin etterfølger, tilhørte *Gens Claudia* men ble ved adopsjonen en direkte arvtaker i *Gens Julia*. De tre siste julio-claudiske keiserne – Caligula, Claudius og Nero hadde alle forfedre fra begge slekter.

Adoptio var et lovregulert foretak. Ved dette kunne en romersk borger få tilhørighet til en annen familie og bli underlagt *patria potestas* fra overhodet i denne familien. Det var bare *pater familias* i den nye familien som hadde lovlig adgang til å foreta en adopsjon. Kvinner var dermed utelukket. *Adoptio* ga en person alle de samme rettslige rettigheter og plikter i sin nye familie som om han var født i denne familien. Den adopterte fikk navn og samfunnsverdighet på linje med sin adoptivfar og han oppnådde alle arvemessige rettigheter i sin nye familie, samtidig som han tapte alle rettigheter i sin gamle familie.

Etter at han var adoptert og hadde nytt slektsforhold ble Germanicus' karriere påskyndet. Han sløyfet mange ordinære "stopp" på embetsveien. Dette hadde han felles med mange av de andre prinsene av sin egen generasjon.¹ Han tjenestegjorde under Tiberius i Pannonia (år 7 – 9) og i Germania i år 11. I år 12 var han konsul, altså før han hadde minimumsalderen som var 42 år. I år 13, som øverstkommanderende i Gallia og Germania, vant han sin første triumf som *imperator*.

Våren 15 sto han i spissen for felttog mot Chatterne, Cheruskerne og Marserne, alle folkeslag i Germania, og han befridde Segesterne, som sto på Romas side, fra Arminius som var Cherusernes hærfører. Sommeren samme år angrep han Bructererne som også var et folkeslag i Germania. Etter et senere slag mot Cheruskerne under Arminius led Germanicus' styrker store tap da de trakk seg tilbake.

For hovedfelttoget i år 16 ble det bygget ferdig en stor flåte, og store troppestyrker ble transportert via en kanal bygget av Tiberius og via sjøer i Holland til Ems. Derfra rykket de fram til Weser og slo Arminius i to slag. På veien hjem led flåten store tap i en storm.

Trass i at hans kampanjer i Germania også innebar noen nederlag, var Germanicus gjennom sitt totale militære virke i dette området blitt meget populær i brede lag av den romerske befolkningen. Hans åpne og vennlige sinnelag sto i kontrast til Tiberius' mutte innadvendthet.² I spørsmål som angikk det keiserlige dynasti var de to helt på linje, men deres politiske stil var forskjellig. Og der oppsto snart en tydelig forskjell i synet på hvordan man skulle løse spørsmål som vedkom Germania. Etter hovedfelttoget i år 16 ba Germanicus om ett eneste felttog til for å tvinge germanerne fullstendig i kne. Men Tiberius sa nei og kalte ham tilbake til Roma for triumf 26. mai år 17. Deretter ble han, som prokonsul med *maius imperium*, be-

¹ Rowe s.45.

² OCD s.783.

beordret til de oversjøiske provinsene i øst ”for å ordne forholdene i de oversjøiske områdene”³ (*Senatus Consultum de Pisone Patre* l. 31).⁴ Da han kom dit, krenket han Tiberius ved å dra til Egypt. Augustus hadde nemlig satt forbud mot innreise her for senatorer som ikke hadde fått spesiell tillatelse.⁵ Det hadde ikke Germanicus fått. Også Tacitus omtaler dette i *Ann.* 2.59: ”Tiberius--- irecttesatte (ham) meget skarpt fordi han i strid med Augustus’ forordninger og uten keiserlig samtykke hadde dratt inn i Alexandria”.⁶ Tacitus gir også en lengre bakgrunnsforklaring hvor det bl. a. står at forbudet gjalt for ”senatorer eller ansatte riddere”.⁷ Har dette vært en av mange faktorer som har bidratt til at motsetningene mellom Tiberius og Germanicus ble forsterket enda mer? Eller var det et viktig moment for Tiberius i en skjult agenda mot Germanicus og som var en medvirkende faktor til det videre politiske forløpet?

Etter at han først kom til Syria, dro han som sagt for en kort periode til Egypt. Da han så returnerte til Syria, var Piso allerede der som keiserlig legat. Dette ble, som alt nevnt, startskuddet på en gjensidig *controversia* som endte med Germanicus’ død i oktober år 19.

Mot slutten av 1980- årene ble det i Sør– Spania, i den daværende romerske provinsen Baetica, funnet flere fragmenter som til sammen utgjorde flere bronsetavler. Disse utgjorde i sin tur et komplett senatsvedtak som beretter om akkurat den rettssaken som ble omtalt helt i begynnelsen, og som foregikk i Roma i år 20. Den ble, som nevnt innledningsvis, etter framlegg fra Tiberius, ført av senatet mot Cnaeus Calpurnius Piso da han etter sitt opphold som keiserlig legat i Syria var vendt tilbake til Roma. Funnet av *SCPP* innebar ”at vi for en sjelden gang kan titte en antikk historiker i kortene og se hvorledes han har brukt de tilgjengelige kilder”.⁸

SCPP bekrefter hovedpunktene i Tacitus beretning både når det gjelder hendelsesforløp og rettssak. Riktignok kan små og uviktige detaljer divergere noe, men disse har andre årsaker og endrer ikke hovedinntrykket. Likevel har dette epigrafiske funnet skapt en helt ny situasjon for forskningen rundt det historiske hendelsesforløpet fram mot rettssaken og for selve rettssaken.. Det som konkret dannet utgangspunktet for den nye forskningsmessige situasjonen kan kort formuleres slik:

Kronologien i forkant av rettssaken og tidspunktet for selve rettssaken hos Tacitus faller ikke sammen med dateringen av *SCPP*. Diskrepansen er på over et halvt år. Dessuten synes Tacitus’ kronologi å ha et for knapt tidsperspektiv i betraktning av at den inneholder mange, langvarige og omfattende hendelser. Enkelthendelser passer heller ikke inn i forhold til hverandre hvis man sammenholder med *SCPP*. En kronologi fram mot desember rimer bedre. Men dette kommer igjen i konflikt med andre enkelthendelser. For eksempel beretter Tacitus (*Ann.* 3.19,3): ”Dette avsluttet straffetiltakene som Germanicus’ død krevde”.⁹ Og noe lenger ut i teksten: ” Straks etter forlot Drusus byen for å gjenoppta sin overkommando, men dro snart inn i den igjen under *ovatio* ”.¹⁰ Det handler om den *ovatio* som sommeren år

³ *Ad rerum transmarinarum statum componendum*

⁴ I det følgende benevnt som *SCPP*.

⁵ *OCD* s. 783.

⁶ *Tiberius---acerrime increpuit quod contra instituta Augusti non sponte principis Alexandriam introisset.*

⁷ *Senatoribus aut equitibus Romanis illustribus.*

⁸ *TH* s.113.

⁹ *Is finis fuit in ulciscenda Germanici morte.*

¹⁰ *At mox Drusus urbe egressus repetendis auspiciis mox ovans introiit*

19 var besluttet for både Drusus og Germanicus. *Fasti Ostienses*¹¹ daterer dette til 28.mai år 20, altså umiddelbart etter rettssaken hvis vi tar utgangspunkt i Tacitus' kronologi. Med utgangspunkt i en rettssak i desember ville denne *ovatio* komme lenge før. I tillegg ville det vært upassende med en slik seremoni *før* det var gjort fullt opp for Germanicus' død.

Et annet forhold er også problematisk sett i forhold til problemene rundt den kronologiske diskrepansen. I *SCPP* står det (l.146 – 148): ”Og også etter tapet av en slik far hadde den barnlige sorgen til Germanicus' sønner og særlig hos Nero Caesar som allerede var en ungdom, ikke gått ut over det som var rimelig”.¹² Nero kan her kalles *iuvenis* fordi han den 7. juni år 20 hadde mottatt *toga virilis* som tegn på overgang fra barn til mann. Datoen blir stadfestet i *Fasi Ostienses*. Også Tacitus (*Ann.* 3. 29,1) stadfester at dette fant sted *etter* rettssaken. Men samtidig er det et halvt år før dateringen av *SCPP* som omtaler det samme. Disse og andre liknende eksempler førte etter publiseringen av denne innskriften til en omfattende forskning på forholdet mellom Tacitus' *Ann.* 2.72 – 84 og *Ann.* 3.1 - 19 bok 3 på den ene siden og *SCPP* på den andre siden. I forbindelse med dette har man også søkt etter en harmoniserende løsning. For eksempel omtaler Miriam Griffin (s. 254) de to formene *hoc senatus consultum* og *haec senatus consulta* som et uttrykk for at vi her må forholde oss til enkeltvedtak som til sammen utgjør *SCPP*:

”The unusual composite character of our decree is signalled in the formula for making the decree in l.II, where instead of the usual *de ea re ita censuerunt* we read *de iis rebus ita censuerunt*”. På side 255 står det: ”Nothing in the document itself is incompatible with the idea that the composite decree was actually passed by the senate on 10. December 20, but that the multiple decrees which marked the conclusion of the trial were passed earlier; that, at a session of the senate called on 10. December for the purpose, Tiberius put to the senate the *relatio* in the document, a *relatio* very similar if not verbally identical to the one he had earlier put to them at the conclusion of the trial; and that it was only on 10. December, not at the conclusion of the trial, that it was decided to publish in Rome the original decrees passed by the senate”¹³ Vi kommer tilbake til Miriam Griffins resonnement i hovedkapittel III om *SCPP* og i det avsluttende hovedkapittel IV.

Andre forskere har ikke villet anerkjenne *SCPP* som autentisk og da muligens ut fra et forutinntatt ”eierforhold” til Tacitus'. Både forsøk på løsningsforslag og spørsmålet om autenticiteten vil bli nærmere omtalt i hovedkapittel IV.

Men selv om diskusjonen og forskningen ikke er avsluttet og kanskje ikke i overskuelig framtid vil bli det, kan status så langt oppsummeres slik:

Det synes ikke mulig å kunne harmonisere Tacitus kronologi fram mot en rettssak i mai med en kronologi som tar utgangspunkt i dateringen i *SCPP* med rettssak i desember. Uansett hvordan man forsøker å justere de enkelte elementer i hendelsesforløpet i forhold til hverandre, vil det alltid være minst ett element som ikke lar seg passe inn i helhetsbildet.

¹¹ Fasti var romernes kalender og almanakk. I antikken er ordet flertall av det latinske adjektivet fas, men mer vanlig brukt som et substantiv avledet av substantivet fas. Betydningen er: det som binder eller er fastsatt i følge guddommelig lov, og da som motsetning til ius eller menneskets lovgivning. Dies fasti ble dager hvor rettsforhandlinger kunne utføres uten at det ble betraktet som en handling mot gudenes vilje. Dies nefasti ble dager hvor rettsalene av forskjellige religiøse grunner måtte være lukket. Fasti utviklet seg videre til å bli betegnelser på lister eller registre av flere typer og lister hvor viktige begivenheter ble nedtegnet slik som i tilfellet med Drusus' *Ovatio* 28. mai år 20. Dies nefasti ble også i alminnelighet betegnelsen på ulykkesdager. Eksempler på lister i Fasti er Fasti Consulares (liste over embetsmennene) Fasti Triumphales (liste over avholdte triumfer) og Fasti Sacerdotales (prestelister). Fasti Ostienses er navnet på en liste over viktige begivenheter og som er funnet i Ostia.

¹² Item quod filiorum Germanici puerilis et praecipue in Nerone Caesare iam etiam iuvenis(eller: iuvenilis) dolor amisso patre tali non excesserit modum probabilem.

¹³ Griffin s.255.

Denne oppgavens hovedfokus vil være rettet mot forholdet mellom Tacitus og *SCPP* og mot de to forskjellige kronologiske forhold som fremkommer i de to hovedkildene til rettssaken. Tacitus og *SCPP* vil være parallelle referanserammer, men det vil naturlig bli lagt størst vekt på *SCPP* siden dette epigrafiske materialet i vår sammenheng er "inntrengeren" og bare har vært kjent i 10 år hvis vi tar utgangspunkt i publiseringen. I egne kapitler blir den litterære kilde (Tacitus) og den epigrafiske (*SCPP*) presentert separat.

Innledningsvis ble disse spørsmålene stillet: I hvor stor grad var keiser Tiberius delaktig i Germanicus' død? Hvilket omfang hadde samarbeidet mellom Tiberius og Piso? Ble Germanicus i realiteten sendt til de østlige provinsene for at Piso skulle kunne holde ham under oppsikt? La keiseren med dette opp til en kompetansekonflikt mellom Piso og Germanicus for ved hjelp av den første å kunne ramme den siste?

I løpet av de neste kapitlene vil fokus bli satt på disse spørsmålene gjennom det samlede materialet som fremkommer gjennom kapitlene som følger. Dette samlede materialet vil deretter i et eget sluttkapittel være utgangspunkt for en vurdering av de to forskjellige kronologiene som er aktuelle. Her vil en endelig sammenlikning gjøres, løsningsforslag bli presentert, og den endelige konklusjonen vil bli trukket.

Kapitel II : De litterære kilder og spesielt Tacitus.

1) Hvilke litterære kilder omtaler Cn. Piso Pater og prosessen mot ham?

Vi skal nå omtale og vurdere prosessen mot Cn. Piso Pater ut fra tilgjengelige litterære kilder. Og kapitlet avrundes med en konklusjon som ensidig vil bygge på det materialet som da fremkommer.

Fire historikere er aktuelle og disse kan igjen inndeles etter hvor stort fokus de har på prosessen mot Cn. Piso Pater.

Tre av disse fire kan samlet betegnes som *scriptores minores* fordi deres omtale av prosessen er svært knapp og nesten som en parentes: Gaius Velleius Paterculus var 39 år da prosessen mot Cn. Piso fant sted. Gaius Suetonius Tranquillus var litt yngre enn Cornelius Tacitus, men levde delvis samtidig med ham. Cassius Dio ble født år 150 og døde i år 235. De har åpenbart ikke ansett denne prosessen som tilstrekkelig viktig for en bredere omtale.

Hos den fjerde litterære kilden vi har bevart er forholdet helt annerledes: Cornelius Tacitus. Som vi alt har berørt tidligere gir han - i sterk kontrast til de tre andre - en bred omtale av en rekke relevante forhold helt fra Germanicus' død i oktober år 19 og til avslutningen av rettssaken i mai år 20.

2) *Scriptores minores*.

a)

-Si aut natura patitur aut mediocritas recepit hominum, audeo cum deis queri: quid hic meruit primum ut scelerata Drusus Libo iniret consilia? Deinde ut Silium Pisonemque tam festos haberet, quorum alterius dignitatem constituit, auxit alterius? ("Hvis enten naturens orden tillater det eller menneskenes ubetydelighet har gitt rom for det, våger jeg å gå i rette med gudene: Hva er det som gjør at denne mannen (Tiberius) har gjort seg fortjent til, for det første at Drusus Libo la forbryterske planer mot ham? Og deretter til å anse Silius og Piso for så betydningsfulle at han ga embetsverdighet til Silius og økte embetsverdigheten for Piso?"). Vi finner dette utdraget i bok 2, kapittel 130 fra *Historiae Romanae* (Historiske beretninger om Roma) av Caius Velleius Paterculus.

Hos denne historikeren er Cn. Piso Pater her bare et navn sammen med andre navn. Men selve utformingen av teksten forteller at Velleius implisitt forutsetter et utvidet kjennskap til både Drusus Libo og til Silius så vel som til Piso Pater. Implisitt peker han også på at konteksten for alle tre har vært av betydning. Mot en slik bakgrunn er det egnet til å forundre at Velleius som en samtidig observatør bare så vidt berører Piso, mens Tacitus rundt 90 år senere (*Ann.* 3, 19) forteller at saken ikke bare opptok samtiden, men også ettertiden som en sak "som ga grunnlag for debatt ikke bare blant dem som levde på den tiden, men også i årene som fulgte"¹⁴

Caius Velleius Paterculus gir oss mange detaljer om eget liv gjennom sine egne verk.¹⁵

¹⁴ *Non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore iactata.*

¹⁵ *Hans bestefar på farsiden var C. Velleius som var sjef for ingeniørkorpset under Cn. Pompeius Magnus., dvs. adjutant/ordonnans direkte underlagt Cn. Pompeius som hærfører. Til hans forfedre på farsiden hørte også Marcus Iunius Brutus, en av C. Iulius Caesars mordere, og Titus Claudius Nero, far til keiser Tiberius. Capito, en senator som hjalp til med å reise tiltale mot caesarmorderen Cassius i 43 f. Kr. var Velleius'onkel på morsiden. Selv begynte Velleius Paterculus sin karriere som militærtribun rundt år 1. Senere fulgte flere*

Mens hans forfedre hadde markert seg sterkt i slutten av republikken, ble Velleius selv knyttet tett til det keiserlige maktapparatet under Augustus og særlig under Tiberius. Meget av det han som historiker beskriver er selvopplevd. Med bakgrunn i lang politisk erfaring har han sikkert også hatt god kjennskap til rettssaken mot Piso. Selv om hans siste kjente embete er som pretor i år 15, altså i den perioden hvor Germanicus virket i Germania, er det sannsynlig at han også var nært plassert til det som videre hendte. Til overmål levde han også samtidig med at prosessen mot Piso pågikk, en begivenhet som også satte sterke spor i hele imperiet (se ovenfor). Igjen: hvorfor blir den da bare så vidt berørt, mens Tacitus vel 90 – 100 år senere markerer den med hele 19 kapitler i sine *Annales*?¹⁶

Velleius beskriver på en grundig måte keiser Tiberius' karakter i den delen av sitt verk som omhandler ham (2.94 – 131), og han gir – i motsetning til Tacitus - et positivt og nesten panegyrisk bilde. Pisosaken hadde sider som var mindre positive for keiseren og i tillegg kunne bli kompromitterende for ham.

Kan dette være Velleius' grunn for å dempe den ned? Selv om dette ikke vil kunne dokumenteres er det stor sansynlighet for at det forholder seg slik.

b)

-Etiam causa mortis fuisse (Germanico) per Cn. Pisonem legatum Syriae creditur, quem mox huius criminis reum putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreto ostentanti auferenda ipsumque iugulandum curasset (“Og man tror til og med at han (Tiberius) forårsaket hans (Germanicus') død ved hjelp av Cn. Piso, som var keiserlig utsending til Syria. Og noen mener at da Piso senere ble satt under tiltale for denne forbrytelsen, hadde han til hensikt å offentliggjøre den skriftlige dokumentasjonen på det han var blitt pålagt, hvis han (Tiberius) ikke hadde sørget for at de ble fratatt Piso da denne viste dem til ham i hemmelighet og så sørget for at Piso ble drept.”) Dette utdraget finner vi i bok 3.kap 52 fra Gaius Suetonius Tranquillus'¹⁷ verk *De vita Caesarum* (Om keisernes liv). Bok 3 er en biografi over keiser Tiberius.

I sin beretning stadfester Suetonius det dårlige forholdet Tiberius hadde til sin adoptiv-sønn Germanicus og det gjør han i den perioden i teksten som kommer umiddelbart foran den siterte perioden hvor Pisos navn blir nevnt: ” Han (Tiberius) motarbeidet Germanicus så sterkt

oppgaver og embeder. Han var stasjonert i de østlige provinsene som en del av staben til C. Iulius Caesar, som var eldste sønn av Agrippa og Julia og var født i år 20 f. Kr. Velleius ble senere ridderprefekt som sin far og farfar og i årene fra 4 til 14 gjorde han tjeneste under den kommende keiser Tiberius i Germania, Pannonia og i Dalmatia. I år 12 deltok Velleius og broren i Tiberius' triumf i forbindelse med Illyria. Da Augustus døde i år 14 var begge brødrene allerede utpekt som candidati Caesaris til pretorembetet for år 15. Ut over dette finnes ingen ytterligere kunnskap om hans liv fram til han døde en gang etter år 30.

¹⁶ Velleius Paterculus' historieverk har, som allerede nevnt, tittelen *Historiae Romanae*. Det omfattet opprinnelig to bind. Av det første bindet er det aller meste gått tapt. Det startet med gresk mytologi og sluttet med utslettelsen av Karthago i 146 f.Kr. Bind 2 starter fra dette tidspunktet og går fram til år 29, altså til ut i annen halvdel av Tiberius' prinsipat.

¹⁷ Caius Suetonius Tranquillus var yngre enn Tacitus, men en del av deres liv falt sammen. Han stammet sannsynligvis fra Hippo Regius i Numidia, en romersk provins sør og vest for det gamle Karthago på nordkysten av Afrika. I Roma har han gjort seg bemerket som forfatter allerede i år 97, og han hadde i tillegg praksis som advokat. Han var militærtribun i Britannia. I år 110 var han i den keiserlige provinsen Bithynia ved Svartehavet som medlem av Plinius den yngres følge da denne under keiser Trajan var legat her. I løpet av Trajans senere år som keiser (keiser år 98 – år 117) og under Hadrian (keiser år 117 – år 138) holdt Suetonius etter tur tre viktige embeder som sekretær i den keiserlige administrasjonen: notarius a studiis, notarius a bibliothecis og notarius ab epistulis. Som notarius ab epistulis fulgte han keiser Hadrian til Gallia, Germania og Britannia i årene 121 og 122. Imidlertid ble han av ukjente grunner avsatt fra sitt embede. Samtidig avsatte keiseren også C. Septicius Clarus som befalingsmann for den keiserlige garden. Suetonius' *Vita Caesarum* var dedisert nettopp til Clarus. Fram til nå har man ikke funnet årsaken til at Suetonius ble avsatt, men av spekulasjoner har det vært desto flere. Han fortsatte imidlertid å skrive helt frem til sin død.

Fra Suetonius' hånd har vi bevart verkene *De viris illustribus* (Om berømte menn) og *De vita Caesarum* (Om keisernes liv). Det første verket er fullstendig bevart, men var opprinnelig delt inn i tre grupper av biografier. Den første gruppen omfattet grammatikere og retorikere. Den andre gruppen var viet diktere og talere, mens den tredje og siste gruppen omtalte historieskrivere og filosofer. Gruppene grammatikere og historikere er fullstendig bevart. Fra gruppen om diktere og talere har vi biografiene over Terentius, Horatius og Lukanus. Verket om keisernes liv inneholder biografier fra Caius Iulius Caesar til Domitian. Det er videre kjent at han skre enda flere verk både på gresk og latin, men disse er gått tapt.

at han både medvirket til å redusere hans fremragende bedrifter til å være uten betydning og til å håne hans strålende seirer som om de var ruinerende for staten. Og han klaget til og med i senatet over at han (Germanicus) på grunn av en uhyre stor og uventet hungersnød hadde nærmet seg Alexandria uten at han (Tiberius) var rådspurt”.¹⁸ Suetonius berører her forhold som også sto sentralt når det gjelder Germanicus’ rolle i de østlige provinsene og i selve retts-saken mot Piso Pater: Germanicus’ lovbrudd ved å dra inn i Egypt og Tiberius’ generelt dårlige forhold til Germanicus og alle spekulasjonene som ut fra dette ”lå i luften”.¹⁹ På bakgrunn av dette er det egnet til ettertanke at en så sentral faktor som Piso selv bare *en* gang blir nevnt kun ved navn. Vi kommer nærmere tilbake til dette i underkapitlet om Cornelius Tacitus.

Keiserbiografiene har innebygget et sterkt element av underholdning og man har antatt at Suetonius’ bruk av kilder har vært tilfeldig. Nyere forskning har imidlertid endret dette ”The Lives of the Caesars draws on a wide range of sources, both literary and documentary. Many authorities are cited by name, especially in the earliest lives. There are signs also that Suetonius could be careful in seeking out detailed information and accurate in reporting it”.²⁰ Her henviser forfatteren bl.a. til Suetonius’ biografi om Tiberius, kap.5 hvor denne på en utrolig detaljert måte diskuterer usikkerhetsfaktorene rundt Tiberius’ fødested og årstallet når han ble født. Dette er forhold som i utgangspunktet og i tillegg til det som er omtalt ovenfor burde føre til en mer utvidet omtale av Piso Pater enn bare det å nevne dennes navn.

c)

”Piso vendte senere tilbake til Roma og ble på grunn av mordet (på Germanicus) overfor senatet av Tiberius selv satt under tiltale. Denne ville rydde av veien mistanken om at det var ham selv (Tiberius) som hadde forårsaket Germanicus’ død. Da forhalte han (Piso) anledningen til dette og begikk selvmord”. Dio skrev på gresk i annalistisk tradisjon (se under Tacitus) og denne passasjen står i hans romerske historie under årene 19 og 20 e. Kr. i bok 57. Den avslutter kap.18. Her sier Cassius Dio²¹ rett ut det som både hos Suetonius og – som vi senere skal se – Tacitus bare antyder, om enn ganske sterkt. Når Dio sier at Tiberius selv ville rydde av veien en mistanke om at han selv *gjennom* Piso hadde medvirket til Germanicus’ død er dette omtrent som å bekrefte mistanken. Og når han videre sier at Piso forhalte anledningen til dette ved å ta sitt eget liv er dette i sin tur omtrent som å bekrefte en felles plan for keiseren og Piso overfor Germanicus.

Hvilket kildemateriale bygger han dette på? Ut fra Dios formulering synes disse å være konkrete. Hvorfor har han så ikke gjort mer ut av dem?

Alle *scriptores minores* nevner altså saken mot Piso. Og felles for dem alle er en ganske kort omtale. Likevel signaliserer de vesentlige forskjeller både når det gjelder forutsetningene for

¹⁸ *Germanico usque adeo obtrectavit, ut et praeclara facta eius pro supervacuis elevarit et gloriosissimas victorias ceu damnosas rei publicae increparet. Quod vero Alexandream propter immensam et repentinam famem inconsulto se adisset, questus est in senatu.*

¹⁹ *Kort sammenfattet: Hva var Tiberius’ egentlige rolle og hva var keiserens egentlige agenda da Germanicus ble sendt til Syria og senere døde der?*

²⁰ *Bradley s. 13.*

²¹ *Cassius Dio (ca. år 150 – 235 e. Kr.) var embetsmann og byråkrat.. Han kom fra en fornem og framstående familie i Nicaea. Byen lå i den før omtalte provinsen Bithynia ved Svartehavet. Hovedpunktene i karrieren hans er disse. Pretor i år 194 og consul suffectus i år 204. Fra år 218 til år 228 holdt han etter tur disse embedene: curator (sentralmaktens representant på stedet, først i Pergamum og deretter i Smyrna). Så fulgte embetet som prokonsul i Africa og keiserlig legat, først i Dalmatia og deretter i Øvre Pannonia. I år 229 var han ordinær konsul sammen med Severus Alexander (keiser år 222 – år 235). Deretter trakk han seg igjen tilbake til Bithynia. Dio skrev ned Romas historie fra Aeneas landet i Italia til år 229 e. Kr. Han skrev den på gresk i 80 bind. Bind 36 – 54 som dekker årene 68 – 10 f. Kr. er overlevert i sin helhet. Bind 55 – 60 som dekker årene 9 f. Kr – år 46 har vi overlevert i forkortet versjon. Under årene 19 og 20 e. Kr. finner vi den korte omtalen av Piso Pater som er nevnt ovenfor.*

det som hendte og når det gjelder tolkning av selve hendelsene. Hvilket kildemateriale ligger til grunn for at oppfatningene fremtrer så ulikt?

Velleius Paterculus fremstiller Piso Pater som ensidig forbrytersk og han er blitt en belastning som Tiberius ufortjent har fått på sine skuldre.

Suetonius antyder gjennom andres uttalelser et klart annet bilde av Tiberius: en person med en forbrytelse på samvittigheten. Og denne forbrytelsen må skjules ved å rydde gjerningsmannen av veien. Men er denne gjerningsmannen (Piso Pater) en forbryter av natur eller er han blitt det ved keiserens egen medvirkning?

Cassius Dio slår fast at Piso drepte Germanicus på Tiberius' oppdrag. Også her er keiseren årsaken til Germanicus' død.

Et samlet inntrykk forteller likevel at man kan stille spørsmål ved Tiberius' *egentlige* rolle. Piso Pater står i tillegg mer fram som et offer i en prosess. For Cassius Dio er saken blitt 160 år gammel. Likevel er hans omtale den mest konkrete på fakta. Velleius levde da saken pågikk, en sak som for samtiden syntes å være både viktig og spesiell. Hvorfor har han da bare så vidt nevnt Piso ved navn, mens Tacitus ca. 100 år senere gir den en bred dekning? Og hvorfor har Suetonius, som i hovedsak var Tacitus' samtidige, gitt saken liten plass sett i forhold til nettopp ham?

Gjennom oppgavens videre forløp håper vi at noe av dette inndirekte blir nærmere belyst, selv om alt neppe fullt ut vil bli besvart og noen forhold vil forbli grunnlag for spekulasjoner.

3) Presentasjon av Cornelius Tacitus (år 56 – etter år 117) som litterær hovedkilde til kronologien fra Germanicus' død og frem til avslutningen av prosessen mot Cn. Piso Pater.

Om Tacitus' biografi finnes få sikre kunnskaper, men noen tilnærmet sikre opplysninger har vi. Han var sansynligvis født i Gallia Narbonensis. Som jurist og embetsmann under keiserne Vespasian (år 69 – år 80), Titus (år 80 – år 81) og Domitian (år 81 – år 96) hadde Tacitus rik erfaring fra statsapparatet. Han var pretor i 88, og på samme tid var han også medlem av det prestisjefylte prestekollegiet *Quindecimviri sacris faciundis* som blant annet hadde ansvaret for de sibyllinske bøker.²² Fra år 89 til år 93 var han vekke fra Roma, sannsynligvis som embetsmann med spesielt oppdrag i en provins. I år 97 var han *consul suffectus*²³. I senioralder endte han opp som prokonsul i Asia i årene 112 og 113. Han hadde vært i felten under kommando av sin svigerfar Agricola. Vi vet ikke nøyaktig når *Annales* ble skrevet, men *Ann.* 2.56,1. og *Ann.* 4.5,2. kan sannsynligvis dateres til henholdsvis år 114 og år 115.²⁴ Ut fra dette er det sannsynlig at Tacitus' omtale av prosessen mot Piso er skrevet i løpet av disse årene.

Cornelius Tacitus er som nevnt vår litterære hovedkilde til begivenhetene fra Germanicus' død 10. oktober oktober år 19 og fram til avslutningen av prosessen mot Cn. Piso Pater noen dager før 28. mai i år 20. I dette kapitlet skal vi vurdere perioden bare ut fra Tacitus som litterær hovedkilde. Eller sagt på en annen måte: "Verden er øde og tom og ordet fra *SCPP* har ennå ikke tatt bolig blant oss" Vi vil søke å vurdere Tacitus som historiker på generelt grunnlag og deretter vinkle dette mot å vurdere hvordan dette generelle bildet konkret kommer til

²² Disse ble oppbevart i Apollos tempel på Palatin.

²³ Konsul valgt for å erstatte en ordinært valgt konsul som enten var avgått ved døden eller hadde fratrukket sitt embete.

²⁴ OCD s.1469.

uttrykk i hans skildring av den perioden som er nevnt ovenfor. Kapitlet vil bli avsluttet med en sammenfattende konklusjon som tar utgangspunkt i dette litterære grunnlaget.

”The reputation of Tacitus the Historian has been a curious one. He has at different times been accused of being a Renaissance forgery, a pathological liar striving only for effect, a rhetorician who sees the truth only from the standpoint of his own case, and a stylist who follows slavishly a single literary source and turns it into Tacitean Latin. No one now believes in the theory of forgery, because, apart from its intrinsic improbability, coins and inscriptions discovered after the manuscripts of Tacitus confirm facts for which he is the only other source”.²⁵ Millar tar, som vi ser, avstand fra det ensidige og udokumenterte i en slik tolkning. Likevel fortsetter han sitt resonnement med ordene ”But doubts remain and they are important, because for much of the period Tacitus is the best (sometimes the only) literary source, and we must know how far he is to be trusted”.²⁶

Også Millar understreker at tvilen ikke springer ut fra de historiske fakta som Tacitus omtaler, fordi det meste på en overbevisende måte fortsetter med å bli dokumentert ved senere oppdagelser. Det er historikerens *tolkning* av de historiske fakta som kan være problematisk.

Sølvalderens prosa skilte seg ut fra tidligere perioder blant annet ved at forskjellen i stil mellom prosa og poesi var blitt mindre. Sølvalderens prosa tok opp i seg mye av både vokabular og syntaks fra poesien. Setningene var også kortere. ”Rhetoric was a dominating influence and it was a rhetoric artificial and remote from life, which aimed at entertaining a sophisticated and easily bored generation. A speaker had to be witty, incisive and novel if he was to hold his audience”²⁷ Dette sitatet gir som helhet et bilde av betingelsene som var tilstede for Tacitus som historieskriver. Om alt i detaljer kan knyttes direkte til historikeren skal vi la ligge her. Men, som vi senere skal se, han var uansett *ikke* ”remote from life”.

Tacitus føyer seg inn i en *annalistisk* tradisjon som på hans tid alt hadde eksistert fra langt tilbake i romernes historie: år for år å gjøre rede for de større hendene innenfor det enkelte året. Det gjaldt begivenheter innenfor politikk så vel som militære aktiviteter og hendinger av konstitusjonell art.²⁸ Men med tiden undergikk dette rammeverket endringer. Historikerne la etter hvert større vekt på samtidshistorie med Thucydides (465/460 f. Kr.– ca. 400 f. Kr) og Polybius (ca.?? –118 f. Kr.) som forbilder. Etter gresk mønster ga de sine verk tittelen *Historiae*. Sallust (86 f. Kr. – 35 f. Kr.) knytter seg til deres forbilde.

Også hos historikere som levde og skrev senere ble den annalistiske rammen holdt i hevd, men med en endret og mer ”fleksibel” innholdsforståelse. Slik var det for både Livius for Tacitus. Likevel benyttet de ikke tittelen *Annales* for noen av sine verk. Det verket av Tacitus som i denne oppgaven har benevnningen *Annales* ga han selv tittelen ”Fra den Guddommelige Augustus’ bortgang.” fordi han starter med tiden like før Augustus’ død.²⁹

²⁵ Millar s.4.

²⁶ Millar s.4.

²⁷ Millar s.10.

²⁸ Ordet *Annales* ble etter hvert standardskriving for historieskriving generelt. Det ble ofte brukt av historikerne som tittel på deres verker etter *Annales Maximi*. Dette var tittelen på den årlige rapporten fra pontifex maximus. Rapporten inneholdt navnene på årets embetsmenn og registrerte alle større offentlige hendelser. Den hadde stor betydning fram til Graccernes tid, men med sin alderdommelige språkform ble den allerede på den tiden oppfattet som gammelmodig. Og dette var nok grunnen til at en del historikere ga avkall på tradisjonen å skrive om Romas historie helt fra byens grunnleggelse, en tradisjon som Livius senere tok opp igjen med sitt historieverk ”Bøker fra og med grunnleggelsen av Byen” (*Ab Urbe condita Libri*).

²⁹ *Ab excessu Divi Augusti*

Innenfor rammeverket av et bestemt år ordner Tacitus sitt materiale fritt. Han kan for eksempel knytte sammen til en enhet hendelser som angår keiserhuset, grensekriger, forhold i provinsene, konstitusjonelle endringer og forhold i senatet, selv om de enkelte ledd innenfor dette året innbyrdes får en forrykket kronologi. Dette kan også skje *mellom* år. Det betyr ikke at han konsekvent ignorerer kronologien, men at han i noen sammenhenger regulerer den ut fra en målsetting som for ham selv der og da er overordnet og dermed har høyere prioritet. Som nevnt tidligere er *tolkningen* for ham det viktigste. Som en konsekvens av dette blir særlig det kronologiske bildet mer uklart.³⁰

Ut fra behovet for å tolke det historiske stoffet utøver altså Tacitus stor frihet når han innenfor gitte historiske rammer og et sterkt engasjement systematiserer stoffet og velger ut detaljer. Han vil rive sine lesere og tilhørere med! Det oppnår han ved å gi sin fortelling et sterkt preg av spenning og ved overraskende innslag.

Tett forbundet med et behov for å tolke er også behovet for å *forstå*: når man forstår en sammenheng melder også behovet seg for å kunne tolke det man har forstått. Denne sammenhengen er en naturlig referanse for enhver historiker uavhengig av hvilken tidsepoke hans livsløp er en del av, og defor også for Tacitus. Men historikeren fra sølvalderen griper dette an på en måte som fullt ut har hans egen signatur. Han utøver en raffinert underfundighet i selve omtalen hvor virkningen ut fra hans formulering blir forsterket. I forbindelse med sin skildring av forholdene rundt rettssaken mot Cn. Piso starter han et kapittel (*Ann.* 3.15,1) slik: *-Eadem Plancinae invidia, maior gratia;*³¹ Dette er meget kort, men likevel ekstremt innholdsmettet. For alternativt kunne han sagt: ”Plancina, som var Cn. Pisos hustru, var hatet i samme grad som sin mann. Men siden hun ved å tryggle og be hadde oppnådd velvilje hos Augusta (Livia), var hennes utgangspunkt som tiltalt i denne straffesaken et helt annet enn for Piso selv”. Plancina ble da også frikjent for den alvorlige tiltalen hun hadde mot seg. Her får Tacitus sagt mye som i forkant er kjente forutsetninger for lesere og tilhørere uten at det kommer skriftlig til uttrykk på papiret. Det finnes mange eksempler på denne raffinerte og underfundige fremstillingsmåten hos Tacitus, og disse er spredt utover i hele hans forfatterskap. Goodyear (s. 26) oppsummerer det slik: ”Once he has satisfied himself of what really happened and why, he will then, by choice of word or phrase, by inclusion or exclusion of details, by innuendo and indirect comment, and in many other ways, superimpose his interpretation on the facts, without directly perverting them”.

”Jeg mener at historieskriving har et spesielt ansvar for at fortjenstfulle handlinger ikke skal forbli uomtalt slik at etterkommerne derfor når moralsk fordervete utsagn og handlinger får omtale skal frykte for skammen”.³² Slik formulerer Tacitus (*Ann.* 3,65) det som etter hans syn er hensikten med å skrive historie og som må tolkes som hans programerklæring: historieskriving skal fungere som moralsk oppdrager og ha en eksemplarisk funksjon. Hans ønske om å forstå og dernest å tolke historiske forløp må vi derfor se i lys av dette utsagnet.

Når Tacitus presenterer sentrale historiske personer skjer dette klart ut fra de ”rammene” som er beskrevet ovenfor. Personene fremstår i større grad som eksemplariske typer enn som personer med sterke og svake sider i tradisjonell blanding.

³⁰ “Occasionally, I suspect, Tacitus’ arrangement of material is determined by the meekest chance: one topic happens in some way to suggest another” (Goodyear s.43).

³¹ *Plancina var utsatt for samme hat, men hadde større velvilje-*

³² *Praecipuum munus annalium reor ne virtutes sileantur utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit.*

Av mange forskere er det blitt framholdt at grekerne og romerne ikke hadde noen klar forestilling om muligheten for endringer i det enkelte menneskets karaktertrekk gjennom livsløpet.³³ Dette skal være grunnen til at antikk litteratur preges av en gjennomgående statisk karakterskildring og at dette først gjennomgikk en endring under innflytelse fra kristendommen. I antikken er det grunnleggende i menneskets karakter i utgangspunktet fast fiksert. Dermed et menneske ut fra en prosess gjennom deler av livet endrer karakter, blir dette ikke beskrevet innledningsvis, men først senere. Endringen betraktes ikke som resultat av et personlig forløp, men som om også den endrete varianten alltid har vært til stede hos vedkommende. Med andre ord: karaktertrekkene blir bare helt enkelt forandret.

Med dette in mente vender vi tilbake til Tacitus' fremstilling av Germanicus og Tiberius. I Tacitus' bilde er Germanicus et positivt eksempel som sammen med andre faktorer medvirker til å fortelge de tidlige årene i Tiberius' prinsipat. Hensikten er tydelig. Ved å sette Germanicus' positive egenskaper opp mot Tiberius forsterker han samtidig det negative bildet av den siste. For dette formålet tar han i bruk både stilistiske og psykologiske virkemidler. Kan dette igjen ha en psykologisk bakgrunn i Tacitus' egne erfaringer fra den perioden da han fungerte som embetsmann under Domitians prinsipat og har disse erfaringene i sin tur ubevisst medvirket til å forsterke Tiberius' mørke sider? Vi kommer tilbake til dette om litt.

For romerne er *virtus* et viktig og nesten urromersk begrep. Gjennom sin fremstilling av Germanicus' ytre bedrifter kombinert med en meget sterk positiv fremstilling av hans personlighet gjør Tacitus ham til et tydelig eksempel på *virtus*, et uttrykk for det ypperste idealet av en romersk borger. Både i den tidlige keisertid da Germanicus levde og i Tacitus' egen samtid mente man at *virtus* var svekket eller gått tapt som praktisk realitet og at begrepet bare eksisterte som teoretisk ideal. Derfor arbeidet Augustus aktivt for å styrke *virtus*. Ved å holde fram Germanicus som et eksempel på dette sterkt positivt ladete begrepet spiller Tacitus samtidig på idealisering, nostalgi og sterke følelser. Det bildet han tegner av Germanicus kan også sees i sammenheng med Tacitus' skildring av sin svigerfar Agricola når vi tilføyer at forståelsen av *virtus* også innbefatter begreper som ungdom, sjarm, høy samfunnsstatus og talent for diktning.³⁴

Tacitus spiller ofte på å sette sterke motsetninger i fokus for slik å forsterke virkningen hos lesere og tilhørere: han omtaler den *virtus* som han ser hos mange "barbariske" folkeslag i Germania. Gjennom dette får han samtidig satt fokus på at innholdet i begrepet er gått tapt hos samtidens romere. Germanerne er "edle og primitive" i motsetning til de utviklede romerne som nødvendigvis da blir "fordervete". Motsetningen gir stor effekt fordi fremmede folkeslags *virtus* i følge Tacitus er den samme som preget Roma i en fjern fortid. Vi er tilbake til den moraliserende Tacitus.

"Tiberius, the greatest of Tacitus' characters, was too commanding and complicated a personality to be fitted into any familiar type...But Tacitus is careful to establish the main traits of Tiberius' character as soon as possible"³⁵ "The decisions of modern historians on Tacitus differ as much as Tacitus and Velleius differed about Tiberius".³⁶

At Tiberius' personlighet var for sammensatt til å kunne plasseres innenfor en kort og enkel karakteristikk er sant nok. Men som en konsekvens av dette må det neste utsagnet tolkes slik: Tacitus får fort på plass alle de mørke og negative trekkene hos Tiberius. Det er jo all-

³³ Goodyear s.37.

³⁴ Gnaeus Julius Agricola (år 40 – år 93) var romersk general. Han var guvernør i Britannia i årene 77 – 84 hvor hans svigersønn Tacitus fulgte ham.

³⁵ Goodyear ss. 37 og 38..

³⁶ Miller s. 5.

ment akseptert at hans bilde av Tiberius er mørkt og nyere forskning mener *for* mørkt. Men siden Tacitus ser det slik, så medfører det at "once he had come to that decision, and had seen in Tiberius' reign the seeds of Domitian's Reign of Terror, the beginning of the treason trials and of the servility of the Senate, his own experiences coloured his interpretation of the earlier period.---The motives he sees for an action are nearly always discreditable – the hypocrisy of Tiberius".³⁷ La oss ta med sitater som tydelig illustrerer dette siste. De første sitatene refererer til senatsmøter. Det første er fra *Ann.* 1.77,3: "Folketribunen Haterius Agrippa la ned protest og ble angrepet i Asinius Gallus' tale. Tiberius forholdt seg taus. Og slik lot han som om han stilte senatet fritt."³⁸ *Ann.* 1.81,2: "Han holdt tilbake kandidatens navn og gjorde bare rede for fødsel og liv og tjenesteår for hver av dem, noe som ikke lot deres identitet i tvil".³⁹ Tacitus' bilde av Tiberius er da også primært bildet av en hykler.

I saken mot Cn. Piso er dette bildet fremtredende: Tiberius vil gi inntrykk av å bære stor sorg over Germanicus' død, mens Tacitus ved å plassere ham mot det aktuelle storpolitiske bakteppet antyder helt annen virkelighet slik som i *Ann.* 3.3,1: "Tiberius og Augusta (Livia) avsto fra å vise seg offentlig. Enten var grunnen at de anså det for å være under deres verdighet dersom de offentlig ga uttrykk for sorg, eller grunnen var at de forsto at dersom alles øyne gransket ansiktsuttrykkene deres nøye, ville disse nok forstå hykleriet deres".⁴⁰

I *Ann.* 1.4.3-4 gjengir Tacitus hva menn i samtiden mente om de forskjellige kandidatene som var omtalt som mulige etterfølgere til Augustus da han nærmet seg slutten av sitt liv. Om Tiberius sa de at "Tiberius Nero var gammel nok i alder og hadde en fin krigserfaring, men at det som karakteriserte ham var det langvarig inngrodde og rotfestede overmotet som preget den claudiske slektsgrenen".⁴¹ Og man sa også at det hos ham kunne "bryte fram mange bevis på brutalitet selv om han kjempet med å undertrykke dem"⁴². Tacitus refererer også til uttalelser fra samtidige som nærmest klandrer Tiberius for at han i ung alder hadde bekledd konsulatembetet flere ganger og at han hadde feiret triumfer. "Selv gjennom de årene da han oppholdt seg på Rhodos under skinn å ha trukket seg tilbake i eksil hadde han ikke hatt i sinne annet enn hevnløst, hykleri og hemmelig lidderlighet".⁴³ Og for å gjøre bildet "fullkomment" refererer Tacitus videre: "Legg så til hans mor preget av kvinnelig tøylesløshet".⁴⁴ Historikeren avslutter så med en *grande finale*: "Det syntes som om man da [hvis Tiberius skulle bli keiser] måtte bli slaver for denne kvinnen og dessuten for to unggutter som imens undertrykket staten og til slutt skulle komme til å sønderrive den".⁴⁵

Vi har tidligere omtalt Tacitus' oppfatning av den moralske hensikten ved å skrive historie. Han vil blant annet avdekke eksempler på gode eller dårlige handlingsmønstre. Vi finner også passasjer hvor han gir klart uttrykk for hva han legger i dette. I *Ann.* 14.64,3 skriver han om senatsbeslutningene som fulgte etter mordet på Octavia, keiser Neros fraskilte og forstøtte hustru som han forviste og senere fikk tatt livet av. Han sier at så frastøtende som en slik

³⁷ Miller s.70g s.8.

³⁸ *Intercessit Haterius Agrippa, tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui praebebat.*

³⁹ *Modo, subtractis candidatorum nominibus, originem cuiusque et vitam et stipendia descripsit, ut qui forent intellegeretur.*

⁴⁰ *Tiberius atque Augusta publico abstinere, inferius maiestate sua rati si palam lamentarentur, an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intellegerentur.*

⁴¹ *Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bellis, sed veteri atque insita Claudiae familiae superbia*

⁴² *Multa indicia saevitiae, quamquam premantur, erumpere.*

⁴³ *Ne iis quidem annis quibus Rhodi specie secessus exul egerit, alius quam iram et simulationem et secretas libidines meditatum.*

⁴⁴ *Accedere matrem muliebri impotentia.*

⁴⁵ *Serviendum feminae duobusque insuper adolescentibus qui rem publicam interim premant quandoque distrahant.*

framferd enn er er, vil han fortsette å gjengi den ”dersom der hadde fantes et nylig fattet senatsvedtak basert på spyttlikking eller et siste basert på anger anger”.⁴⁶ Også *Hist.* 1.3,1 illustrerer godt hans egen forståelse av *exemplum*, men den gir samtidig uttrykk for stor grad av pessimisme: ”Men tiden (fra Nero til Domitian) var ikke så blottet for edle egenskaper at den ikke også hadde fremvist eksempler på *virtus*”.⁴⁷

Disse sitatene forteller oss at Tacitus vil være tydelig og uten kompromiss i sine *exempla*. De er også utgangspunktet for hans egen bedømming av menn og deres handlinger i historisk sammenheng. La oss også rekapitulere og føye til det som tidligere er uttalt om antikkens overveiende statiske karakterskildringer. Tiberius og Germanicus passer godt inn i denne rammen. Germanicus’ gode egenskaper er hele tiden til stede og ved å forsterke og rendyrke disse trer Germanicus fram nettopp som et positivt *exemplum*. Tacitus’ første beskrivelse av Tiberius’ karaktertrekk er også et tydelig beskrevet *exemplum*, men med sterkt motsatt fortegn sett fra Tacitus’ ståsted. Men selv om Tiberius er et tydelig mørkt *exemplum*, finner Goodyear at det likevel er påkrevet med et lite forbehold: ”Tiberius, the greatest of Tacitus’ characters, was too commanding and complicated a personality to be fitted into any familiar type”.⁴⁸

Om *exempla* hos Tacitus krever klar og tydelig tale er dette ikke tilfelle når vi møter hans ”insidious and reprehensible procedure”.⁴⁹ Betegnelsen kan bare oppfattes som ensidig negativ. Men om den er ”svikefull og klanderverdig” kan det nok være grunn til å drøfte. I alle fall er det med ”insidious and reprehensible procedure” Tacitus i følge Goodyear går fram når han gjengir rykter eller refererer til mennesker som angivelig levde samtidig med at hendelsene fant sted. Slik målbærer han synspunkter på konkrete forhold uten selv *personlig* å måtte svare for dem. Rykte (*rumor*) er et sterkt negativt ladet ord. Men sett fra Tacitus’ ståsted *kan* det også være et uttrykk for at han vil undersøke sine kilder nærmere. Hvis han så i *ett* bestemt forhold får adgang til alternative opplysninger, vil han som redelig historiker nevne alternativene, selv om det ikke er mulig å avkrefte det ene alternativet i forhold til det andre. Dette er situasjonen i *Ann.* 3, 16. Han forteller at han husker – og det opplagt fra sin tidlige ungdom – at de gamle refererte til et brev som ofte var sett i hendene på Piso. Så refererer han brevets innhold og hva Piso hadde tenkt å benytte brevet til ”hvis han ikke var blitt lurt av Seianus med tomme løfter”.⁵⁰ Deretter gjengir Tacitus en alternativ beretning om hvordan Piso døde: han begikk ikke selvmord, men døde ved at en morder ble sluppet inn til ham⁵¹. Og han fortsetter slik: ”Jeg ville nok avstå fra å gå god for noen av de to versjonene. Men jeg bør heller ikke legge skjul på det som er fortalt av dem som levde samtidig med det som hendte og som fremdeles levde i min ungdom”.⁵²

Tacitus skriver ut fra en *annalistisk* tradisjon. Det er også redegjort for hva som var utgangspunktet for denne tradisjonen. Han forholder seg til tradisjonens rammeverk når han omtaler begivenheter som i tid finner sted innenfor det samme året som en samlet gruppe. Men innen denne gruppen kan han også ordne de enkelte hendelser etter disposisjoner som gjør kronologien uklar og lite eksakt. Dette kan bare tolkes dithen at litterære kvaliteter har den høyeste

⁴⁶ *Si quod senatus consultum adulatione novum aut paenitentia postremum fuit.*

⁴⁷ *Non tamen adeo virtutum sterile saeculum ut non et bona exempla prodiderit.*

⁴⁸ Goodyear s.37.

⁴⁹ Goodyear s.35.

⁵⁰ *Nisi elusus a Seiano per vana promissa foret.*

⁵¹ *Nec illum sponte extinctum, verum immisso percussore.*

⁵² *Quorum neutrum adversaverim; neque tamen occulere debui narratum ab iis qui nostram ad iuventam duraverunt.*

prioriteten – og da på bekostning av kronologisk nøyaktighet – men uten at fokus på kronologi helt er forsvunnet. Denne er representert ved upresise tidsangivelser som *per idem tempus*, *sub idem tempus*, *eodem anno og illis diebus*. Også perioden fra Germanicus' død fram til og med rettssaken mot Cn. Piso har mange eksempler på disse forholdene. Vi skal se på noen eksempler fra årene 19 og 20.

Eksempler fra år 19:

Ann.2.59: ”I året for M. Silanus' og L. Norbanus' konsulat dro Germanicus til Egypt(fraSyria)”⁵³ Når på året fant dette sted? Sannsynligvis om sommeren siden Germanicus returnerte til Syria på høstparten. Dette siste slutter vi ut fra hans dødsdag 10. oktober år 19 og et antatt tidsperspektiv for hendelsene som fant sted før hans død.

Ann.2.69: ”I det Germanicus vender tilbake(til Syria) fra Egypt...”⁵⁴ Dette fant sannsynligvis sted på høstparten.

Ann.2.73: ”(Germanicus') begravelse... ble feiret med ros og omtale av hans dyder”⁵⁵ Ingen tidsangivelse. Vi vet bare at det var etter 17. oktober. Likevel kan det ikke være senere enn årsskiftet hvis vi sammenholder med de hendelsene som omtales i begynnelsen av bok 3.

Ann.3.1: ”(Enken) Agrippina tok straks fatt på sin sjøreise (tilbake til Italia) vinterstid og kom fram til øya Korfu.”⁵⁶ Vi får ikke vite hvor lang tid som var gått siden kremeringen i Antiochia i Syria.

Eksempler fra år 20:

Ann.3.4: ”Den dagen da levningene(etter Germanicus) ble lagt i Agustus' mausoleum...”⁵⁷ Det er sannsynlig at dette er i begynnelsen av år 20.

Ann.3.7: ”På den tiden ble den offisielle landesorgen (for Germanicus' død) avsluttet og man gjenopptok de daglige gjøremål. Og Drusus dro av sted til hærene i Illyricum.”⁵⁸ Ingen nærmere tidsangivelse. Griffin sier at ”the trial belongs soon after the lifting of the *iustitium* which took place in antecipation of the *Ludi Megalenses* in early April”.⁵⁹ ”Soon after” blir da tidsrommet fra begynnelsen av april til mai. Men tidspunktet for Piso Paters besøk hos Drusus i Illyricum forblir like fullt uklart. I kapitlet som følger står det bare: ”Piso dro uten stans videre til Drusus”.⁶⁰ Ut fra disse opplysningene kan vi heller ikke vite sikkert hvor lang tid Piso brukte på den videre veien til Roma. Vi vet heller ikke når Drusus dro fra Illyricum for å være i Roma under rettssaken, bare at ”I mellomtiden vendte Drusus

⁵³ *M. Silano L.Norbano consulibus Germanicus Aegyptum proficiscitur.*

⁵⁴ *At Germanicus Aegypto remeans---*

⁵⁵ *Funus---per laudes ac memoriam virtutum eius celebre fuit.*

⁵⁶ *Nihil intermissa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur.*

⁵⁷ *Dies quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur---*

⁵⁸ *Tum exuto iustitio reditum ad munia et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est.*

⁵⁹ Griffin s.259.

⁶⁰ *Piso---ad Drusum pergit.*

tilbake fra Illyricum".⁶¹ Tidsrommet fra begynnelsen av april og frem til mai synes kort for alle disse tidkrevende hendelsene. Når disse hver for seg fremviser denne kronologiske uklarheten blir også det samlede kronologiske bildet uklart. Hva foregår parallelt og hva skjer i rekkefølge? Vi sitter igjen med det samme uklare kronologiske bildet også for hele tidsrommet fra oktober år 19 til mai år 20.

Ann. 3,29: "I løpet av denne tiden overlot han ansvaret for Nero, sønn av Germanicus (den senere keiser Caligula) som nå var blitt ungdom, til senatorene".⁶² Når vi her vet at datoen er 7. juni er det *Fasti* og ikke Tacitus som er kilden.

"In many parts of his writings, it is doubtful whether Tacitus had access to information about the exact time of the events he records"⁶³ Til tider er Tacitus frustrerende upresis. Likevel befinner han seg innenfor den annalistiske tradisjonen ved å benytte tidsangivelser som *eo anno, eodem anno, sub idem tempus, per idem tempus* eller *illis diebus*. Den hadde jo som utgangspunkt å presentere hendelser av politisk, militær og konstitusjonell art som fant sted innenfor det samme året.

"Disse forholdene[som jeg nettopp har skildret] har jeg føyd sammen til ett, selv om de ble utført av to forskjellige prokonsuler over flere år. Og dette slik at de ikke skal mangle styrke til å huskes slik tilfellet er når de omtales atskilt"(*Ann.* 12.40).⁶⁴ Når han slik kopler sammen begivenheter som egentlig fant sted over en lengre periode, gjør han det fordi alt, i følge ham selv, blir mer forståelig siden leseren da oppfatter det som en helhet.

"The *arcana* of Tacitean history: the scale and elaboration of the treatment of historical events in Tacitus bear no necessary relation to their historical importance"⁶⁵ Goodyear gir ingen nærmere presisering. Likevel *kan* utsagnet tolkes som om Tacitus ikke har tilstrekkelig tyngde som historiker og at det bilde han gir av begivenhetenes forløp ikke er korrekt. I lys av disse problemstillingene melder seg naturlig de uavklarte spørsmålene rundt hans bruk av kilder.

"Derfor er det min plan å berette noen få ord om Augustus og da om den aller siste delen av hans liv og etter det (er det min plan) å berette om Tiberius' prinsipat og om dem som fulgte etter dette, (og det vil jeg gjøre) uten å være partisk fordi eventuelle grunner til det ligger fjernt i fortiden."⁶⁶ Tacitus gir oss her planen for det han vil berette om, men antyder intet om hva han vil bygge sin beretning på på.

Som vi alt har vist, kan han henvise til muntlige kilder: "Jeg husker at jeg hørte fra de eldre at et brev ganske ofte var sett i hendene på Piso, men innholdet gjorde han ikke kjent" (*Ann.* 3.16).⁶⁷

Men historikerens forhold til skriftlige kilder er uklart og har vært gjenstand for debatt. Hvordan gjorde han bruk av disse kildene og i hvilket omfang? Imidlertid er forskerne i følge Talbert⁶⁸ samstemte om at noe av det historiske materialet for *Historiae* og *Annales* bygger

⁶¹ *Atque interim Drusus rediens Illyrico.*

⁶² *Per idem tempus Neronem e liberis Germanici iam ingressum iuventam commendavit patribus---*

⁶³ Goodyear s.44.

⁶⁴ *Haec,quamquam a duobus pro praetoribus plures per annos gesta, coniunxi, ne divisa haud perinde ad memoriam sui valerent.*

⁶⁵ Goodyear s.29.

⁶⁶ *Inde consilium mihi pauca de Augusto et extrema tradere, mox Tiberii principatum et cetera, sine ira et studio, quorum causas procul habeo.*

⁶⁷ *Audire me memini ex senioribus visum saepius inter manus Pisonis libellum quem ipse non vulgaverit.*

⁶⁸ Talbert s.326.

direkte på *Acta Senatus*.⁶⁹ Dette arkivet var en særdeles viktig skriftlig kilde sett i forhold til nettopp historisk materiale. Det var svært omfattende og ga opplysninger om mange detaljer som samtidig kunne bidra til å utelukke kronologiske unøyaktigheter. Men selv om det er enighet om at Tacitus har gjort bruk av arkivet, er det ikke enighet om omfanget av hans bruk verken isolert eller i forhold til hans bruk av andre kilder. Dessuten råder det uenighet om han brukte arkivet som *førstehåndskilde*. Ut fra disse forholdene kan Tacitus' kildebruk virke tilfeldig. Enkelte forskere har også trukket frem bestemte steder i *Annales* som de mener er en dokumentasjon på mangelfull bruk av arkivet. Og de ser det samtidig som et bevis på at Tacitus ved en mer aktiv bruk av *Acta senatus* hadde kunnet avklare historiske sammenhenger som for ham åpenbart har framstått som uklare. Et par eksempler på dette følger.

Marsh omtaler i hvor stor grad Tiberius under sitt prinsipat engasjerte seg i valg av konsulere.⁷⁰ I sammenheng med dette siterer han Tacitus (*Ann.* 1.81): "Med hensyn til de valgene av konsulere som fant sted fra Tiberius' første regjeringsår til hans død ville jeg knapt våge å komme med noen helt sikker konklusjon. Opplysningene synes sterkt motstridende, ikke bare i de historiske kildene, men også ut fra keiserens egne taler".⁷¹ Nipperday har hevdet at Tacitus kunne ha klargjort disse forholdene ved å konsultere *Acta senatus*.⁷²

Ann. 2.88 innledes slik: "Med opptegnelser og senatorer fra samtiden som kilde ser jeg at et brev fra Agdandestrius, Chatternes høvding, var lest opp i senatet hvor han lovet død over Arminius hvis gift ble sendt for å fullbyrde drapet, Man svarte at det romerske folket tok hevn over sine fiender, ikke ved svik eller i det skjulte, men med våpen i åpen kamp. Gjennom det ærefulle utsagnet stilte Tiberius seg på linje med feltherrer fra fortiden som hadde forhindret og avslørt tilbudet om å forgifte kong Pyrrhus".⁷³ Nipperday argumenterer her med at Tacitus henviser til brev og sekundære kilder fordi han *ikke* har konsulert *acta senatus* hvor han etter all sannsynlighet ville funnet disse opplysningene.⁷⁴ Eksemplene er i seg selv ikke avgjørende bevis på at Tacitus har brukt *Acta senatus* på en tilfeldig måte, men de må betraktes som en indikator.

Ovenfor nevnte vi at forskere er usikre på omfanget av historikerens bruk av *Acta senatus*. Hvordan enn nå dette reelt forholder seg er det like fruktbart å undersøke *hvilket* materiale Tacitus har hentet herfra og om arkivet er førstehåndskilden. Både i *Historiae* og i *Annales* finner vi passasjer hvor det forekommer beskrivelser av meget små og presise detaljer fra senatssesjoner. Tacitus refererer også ved flere anledninger til det vi ville kalle benkeforslag. Referat som er så detaljerte og som i tillegg har senatet som referanseramme må opplagt ha *Acta senatus* som kilde. Talbert gir eksempler på slike detaljer.⁷⁵ "Når det gjelder senatorene får vi høre om latter eller hån,⁷⁶ gråt,⁷⁷ varm applaus,⁷⁸ taushet⁷⁹ og avbrytelser forårsaket av

⁶⁹ *Acta senatus*, også kalt *Commentarii senatus*, utgjorde det offisielle referatet fra senatsmøtene. De ble første gang publisert i år 59 f.Kr. Under prinsipatet utpekte keiseren en av senatorene som ansvarlig for dette arkivet Dette er belagt hos Tacitus (*Ann.* .5. 4) og er samtidig en dokumentasjon på at han gjorde bruk av dette arkivet. Imidlertid la Augustus ned forbud mot at andre enn dem med senators rang gjorde bruk av arkivet.

⁷⁰ Marsh s. 259 – 264.

⁷¹ *De comitiis consularibus, quae tum primum illo principe ac deinceps fuere, vix quicquam firmare ausim: adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur.*

⁷² Nipperday s. 28.

⁷³ *Repperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum Adgandestrii principis Chatterum lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminii promittebat si patrandae neci venenum mitteretur, responsumque esse non fraude neque occultis, sed palam et armatum populum Romanum hostis suos ulcisci. Qua gloria equabat se Tiberius priscis imperatoribus qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant prodiderantque*

⁷⁴ Nipperday s.28.

⁷⁵ Talbert s.332.

⁷⁶ *Ann.* 3.29 og 57 (*qui illuderent* og *Quintus Haterius deridiculo fuit.*).

⁷⁷ *Ann.* 4.9 (*Magno ea fletu et mox precationibus faustis audita.*).

forferdelse.⁸⁰ Pisos siste møte med senatet er også en tydelig dokumentasjon på Tiberius' beskrivelse av detaljer, men denne passasjen vil bli omtalt senere i oppgaven.⁸¹

Ut fra det som er nevnt ovenfor oppsummerer vi Tacitus' bruk av kilder slik: Uklarhet vil fortsatt råde både med hensyn til omfanget av historikerens bruk av *Acta senatus* og med hensyn til hvor mye av dette omfanget som har vært benyttet som førstehåndskilde. Men når han omtaler forhold som angår senatet har han sannsynligvis benyttet arkivet ganske aktivt. Alle de små detaljene han omtaler i forbindelse med senatsmøtene er en sterk indikasjon på dette, men ikke noe entydig bevis. Tacitus bygger også på annenhånds kilder som selv kunne gjøre direkte bruk av dette arkivet.⁸² Videre benyttet han også en annen viktig kilde.⁸³ Dette var *Acta diurna*.⁸⁴

4) Sammenfatning, beskrivelse og særtrekk ved Tacitus' fremstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Piso.

Germanicus postering i provinsen Syria startet i år 17. Dit reiste han sammen med sin kone Agrippina. Oppholdet i de østlige provinsene varte i omtrent to år frem til hans død i oktober år 19. Hans oppgaver var flere: Han skulle innlemme klientkongedømmer uten overhode i imperiet. Han skulle behandle klager fra syrere og jøder som mente at de var pålagt altfor store forpliktelser både av økonomisk og militær art. Han skulle også prøve å normalisere Romas forhold til Parterne og til Armenia. Mange og omfattende problemområder ventet altså på et aktivt og personlig engasjement fra Germanicus.

Samtidig som Germanicus dro til Syria, hadde Tiberius utnevnt Cnaeus Piso som guvernør til den samme provinsen. Men han var like fullt underlagt Germanicus' *magnum imperium* som i sin tur bare var underordnet Tiberius selv. Levick hevder at den direkte årsaken til at Tiberius utnevnte Cn. Piso til guvernør i år 17 var å tøyse (*restrain*) Germanicus' initiativ og aktiviteter i øst, og at hans reise til Egypt som ikke var godkjent av keiseren, var medvirkende til å fremkalle en sterk og offisiell reaksjon.⁸⁵

Tacitus forteller i *Ann.* 2 kap. 42 om flere forhold i de østlige provinsene som var grunnlag for Germanicus' forskjellige oppdrag i dette området. *Ann.* 2. 43 omtaler Cn. Pisos og Germanicus' roller, hver for seg og i forhold til hverandre, og det starter slik: "Altså drøftet han (Tiberius) disse forholdene og hendingene i Armenia, som jeg har omtalt ovenfor, i senatet. Uroen i øst (sa han) kunne bare bringes til opphør ved Germanicus' klokskap: for hans egen levetid nærmet seg sin ende, og Drusus var ennå ikke blitt tilstrekkelig moden i alder. Så fulgte et senatsdekret hvor Germanicus ble tildelt provinsene på den andre siden av havet. Og hvor han enn kom skulle han ha større myndighet enn lokale guvernører. Disse hadde sin myndighet enten ved loddtrekning eller de var blitt sendt dit av keiseren."⁸⁶

⁷⁸ *Ann.* 12. 6. (*Multaque patrum assentatio sequebatur*).

⁷⁹ *Ann.* 5. 3. (*Magno senatus pavore ac silentio*).

⁸⁰ *Ann.* 6. 24 (*Obturbabant quidem patres specie detestandi*).

⁸¹ *Ann.* 3. 15.

⁸² *OCD* s. 10.

⁸³ *OCD* s. 10

⁸⁴ *Acta diurna* var en offisiell nyhetsavis, et "lysingsblad" som ble utgitt alle fall så tidlig som år 59 f. Kr. Belegg for en enda tidligere utgivelse er usikkert. Fra senrepublikken registrerte den ikke bare offisielle begivenheter og ceremonier, men også rapporter fra rettssaker og offentlige taler. Den ble lest både i Roma og i provinsene.

⁸⁵ Levick s. 127.

⁸⁶ *Igitur haec et de Armenia, quae supra memoravi apud patres disseruit: nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi. Nam suam aetatem vergere, Drusum nondum satis adolevisse. Tunc decreto patrum permissae Germanico provinciae quae mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adisset, quam iis qui sorte aut missu principis obtinerent.*

Tacitus understreker at selv om Piso og Germanicus kom til de østlige provinser omtrent samtidig var den sistes myndighet i alle forhold større enn den førstes.

Kapitlet fortsetter med en akseptabel begrunnelse for hvorfor Piso ble sendt til Syria: Tiberius hadde fjernet Creticus Silanus fra Syria fordi han kom i for nært forhold til Germanicus gjennom kontrakt om fremtidig ekteskap mellom Silanus' datter og Germanicus' eldste sønn Nero (Caligula). Han satte i stedet Cn. Piso til å styre Syria.⁸⁷ Så langt så vel. Av habilitetsgrunner måtte Syria få ny guvernør og Piso ble valgt. Kapitlets videre forløp forteller likevel klart at den reelle agendaen har vært en annen. Hvilken *reell* grunn forelå for *i tillegg til* Cn. Piso å utnevne Germanicus? Tacitus svarer ikke konkret på dette, men antyder ved hjelp av sin *insidious and reprehensible procedure*. Han gir en skildring av Cn. Pisos karakter og sterke temperament med bakgrunn i hans slekt og avslutter slik: "Og han (Piso) var heller ikke i tvil om at han var blitt valgt ut til guvernørposten i Syria for å dempe Germanicus' forhåpninger. Noen har ment at han til og med hadde fått hemmelig oppdrag av Tiberius. Og Augusta [Livia] hadde helt sikkert ut fra en misunnelse som er karakteristisk for kvinner oppmuntret Plancina til å forfølge Agrippina."⁸⁸

Tacitus omtaler også hvordan omverdenen vurderte henholdsvis Drusus og Germanicus og at man innen keiserpalasset hadde to atskilte grupperinger som i taushet enten ivret for Drusus eller for Germanicus. Dette gjelder sannsynligvis arvefølgen uten at Tacitus her er helt konkret. Derimot sier han helt konkret konkret at "Tiberius – karakteristisk for ham – understøttet Drusus siden han også var av hans eget blod."⁸⁹ Men i følge Tacitus vurderte brødrene sitt gjensidige forhold annerledes:" Men brødrene var i særlig grad vel forlikte med hverandre og uforstyrret av slektningenes indre stridigheter."⁹⁰

Ut fra alle de omtalte forholdene synes en hemmelig agenda å ligge til grunn for det som videre skjedde like fra det tidspunktet når Cn. Piso og Germanicus begge var kommet til Syria og helt frem til de enkelte hendelsene under rettssaken i Roma i mai år 20. En konstant og underliggende spenning er til stede og er virksom først og fremst mellom Tiberius, Piso og Germanicus. Og den har forskjellige faser som hver især utløses av forskjellige konkrete hendelser i det videre forløpet.

Germanicus hadde altså sterke krefter mot seg alt da han startet arbeidet i Syria, og han har nok vært uvitende om at han bidro til å forsterke dem da han senere under sin periode i de østlige provinsene dro til Egypt uten å ha innhentet tillatelse fra Tiberius. Dersom det forelå en underhåndsavtale mellom Tiberius og Cn. Piso med et felles mål for øyet å motarbeide Germanicus mest mulig, var dette det de trengte. Men i sin iver har Piso med Plancinas hjelp gått for langt i sitt hemmelige oppdrag med den følge at de psykologiske virkningene totalt i imperiet vendte seg til en belastning for Tiberius selv og det øvrige keiserhuset. Derfor måtte Piso ofres gjennom rettssaken i mai år 20.

"På veien tilbake fra Egypt erfarte Germanicus at alle ordre han hadde gitt til legionene og til byene var opphevet eller tilbakekalt. Av denne grunn fremsatte han bitre og truede fornærmelser overfor Piso og denne satte frem trusler overfor Caesar som var minst like harde. Deretter bestemte Piso seg for å forlate Syria" (*Ann.*2,69).⁹¹ Men, forteller Tacitus vi-

⁸⁷ *Cnaeum Pisonemque praefecerat.*

⁸⁸ *Nec dubium habebat se delectum qui Suriae imponeretur ad spes Germanici coercendas. Credidere quidam data et a Tiberio occulta mandata; et Plancinam haud dubie Augusta monuit aemulatione muliebri Agrippinam insectandi.*

⁸⁹ *Tiberius ut proprium et sui sanguinis Drusum fovebat.*

⁹⁰ *Sed fratres egregie concordēs et proximorum certaminibus inconcussi.*

⁹¹ *At Germanicus Aegyptō remeans cuncta quae apud legiones aut urbes iusserat abolita vel in contrarium versa cognoscit. Hinc graves in Pisonem contumeliae, nec minus acerba quae ab illo in Caesarem intentabantur. Dein Piso abire Suria statuit.*

dere, han ble hindret av meldingen om at Germanicus var blitt syk, og at han deretter igjen ble bedre. Forsøker historikeren å antyde handlinger fra Pisos side i forkant av dette? Ble han egentlig forhindret fra å dra siden han allerede mente å kunne se resultatet av egne forutgående handlinger: resultatet av en gift som ikke hadde helt umiddelbar effekt? ”På de øvrige punktene vaklet forsvaret. De (forsvarerne) hadde ikke kunnet nekte verken for popularitetsjakt i forhold til soldatene eller at provinsen hadde vært utsatt for hver enkelt av alle de verste kjeltringene. De hadde ikke en gang kunnet nekte for at han hadde forhånet øverstkommanderende (Germanicus). Bare anklagen om forgiftning syntes å ha blitt gjendrevet (Ann.3.14,1).⁹²

Ved å formulere frikjennelsen for giftmord slik sier likevel Tacitus dette: han evnet å gjendrive bevisene, men kan man ved dette anse ham for uskyldig i selve forbrytelsen? *An insidious and reprehensible procedure?*

Cn. Piso drar deretter av sted og venter på beskjed om Germanicus' videre tilstand fordi denne på ny var blitt dårligere. ”Sykdommens ville kraft økte ved at han (Germanicus) var overbevist om at han var blitt forgiftet av Piso”(Ann.2.69).⁹³ I kapitlets slutt bruker Tacitus sterke virkemidler for å oppnå dramatisk effekt. Dramatikken vokser ved bruk av *mange små og effektfulle detaljer* og ved å slå fast disse detaljene som ubestridelige fakta øker Tacitus dramatikken. Han beskriver detaljer fra et bestemt sted som sannsynligvis er stedet hvor Germanicus ble forgiftet: når man undersøkte veggene og gulvet, kom flere ting for dagen: restene etter menneskekropper (*humanorum corporum reliquiae*), trolldomsord (*carmina*), forbannelser (*devotiones*), tavler av bly hvor navnet *Germanicus* var risset inn (*nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum*), halvt oppbrent aske oversmurt med størknet blod (*semiusti cineres ac tabo obliti*), og annet verktøy for trolldomskraft (*maleficia*). Og, sier Tacitus: ”Gjennom disse forhold tror man at sjelene blir innviet til dødsrikets guddomskrefter.”⁹⁴ Til slutt bemerker historikeren og med stor effekt at folk som var utsendt av Piso ble beskyldt for nøy å granske den ugunstige utviklingen for Germanicus' helsetilstand.⁹⁵

Det videre forløpet frem til Germanicus' død og begravelsen som følger er på samme vis fortalt med stor dramatik og detaljrikdom: Germanicus mottok beretningen om disse varslene ”ikke mindre med raseri enn med frykt.”⁹⁶ ”Han forfattet et brev hvor han sa opp sitt vennskap med ham (Piso): og svært mange legger til han beordret ham til å forlate provinsen.”⁹⁷

Like før Germanicus dør henvender han seg til sine venner fra dødsleiet i en lang og følelsesladet tale (Ann.2.71 og 2.72) og oppsummerer status i forhold til mennesker som på avgjørende vis har influert på hans liv. ”Hvis jeg nå døde i følge naturens orden hadde jeg følt en smerte som var rimelig til og med overfor gudene når de rev meg bort fra foreldre, barn og mitt fedreland gjennom en for tidlig død mens jeg ennå er innenfor perioden av min ungdom: nå er jeg fanget opp av Pisos og Plancinas forbrytelse og legger igjen mine siste bønner i hjertene hos dere: dere skal melde tilbake til min far og min bror om de bitre forholdene som har revet meg sønder og sammen og om de forrederske planene jeg har blitt offer for og (dere skal

⁹² *Defensio in ceteris trepidavit; nam neque ambitionem militarem neque provinciam pessino cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitari poterat: solum veneni crimen visus est diluisse.*

⁹³ *Saevam vim morbi augebat persuasio veneni a Pisone accepti.*

⁹⁴ *Quis creditur animas numinibus infernis sacrari.*

⁹⁵ *Hele det siste avsnittet har Ann.2. 69 som referanse.*

⁹⁶ *Haud minus ira quam per metum.*

⁹⁷ *Componit epistulas quis amicitiam ei renuntiabat: addunt plerique iussum provincia decedere.*

melde fra) om at jeg har avsluttet livet ved en meget vond og sørgelig død”.⁹⁸ Germanicus selv antyder ingenting om Tiberius’ eventuelle medvirkning i en skjult agenda. Slik fremtrer han som et uskyldig offer: *et edelt exemplum*. Det er også naturlig at hans far og bror får rapport om hendelsesforløpet rundt hans død.. Forholdet til Drusus var som vi har nevnt godt. Men vil Tacitus ved å la Germanicus bruke oppfordrende konjunktiv⁹⁹ til de som er tilstede antyde noe mer i tilfellet Tiberius? Dette er en tankevekker som så langt bare kan ha karakter av spekulasjon.

Men Germanicus ønsker også en videre agenda: ”Dere vil få anledning til å føre klage i nærvær av senatet og til å påkalle lovene. Venners første plikt er ikke å følge den døde med uvirksom klaging, men å huske hva han ville og sette ut i livet det som han påla dem. Selv ukjente vil gråte over Germanicus: dere skal gjøre rettslig krav gjeldende dersom dere vil holde mer av meg enn av min skjebne.”¹⁰⁰ Han forplikter dem gjennom dette til å starte en grundig rettslig undersøkelse for å komme til bunns i alle sidene ved sitt eget dødsfall. Tacitus er ikke mer konkret omkring dette. Likevel sier han implisitt at ukjente faktorer foreligger og at disse må komme frem i lyset. Germanicus sier også selv at han dør på grunn av Pisos og Plancinas forbrytelser, men ved å kreve rettslig oppfølging stadfester han samtidig at andre og skjulte krefter ligger bak. Er dette en skjult agenda mellom Tiberius og Cn. Piso?

Til slutt forteller Tacitus om Germanicus’ begravelse i Antiokia: ”Det var en begravelse uten anebilder og opptog, men som var preget av rosende omtale og påkallelse i minnet av hans gode egenskaper fortrinn.”¹⁰¹ ”Og det var dem som sammenliknet hans død med Aleksander den Stores”¹⁰²

Vi forflytter oss til Roma i mai år 20. Rettssaken som Tiberius gjennom senatet har anlagt mot Cn. Piso har startet og Tacitus’ omtale av denne opptar hele åtte kapitler (*Ann.*3. 12-19).

I et senatsmøte (kap.12) åpner Tiberius rettssaken med en tale som var preget av ”kalkulert moderasjon.”¹⁰³ Talen legger også klare føringer for gjennomføringen av hele rettssaken. Tiberius understreker at Piso av senatet var blitt utnevnt som medhjelper (*adiutor*) for Germanicus i Orienten. ” Om han i den anledningen ved trass og kappestrid hadde hisset opp den unge mannen og hadde gledet seg over hans død eller om han hadde drept ham (Germanicus) ved en forbrytelse burde de (senatorene) avgjøre ut fra et upartisk sinnelag.”¹⁰⁴ Tacitus lar Tiberius fremtre som en hyklersk balansekunstner i rettferdighetens navn. Han berører alle forhold rundt Pisos og Germanicus’ opphold i Syria som kan knyttes opp mot den sistes død og omtaler dem med påtatt balanse. Han understreker flere ganger Pisos rett til om mulig å bli rensket fra beskyldningene og dommernes plikt til å avdekke eventuelle klanderverdige forhold knyttet til Germanicus og at han selv primært ønsker en rettferdig rettssak uansett utfall. Men ved formuleringer som er innvevet i denne utredningen etterlates indirekte ingen tvil om hvor han selv står og hva han selv ønsker som utgang på rettssaken: Piso må dømmes

⁹⁸ *Si fato concederem, iustus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me parentibus, liberis, patriae intra iuventam praemature exitu raperent: nunc scelere Pisonis et Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim.*

⁹⁹ *Referatis.*

¹⁰⁰ *Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc praecipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu, sed quae voluerit meminisse, quae mandaverit exequi. Flebunt Germanicus etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis.*

¹⁰¹ *Funus sine imaginibus et pompa per laudes ac memoriam virtutum eius celebre fuit.*

¹⁰² *Et erant qui—formam mortis ----Magni Alexandri fatis adaequarent.*

¹⁰³ *Meditato temperamento*

¹⁰⁴ *Illic contumacia et certaminibus asperasset iuvenem exituque eius laetatus esset an scelere exstinxisset, integris animis diiudicandum.*

skyldig! Eller sagt ut fra hans skjulte agenda: Piso må ofres! ”Jeg gråter over min sønn og vil alltid komme til å gråte over ham.”¹⁰⁵ Talen avsluttes slik: ”Bare på det punktet alene vil jeg ha plassert Germanicus over lovene: den rettslige undersøkelsen over hans død foregår i senatet og ikke på forum, i nærvær av senatorer og ikke i nærvær av dommere. La ellers forhandlingene bli ført med samme tilbakeholdenhet som ellers. La ingen få se Drusus’ tårer, la ingen få se min sørgmodighet og heller ikke dersom noen skulle gjøre seg forestillinger om vår motgang.”¹⁰⁶ Piso selv har nok allerede under denne talen skjønt at utfallet var uavvendelig og planlagt sin egen død!

At det forholdt seg slik bærer også neste kapittel (kap.12) bud om. Tacitus omtaler i detaljer forholdene under det måltidet hvor Cn. Piso angivelig skulle ha forgiftet Germanicus og slår fast at det på et slikt grunnlag ikke var mulig for anklagerne å føre tilstrekkelig bevis mot Piso. Men han lar tvilen henge i luften: ”For naturligvis virket det urimelig at han skulle ha våget det mellom fremmede slaver og i påsyn av så mange som var tilstede og i nærvær av Germanicus selv.--- Men dommerne var av ulike grunner uforsonlige. Caesar (Tiberius) fordi en provins var blitt påført krig. Senatet fordi de ikke kunne ha tilstrekkelig tiltro til at Germanicus døde uten svik”.¹⁰⁷ Tacitus øker også tvilen ved å la dommerne oppgi *ulike* grunner for sin uforsonlighet og ved å nevne Tiberius. Samlet kan dette indikere at hele rettssaken var forhåndsregissert ut fra en mye større agenda med innebygde kompromitterende elementer.

I teksten følger nå en lakune. LCL¹⁰⁸ kommenterer denne i en fotnote som sammen med teksten som følger umiddelbart etter lakunen gir indikasjoner om sentrale signaler fra Tacitus’ side. Innledningsvis slår fotnoten fast at omfanget av tapt tekst sannsynligvis er betydelig. Teksten har også inneholdt opplysning om at saken har fått en utsettelse på minst to dager.¹⁰⁹ Hva var grunnen til denne utsettelsen? Så følger nytt møte hvor samme anklage blir fremsatt på ny.¹¹⁰ Umiddelbart etter lakunen fortsetter Tacitus slik:-- man krevde å få utlevert (det) de hadde skrevet, noe som ble avslått like mye av Tiberius som av Piso”.¹¹¹ Kommentatoren slår fast at ”The correspondence, demanded by the accusers and refused by the defendant and the emperor alike, can hardly have been other than letters from Piso and Plancina to Tiberius and Augusta”

Hvis alt dette forholder seg slik, er det ekstra beklagelig at akkurat denne delen av teksten er tapt. Dette hadde kanskje gitt oss de siste bitene vi trengte for å kunne avdekke hele det storpolitiske intrigespillet som medvirket til å utløse prosessen mot Gn. Piso Pater.

Det videre forløpet av rettssaken omtaler Tacitus i kapitlene 15, 16, 17 og 18. Vi hører om forslag til vedtak og om selve domfellelsene. Disse vil bli berørt i det konkluderende sluttkapitlet og da vil de bli sett i sammenheng med en tilsvarende omtale som vi finner i teksten til *SCPP*.

Men la oss stanse litt opp ved frifinnelsen av Plancina som Tiberius opplagt ikke føler seg bekvem med. Tacitus gjengir kritikk som ikke kommer frem offentlig: ”Det var altså sømmelig for en bestemor å se i nåde til sin sønnesønns morderske, å snakke til henne og redde henne fra senatet. Det som lovene holdt i hevd for alle borgere - dette var fratatt Germani-

¹⁰⁵ *Defleo equidem filium meum semperque deflebo.*

¹⁰⁶ *Id solum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud iudices de morte eius anquiritur; cetera pari modestia tractentur. Nemo Drusi lacrimas, nemo maestitiam meam spectet, nec si qua in nos adversa finguntur.*

¹⁰⁷ *Quippe absurdum videbatur inter aliena servitia et tot adstantium visu, ipso Germanico coram, id ausum.---Sed iudices per diversa implacabiles erant, Caesar ob bellum provinciae inlatum, senatus numquam satis credito sine fraude Germanicum interisse..*

¹⁰⁸ *Loeb Classical Library 249 (s.542)*

¹⁰⁹ *Comperendinatio.*

¹¹⁰ *Redintegrata accusatio.*

¹¹¹ *---scripsissent expostulantes, quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere.*

cus som den eneste. Det som nå gjensto var at giftstoffene og kunstgrepen som nå var blitt prøvet ut med slikt hell – at disse ble vendt mot Agrippina og mot hennes barn for slik å kunne tilfredsstille en fortreffelig bestemor og onkel med blodet fra hele det nødlidende huset.”¹¹² Tacitus berører sterke strømninger blant vanlige folk. Gjennom disse bekrefter han enda en gang eksplisitt sitt syn på de større sammenhenger rundt saken mot Cn. Piso. Storpolitiske forhold ligger i bunnen. Gjennom en hyklersk agenda har Tiberius arrangert det hele for å unngå åpenlyst å bli trukket direkte inn i årsaken til at rettsprosessen ble satt i gang. I tillegg er det generelt et konkret uttrykk for Tacitus’ ønske om å bore i de underliggende strømningene for de historiske prosesser som ligger til grunn for enkelthendinger.

I Kap.15 nærmest stadfester Tacitus at Tiberius under hele prosessen driver spill for galleriet og at regien er arrangert i forkant. Tilskyndet av sine sønner¹¹³ drar han for siste gang til møte i senatet. Der blir han møtt av gjentatte anklager og hatefulle utfall fra senatorene. All motstand og brutale utfall fant han seg i med sinnsro, men ”ingenting skremte ham mer enn at han så Tiberius som var uten medlidenhet, uten raseri og med et ansiktsuttrykk som var fast og besluttsomt og og tillukket for at ikke noen sinnsbevegelse skulle bryte gjennom.”¹¹⁴

Under det samme senatsmøtet bryter det ut oppløp mot Piso utenfor senatshuset og han blir eskortert hjem. Den påfølgende natten begår han selvmord.

Dagen etter leser man i senatet opp et brev fra Piso hvor han understreker at han alltid har vært lojal mot keiserhuset, og han ber om at ikke hans barn må lide for de anklagene som han selv har fått rettet mot seg. Og kapitlet avsluttes: ”Han tilføyde intet når det gjalt Plancina.”¹¹⁵

Slutten av rettssaken omtaler forslag til diverse takksigelser og dette blir berørt senere i det siste hovedkapitlet i oppgaven.

Tacitus avslutter omtalen av saken mot Cn. Piso slik: ”Dette avsluttet straffetiltakene som Germanicus’ død krevde., en sak som ikke bare i samtiden, men også for årene som fulgte var grobunn for rykter av forskjellig art.”¹¹⁶ Med bakgrunn i prosessen gir han også en oppsummering som forteller om hvor han generelt står i sitt arbeid som historiker og at han står for en grundig og gjennomarbeidet behandling av alt kildemateriale¹¹⁷ (kap.19): ”Alle store hendelser kan på alle vis også tolkes forskjellig. Noen mener at alt de har hørt kan slås fast som sikkert mens andre vender sannheten til det motsatte. I begge tilfelle blir det forstørret av ettertiden”¹¹⁸

Drusus’ *ovatio* markerer den definitive slutten for saken mot Cn. Piso (kap.19): ”Drusus dro ut av byen for å gjenoppta sin overkommando, men dro straks inn i den igjen under *ovatio*”¹¹⁹ Vi er kommet frem til 28. mai i år 20.

¹¹² *Id ergo fas aviae interfetricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui. Quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse. ---Proinde venena et artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque aviam ac patrum sanguine miserrimae domus exsatiaret.*

¹¹³ *Hortantibus filiis.*

¹¹⁴ *Nulla magis exterritus est quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perumperetur.*

¹¹⁵ *De Plancina nihil addidit.*

¹¹⁶ *Is finis fuit in ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore iactata.*

¹¹⁷ *Cfr. Omtale tidligere i dette hovedkapitlet om Tacitus’ bruk av kilder.*

¹¹⁸ *Adeo maxima quaeque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent, alii vera in contrarium vertunt et gliscit utrumque posteritate.*

¹¹⁹ *At Drusus urbe egressus repetendis auspiciis mox ovans introiit.*

5) Konklusjon om Tacitus' fremstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Piso.

Tacitus gir en bred dekning av perioden fra Germanicus' død og frem til og med rettssaken mot Cn. Piso: *Annales* bok 2, kapitlene 72 – 84 og begynnelsen av bok 3, kapitlene 1 – 19. Det vitner om et stort engasjement fra historikerens side i disse forholdene: han vil sette seg grundig inn i det historiske materialet for å kunne *forstå*. Ut fra dette vil han *tolke*. Men selv om en *forståelse* er forutsetning for *fortolkning*, oppnår Tacitus likevel en harmonisk forening av begrepene uten å blande dem. Resultatet blir en beretning som fint gjenspeiler ledende motiver hos historikeren. Disse har vært omtalt tidligere og sammenfattes slik:

- 1) Ønsket om å vekke interesse og ønsket om følelsesmessig å bevege lesere og tilhørere.
- 2) Tacitus' overbevisning om at historie har en moralsk og eksemplarisk funksjon.

Når alle elementene i det som her er nevnt virker sammen, blir resultatet fremdrift: beretningen er i kontinuerlig driv og bevegelse helt fram mot rettssaken som det endelige målet:

-
- 1) Fortvilelsen ved Germanicus død >
 - 2) Agrippinas fortvilelse og "hvileløse" reise mot Italia og Roma >
 - 3) Skildringen av alle Pisos forsøk på å løse sin håpløse situasjon >
 - 4) Rettssaken i Roma - som det endelige målet for alt og som er den utløsende hendelse og den ugjenkallelige sluttsten.

Dette mestrer Tacitus fullt ut innenfor den annalistiske tradisjon selv om den har rammevilkår som setter begrensninger. Likevel fremviser det totale bildet et svakt ledd: kronologien som i perioden fra oktober år 19 til mai år 20 til tider er frustrerende upresis. Dette er tidligere drøftet og belagt med eksempler.

Tacitus er vår eneste vesentlige litterære kilde til saken mot Cn. Piso. Kan vi likevel feste tilstrekkelig lit til denne litterære kilden på tross av de kronologiske svakhetene? Svaret er ja: dersom kronologien holdes utenfor vurderingen, finnes intet ulogisk i det historiske forløpet fra oktober til mai. Tacitus beretter med en konsekvent indre logikk: store og viktige hendelser følger hverandre i innbyrdes riktig rekkefølge helt frem til rettssaken som en naturlig avrundning. Selv om perioden skildres med et vell av detaljer rokker ikke dette ved hovedinntrykket, men vitner både om personlig engasjement og om et grundig forarbeid hva angår kildeøking.

Men de kronologiske svakhetene trer enda tydeligere frem satt opp mot disse positive faktorene. Disse svakhetene må derfor ha grunnlag i andre faktorer som for Tacitus har fått høyere prioritet. De tre motivene som er ledende for historikeren og som omtales av Goodyear¹²⁰ er sammenfattet til to punkter som er nevnt ovenfor og som igjen kan sammenfattes til begrepet *litterære hensyn*.

.....

¹²⁰ Side 26 – 27.

En sammenfattende konklusjon på Tacitus' fremstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Cn. Piso blir:

Med utgangspunkt i sitt eget engasjement og ut fra egen overbevisning om historiens moralske og eksemplariske funksjon har Tacitus et ønske om å forstå og å tolke hendelsesforløpet. Slik skal lesere og tilhørere følelsesmessig engasjeres, men uten at han fordreier de historiske fakta. I et forsøk på å balansere disse hensyn mot hverandre har Tacitus likevel lagt størst vekt på litterære hensyn og prioritert den litterære komposisjonen over den strikte kronologien.

6) Appendix: Tabellarisk oppstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Cnaeus Piso Pater på basis av Tacitus' Annales bok 2 og 3.

Et hendelsesforløp som er utarbeidet på basis av Tacitus' Annales, bok 2 og 3 gir mulighet for å anslå mange tidsangivelser. Likevel må det taes et forbehold: Tacitus er – som tidligere nevnt- ofte upresis i sine tidsangivelser.

År 17:

- * Germanicus blir fra sitt oppdrag i Germania kalt tilbake til Roma for triumf 26. mai
- * Cnaeus Piso Pater blir utnevnt til keiserlig legat i Syria.
- * Germanicus blir, som prokonsul med *maius imperium*, beordret til de østlige provinsene.

År 18:

- * Germanicus kommer til de østlige provinsene hvor Cnaeus Piso Pater alt befinner seg.
- * Her blir han møtt av store problem som han av Tiberius selv har fått i oppdrag å løse. Han kroner bl.a. Zeno til konge over klientkongedømmet Armenia og reduserer Kappadokia til provinser.

År 19:

- * Germanicus krenker Tiberius ved å dra inn i Egypt og forbli der for en periode.
- * Germanicus vender tilbake til Syria og finner at alle hans ordrer enten er blitt reversert eller opphevet av Cnaeus Piso Pater.
- * Germanicus blir syk, kommer til krefter igjen, men blir atter dårligere. Cnaeus Piso Pater følger nøye med i sykdomsutviklingen.
- * Germanicus sier offisielt opp sitt vennskap (*amicitia*) i forhold til Cnaeus Piso Pater og gir ham ordre om å forlate provinsen Syria.
- * Cnaeus Piso Pater forlater Syria, men legger om den opprinnelig planlagte kursen for å avvente "dersom Germanicus' død skulle åpne døren til Syria".
- * Germanicus dør i Antiokia i Syria 10. oktober år 19.
- * Germanicus begraves i Antiokia i Syria.
- * Cnaeus Piso Pater mottar budskapet om Germanicus' død mens han oppholder seg på øya Cos som ligger utenfor Caria på kysten av Asia (Lilleasia). Som et tegn på ustyrlig glede over dette budskapet dreper han offerdyr og besøker templer.

* Cnaeus Piso Pater sender brev til Tiberius. hvor han "beskylder Germanicus for utskjelser og overmot".

* Cnaeus Piso Pater drar sjøveien tilbake til Syria. På veien møter han skipet med Germanicus' enke Agrippina som sammen med sine barn er på vei mot Italia med sin manns urne. (primo eller medio november)

* Cneus Piso Pater oppholder seg i de østlige provinsene resten av året opptatt med diverse militære operasjoner. (fra primo eller medio november og ut år 19)

År 20:

* Agrippinas skip når fram til Corcyra (Corfu) utenfor kysten av Epirus. "Der benytter hun noen få dager til å gjenvinne fatning og sinnsro"

* Etter overfart over Adriaterhavet går Agrippina i land i Brundisium (Brindisi) sammen med sine barn og hun bringer også med seg urnen med Germanicus' aske.

* Fra Brundisium drar Agrippina til Roma.. Urnen med Germanicus' aske blir plassert i Augustus' mausoleum på Marsmarken. (ultimo januar/primo februar)

* Den offisielle sørgetiden for Germanicus avsluttes og de megalesiske leker til ære for Kybele begynner. (primo april)

* Drusus drar til legionene i Illyricum (primo april)

* Cnaeus Piso Pater reiser rundt i provinsene Asia og Akaia (Hellas). (primo april)

* Cnaeus Piso Pater sender sin sønn til Tiberius i Roma med et oppdrag "som skal gjøre keiseren myk" (april)

* Samtidig drar Cnaeus Piso Pater til Illyricum hvor han har et møte med Drusus. Cnaeus Piso Pater håper at Drusus vil være mildt stemt overfor ham selv ved at han ved sin brors død er blitt den eneste gjenværende kandidaten til å etterfølge Tiberius som *princeps*. Men Cnaeus Piso Pater feilvurderer fullstendig. (april)

* Cnaeus Piso Pater krysser Adriaterhavet og går i land i Ancona. Derfra drar han mot Roma. og ankommer byen i begynnelsen av mai

.....

* Dagen etter Cnaeus Piso Paters ankomst til Roma blir han stevnet.
(primo mai)

* Drusus vender tilbake til Roma, utsetter sin *ovatio* og drar inn i byen.
(primo mai)

* Cnaeus Piso Pater oppnår å få forsvarere.

* *Die senatus*. Rettssaken mot Cnaeus Piso Pater og de øvrige tiltalte starter. I en tale til senatet orienterer Tiberius om rammene og prosedyrene for rettssaken og legger dermed føringene. Senatet beslutter at tiden for rettssaken skal disponeres slik:

- 2 dager på utformingen av anklagene.
- 6 dagers pause.
- 3 dager til forsvaret av de tiltalte

Samlet er 11 dager avsatt til rettssaken.
(17. mai)

* Cnaeus Piso Pater tar sitt eget liv
(sannsynligvis etter tre dager)

Det besluttet at rettssaken likevel skal fortsette som planlagt.

* Et brev som er skrevet av Cnaeus Piso Pater like før han tok sitt eget liv blir lest opp i senatet. Her hevder Cnaeus Piso Pater at han er blitt offer ” for en sammensvergelse fra uvenner og for misunnelse som urettferdig har utløst beskyldninger om forbrytelser”. Han bedyrer sin lojalitet overfor Tiberius gjennom 45 år og ber om at hans barn ikke må bli straffet på grunn av ham.

* Tiberius foreslår at Cnaeus Piso Paters yngste sønn blir frikjent.

* Gransking av saken til Munatia Plancina, Cnaeus Piso Paters hustru. Etter initiativ fra Augusta (Livia) foreslår Tiberius å frikjenne henne.

* Marcus Piso, Cnaeus Piso Paters eldste sønn blir frikjent for medvirkning til farens forbrytelser i Syria.

* Munatia Plancina blir frikjent.

* Messalinus foreslår å vedta en offisiell takk fra senatet til Tiberius, Augusta (Livia), Antonia og Agrippina, men unnlater å ta med Germanicus’ bror Claudius (den senere keiseren). Lucius Aspernas utfordrer ham i åpent senatets møte og spør om ”han bevisst hadde forbigått Claudius”. ”Og først da ble Claudius’ navn tilføyet”.

* Dette markerte også slutten på senatets rettsforhandlinger i saken mot Cnaeus Piso Pater og de øvrige tiltalte. Og det ”avsluttet straffetiltakene som Germanicus’ død krevde”.

* ”Men Drusus dro ut av byen for å gjenoppta sin overkommando og dro snart inn i den igjen under *ovatio*.

(28. mai år 20)

Kapitel III: Bronsetavlene som gjengir teksten til *Senatus Consultum de Cn Pisone Patre*.

Nok en gang skal vi følge det historiske forløpet fra Germanicus' postering og død i Syria og frem til rettssaken mot Cn. Piso Pater, men nå på grunnlag av det nye epigrafiske materialet som er fremkommet gjennom funnet av bronsetavlene som gjengir *SCPP*. Samtidig ekskluderer vi alle litterære kilder.

Teksten til *SCPP* omfatter 176 linjer. Grunnlaget for å kommentere den historiske utviklingen fra Germanicus' død 17. oktober år 19 og frem til rettssaken i november/desember år 20 vil derfor på dette grunnlaget i sum være mer begrenset både i omfang og antall enkeltopplysninger. Men dokumentet har et innhold som i sin helhet oppsummerer og konkluderer. Det er også naturlig siden *SCPP* er et rettsdokument. Derfor setter det i større grad fokus på helt sentrale forhold.

Men før dette følger imidlertid noen andre underkapitler: en generell orientering om *senatus consulta* og forhold tilknyttet disse. Videre følger et kapittel med nødvendige opplysninger om funn og dessuten en kort beskrivelse av de enkelte epigrafiske kopiene som utgjør *SCPP*. I tillegg følger også en orientering om overleveringssituasjonen for *SCPP* i den romerske provinsen Baetica.

1) Generelt om forhold tilknyttet *senatus consulta*.

Så vel i Republikken som under Prinsipatet var det *relator* (den som la frem en sak for drøfting i senatet) sin oppgave sammen med en liten gruppe senatorer å fastsette teksten i et *senatus consultum*. I de tilfelle hvor senatet fungerte som rettsinstans utgjorde teksten en dom. Ellers fungerte den som en kunngjøring. Vi har fra før belegg for dette i forbindelse med ett *senatus consultum* fra år 19 og to andre fra midten av det andre århundre av vår tidsregning. I alle tilfellene er det snakk om en gruppe på syv senatorer som også innbefattet de to *quaestores urbani*. *SCPP* bekrefter denne praksisen (II.2 – 4) som også ble praktisert tidlig i det tredje hundreåret. *Senatus consulta* oppnådde først gyldighet når de var blitt arkivert i *aerarium Saturni* under oppsyn av *quaestores urbani*.¹²¹

Aerarium Saturni var betegnelsen på den romerske stats skattkammer.¹²² Dette arkivet er nå tapt og vår kunnskap er i sin helhet basert på kopier som av ulike årsaker ikke er fullgode. Disse årsakene kan være ufullstendig kopiering av teksten eller skade og/eller tap hvis det er snakk om en inskripsjon. En ufullstendig kopiering av en tekst kan også bero på at en interessent bare har bevart de setningene og passasjene som berørte ham personlig. Likevel kan man ikke på dette grunnlaget utelukke generelle normer for utforming av *senatus consulta* som hadde gyldighet over en lang periode.¹²³

Utformingen av den endelige teksten i et senatskonsult ble altså foretatt av *relator* sammen med en liten gruppe av 7 utvalgte senatorer. Teksten åpnet med navnene på konsulene for det inneværende året og datering (måned og år). Så fulgte opplysning om møtested og navnene på den gruppen av senatorer som er nevnt ovenfor og som var til stede ved den ende-

¹²¹ Talbert s.303.

¹²² Skattkammeret lå på Kapitols skråning ned mot Forum. Det fungerte også som riksarkiv under overoppsyn av senatet. Ut fra nedtegningsprosedyren for *SCPP* som er omtalt ovenfor er det videre sannsynlig at også denne teksten var arkivert her, og da etter vanlig praksis med teksten på tretavler.

¹²³ Talbert s.304.

lige nedfellingen av teksten.¹²⁴ En redegjørelse fulgte. Denne kunne ha ulik lengde avhengig av det enkelte dokumentets innhold for øvrig. Den inneholdt en orientering om hva saken gjalt og den grunnla forslaget som ble fremmet og som senatet skulle ta stilling til og stemme over.¹²⁵ Man avsluttet denne delen ved å overlevere forslaget til senatet for debatt og endelig avgjørelse med vendingene ”hva (senatet) fant det riktig å la skje angående den saken, om det besluttet de som følger”(*quid de ea re fieri placeret, de ea re ita censuerunt*).¹²⁶

Til vanlig fulgte nå begrunnelsene for avgjørelsen i flere setninger. Disse ble innledet med ”*cum*”. Og til slutt kom selve vedtaket med vendingene ”*placere*” eller ”*placere senatui*”. Så signerte man teksten med vendingene ”de besluttet”(*censuere/censuerunt*).¹²⁷ I følge *Lex Iulia*¹²⁸ ble det også krevet at teksten tilslutt ga opplysning om hvor mange av senatorene som var til stede da den aktuelle senatsbeslutningen ble fattet (*in senatu fuerunt*).¹²⁹

Prosedyrer for å fatte vedtak kunne generelt være av ulik art, da som nå: akklamasjoner ytret på ulik vis eller en konkret avstemning. Men intet tyder på at akklamasjoner var vanlig under senatets ordinære forhandlinger. Og det er spesielt verdt å merke seg at ingen bevarte *senatus consulta* er vedtatt ”per acclamationem”.¹³⁰

“So far as is known, there was no regular procedure for the publication of *senatus consulta* either in Rome itself or beyond.”¹³¹ Likevel har vi belegg for hvordan man gjennomførte publiseringen i forbindelse med enkeltstående *senatus consulta* av varierende karakter og innhold og med forskjellige målgrupper.¹³² La oss illustrere dette bildet med noen få utvalgte eksempler:

- Gaius (Caligula) gav senatet ordre om at visse av hans anmodninger til senatet (*relationes*?) skulle skrives ut for offentliggjøring.
- Embetsmenn ble sendt personlig til provinser for å overbringe viktige beslutninger i senatet og å se til at de ble iverksatt.
- Det er også stor sannsynlighet for at *senatus consulta* ble distribuert gjennom *acta diurna*.¹³³
- Publikasjon gjennom *acta senatus*, også betegnet som *Commentarii senatus*.¹³⁴
- Spesielle grupper – og særlig de som i en bestemt sak hadde henvendt seg til senatet – kunne til en hver tid be om en kopi av en hvilken som helst senatsbeslutning.
- Offentliggjøring på bronsetavler i Roma. Kopier ble samtidig sendt til et antall provinser hvor den likelydende teksten lokalt ble nedtegnet på bronsetavler for oppslag der. Det gjalt i første rekke beslutninger av en viss politisk betydning – noe som jo var situasjonen i forhold til *SCPP*.

¹²⁴ Jevnfør *SCPP* ll. 1 - 4

¹²⁵ Til vanlig ble denne redegjørelsen gitt av relator.

¹²⁶ Jevnfør l. 11 i *SCPP*:...iudicaret senatus, de iis rebus ita censuerunt.

¹²⁷ Jevnfør ll. 172/173 i *SCPP*: censuerunt.

¹²⁸ ”Procedure was one of the matters regulated in a comprehensive ‘*Lex Iulia de senatu habendo*’ put forward by Augustus in 9 B.C..” (Talbert s.222).

¹²⁹ Jevnfør l. 173 i *SCPP*: In senatu fuerunt *CCCI*.

¹³⁰ Talbert s.302.

¹³¹ Talbert s. 306.

¹³² Talbert ss.306 – 308.

¹³³ En offisiell ”avis” som hadde utgivelser allerede før år 59 f. Kr (OCD s.10). Fra senrepublikken og videre framover omtalte den ikke bare offentlige hendelser og og seremonier, men den refererte også fra rettssaker og gjenga offentlige taler. ”Avisen” ble lest både i Roma og i provinsene.

¹³⁴ Den offisielle utgaven av referat fra senatets prosedyrer fant man her. Den ble første gang publisert i år 59 f. Kr. (OCD s.10). Under prinsipatet valgte keiseren ut en senator med spesielt ansvar for utgivelsene.

Det er uklart om arkivene i provinsene bare oppbevarte de beslutningene som guvernørene på særskilt anmodning tilfeldigvis hadde bragt med seg fra Roma, eller om det var senatet selv som forsynte de offisielle representantene i provinsene med noen eller alle vedtak.¹³⁵

2) Funn.¹³⁶

Bronsetavlene ble funnet i Sør-Spania på et område som under Tiberius' prinsipat utgjorde den romerske provinsen Baetica. På grunn av sine store naturressurser var denne provinsen en av de rikeste i hele det romerske imperium og det er knapt noen av provinsene i den vestlige delen av imperiet som har bidratt med et større tilfang av dokumenter gjennom epigrafisk materiale.¹³⁷

Teksten som utgjør *SCPP* er rekonstruert ut fra 7 kopier. Ingen av disse stammer fra offisielle arkeologiske utgravninger, men er fremskaffet via uoffisielle veier, for det meste via illegale utgravninger. De er funnet på forskjellige steder i den romerske provinsen. Fragmentene har hatt forskjellige eiere og derfor også forskjellige oppholdssteder før de ble innlemmet i samlingene til det arkeologiske museum i Sevilla. Dette forløpet har gjort det vanskelig å fremskaffe nødvendig informasjon om sammenhengen mellom kopiene og gjort det umulig å forklare hvorfor fragmentenes funnsteder ligger så spredt.

Kopi A.

Denne tavlen ble funnet knust i til sammen 23 fragmenter av svært ulik størrelse. Det største av disse strekker seg over hele tavlens bredde og omfatter 75 % av denne. Og bronsetavlen sett under ett mangler bare to små stykker, det ene i den nedre delen av første tekstkolonne og det andre i tekstens overskrift mellom kolonne I og II. Likevel foreligger ingen lakune. I overskriften er størrelsen på bokstavene så store at bare deler bak tavlen er borte og disse kan derfor tydes uten problem. Og de bokstavene som mangler nede i kolonne I kan fylles ut ved hjelp av Kopi B (se nedenfor) hvor det parallelle stedet er uten skade. Den fullstendige teksten i *SCPP* kan derfor rekonstrueres ut fra Kopi A med et lite supplement fra Kopi B og slik utgjør kopiene til sammen hovedgrunnlaget for *Senatus consultum de Cn. Pisone Patre*.

I følge tilgjengelig informasjon stammer Kopi A fra samme sted hvor også *lex Irnitana* ble funnet i 1981.¹³⁸ Stedet tilhører området El Saucejo som ligger sør i den moderne spanske provinsen Sevilla og nær grensen til provinsen Malaga.¹³⁹ Det nøyaktige funnstedet ligger ca. 5 km sørøst for El Saucejo og ca. 3 km nordøst for Algamitas, som også tilhører provinsen Sevilla.

Bronsetavlen ble sannsynligvis funnet lenge før den ble kjent for den vitenskapelige verden i 1990.¹⁴⁰ En mer nøyaktig tidfesting er ikke mulig. Deretter ble den bragt til en antikvitetshandel. Neste stopp var hos en samler som vi ikke kjenner navnet på.

¹³⁵ Talbert s. 308.

¹³⁶ Faktaopplysningene har i hovedsak Eck – Caballos – Fernandez (ECF) som kilde (se listen over sekundærlitteratur).

¹³⁷ Blant dette materialet finner vi også Tabula Siarensis som ble funnet i 1982. Den er første del av en tekst som sammen med Tabula Hebana (funnet i Tiberdalen i 1947) utgjør en helhet og som delvis overlapper hverandre. Tekstens rogatio har form av en kunngjøring fra senatet som ble vedtatt 16. desember i år 19, altså 2 måneder etter Germanicus' død. Den kaster bl. a. lys over de metodene som var nyttet for å feire minnet om enkeltmedlemmer av keiserhuset, og den omtaler også Germanicus' rolle i Gallia, Germania og i de østlige provinser. Også folkets rolle i forbindelse med sorgen over Germanicus' død får omtale.

¹³⁸ Den fullstendige teksten som til sammen utgjør Lex Irnitana finnes på til sammen 10 bronseplater. Den gjengir lovreguleringene for antikkens Irni Bronseplatene med teksten stammer fra år 91 under Domitians prinsipat.

¹³⁹ Cfr. Barrington kartblad 27.

¹⁴⁰ Cfr. ECF s. 2.

Våren 1990 ble bronsetavlen overlevert til det arkeologiske museet i Sevilla. Den anonyme samleren gjorde dette på oppfordring av direktøren for museet, Fernando Fernandez. Bronsetavlen var på dette tidspunktet knust og forelå i 24 fragmenter. Den anonyme samleren hadde tidligere forsikret seg om at tavlen kom fra det samme stedet som *lex Irnitana*. ECF sier at man nok kan feste lit til dette fordi stedet for den antikke bosettingen i de siste årene var utsatt for hyppige og ulovlige utgravninger.¹⁴¹ Og med ”de siste årene” må her forstås årene før 1996 da boken ble utgitt.

Selv om vi ut fra dette har relativt sikker kunnskap om at bronsetavlen ble funnet i den antikke byen Irni, kan vi derimot ikke *umiddelbart* ut fra dette slutte at det også var her den ble slått opp og innholdet kunngjort for befolkningen. ECF omtaler undersøkelsene som er gjort etter at bronsetavlen ble funnet. Men de konkluderer for sin del med at funnstedet og stedet for offentliggjøring i antikken må være ett og samme sted: ”For selv om bronsetavlen er knust til tallrike fragmenter, manglet bare to ørsmå stykker. Ved en lengre transport ville det være lite sannsynlig at alle fragmentene som til dels er meget små, kunne forbli samlet.”¹⁴² Forfatterne håper også at videre utgravninger i Irni – og da over et bredere felt- vil gi et sikrere grunnlag for vurdering av hvorfor *lex Irnitana* og *SCPP* har holdt seg på samme sted.

Kopi B.

Som alt nevnt utgjør kopiene A og B til sammen grunnlaget for at det har blitt mulig å rekonstruere teksten i *SCPP* fullt ut. Tilsammen har man funnet fire fragmenter av denne kopien. Likevel mangler en stor del av teksten Fram til 1995 pekte all informasjon i retning av at fragmentene av Kopi B var funnet på Monte Hachillo hvor man også har lokalisert den antikke byen Olaurum. Stedet er kjent for arkeologiske utgravninger og ligger ved våre dagers Lora de Estepa øst i den moderne spanske provinsen Sevilla. Med forskjellige personer som kilde skal de fire fragmentene være funnet av fire velkjente notoriske skattegravere i områdene rundt Lora de Estepa. Funnet ble gjort i 1987 eller 1988 i området for antikkens Olaurum ved hjelp av metalldetektorer. Flere opplysninger om dette kunne man ikke skaffe fordi tre av dem som angivelig tok del i gravingen omkom i en bilulykke.

Sommeren 1995 ble det imidlertid kjent at det kunne foreligge andre omstendigheter rundt funnene.¹⁴³ Forfatterne forteller også at ordføreren i Lora de Estepa fortalte dem at han selv gjennom en tilfeldig samtale i all fortrolighet hadde fått vite at fragmentene ble funnet under byggingen av Riksvei 331 som forbinder Cordoba og Malaga.¹⁴⁴ Funnplassen ligger ikke langt fra El Tejar syd for Benameji i den moderne spanske provinsen Cordoba. Fragmentene ble oppdaget ved at føreren av en bulldoser gravde opp jord. I noen dager gjemte han fragmentene bak førersetet.

To alternative funnsteder er altså aktuelle uten at man har klart å fastslå med sikkerhet hvilket av de to alternativene som er det rette. Heller ikke har man klart å få full klarhet med hensyn til hvor fragmentene har blitt oppbevart etter funnet og fram til det tidspunktet hvor man med sikkerhet kunne fastslå at de befant seg hos innehaveren av en bar som var et sentralt sted for omsetning av verdifulle arkeologiske gjenstander og som man hadde skaffet seg på ulovlig måte. Her finner vi også en mulig tilknytning til skattegraverne som ble omtalt ovenfor. Det er mulig at disse fikk tak i tre av fragmentene fra den virkelige finneren og at de

¹⁴¹ ECF s. 2.

¹⁴² ECF s. 2 – 3.

¹⁴³ ECF s. 3.

¹⁴⁴ ECF s. 4.

så ga disse videre til innehaveren av baren som ledd i en ”markedsføring”. Herfra forsøkte man i alle fall å selge fragmentene på det internasjonale antikvitetsmarkedet. Til slutt kom den samlede bronsetavlen i hendene på en privat samler som ledet en stiftelse lokalisert i Puerto Real.

ECF forteller at så snart de hadde fått vite at bronsetavlen befant seg her ble det innledet forhandlinger med byens ordfører som var meget samarbeidsvillig. Og for at det skulle bli mulig å arbeide videre med selve teksten på bronsetavlen, ble den til slutt brakt til det arkeologiske museum i Sevilla for restaurering og nøyere undersøkelser.¹⁴⁵

Kopi C, D, E og F

Det foreligger svært få opplysninger om funnstedene for disse kopiene som i realiteten alle er små enkeltfragmenter med bare ett to eller tre ord helt eller delvis bevart. Det arkeologiske museet i Sevilla fikk tilbud fra baren som er nevnt under omtalen av Kopi B om å kjøpe disse fragmentene, noe museet også gjorde. Man kan heller ikke lenger fastslå med sikkerhet tidspunktet da de enkelte fragmentene kom til museet. Museets akvisisjonsnumre stammer alle fra året 1990. Dette året blir derfor *terminus ante quem* for innlemming i samlingene. Man antar at alle de fire kopiene er blitt funnet i den moderne provinsen Sevilla, altså innen området som i antikken utgjorde den romerske provinsen Baetica. Men ECF hevder likevel at de ikke stammer fra et av de større bysentra innen denne romerske provinsen.¹⁴⁶

3) Beskrivelse av de enkelte kopier.¹⁴⁷

Kopi A.

Bronsetavlens bredde er 1,18 m i øvre kant og 1,187 m i nedre kant. Høyden på venstre side er ca. 0,46 m. Den høyre siden er 0,433 m i lengde. Tavlen tykkelse veksler mellom 4,7 og 4,8 mm. Vekten er 20,255 kg. Dette er ikke den opprinnelige vekten for hele tavlen. Som allerede nevnt mangler to små deler av det opprinnelige antall på 25 fragmenter av svært ulik størrelse. I tillegg har oksideringsprosessen medført vektreduksjon. Det største fragmentet som strekker seg over så å si hele bronsetavlens bredde, utgjør ca. 75 % av denne. Bare på to steder mangler tavlen ganske små stykker: i nederste del av kolonne I, og dessuten i bronsetavlens overskrift mellom kolonne I og kolonne II. Som allerede nevnt tidligere oppstår ingen lakune.

Forsiden av tavlen ser ut som en sammenhengende bronseplate, men intensiv rengjøring av baksiden bekrefter likevel at tavlen er satt sammen av to bronseplater. Den venstre delen som er størst har en øvre kant som er 74,5 cm bred. Den høyre delen har en bredde på 43,5 cm. Den loddrette skillelinjen mellom platene tilsvarer på forsiden en linje som går gjennom M i *propositum* i overskriften.

Bokstavstørrelsen i overskriften er vesentlig større enn i selve teksten hvor høyden varierer mellom 0,04 og 0,045 m.

Selve teksten i Kopi A er skrevet inn på tavlen i 4 kolonner, og disse har litt forskjellig lengde: Kolonne I har 40 linjer, kolonne II har 44 linjer, kolonne III har 46 linjer og kolonne IV har 46 linjer. Hele teksten har til sammen 176 linjer. Alle kolonnene har omtrent identisk

¹⁴⁵ ECF s. 5.

¹⁴⁶ ECF s.6.

¹⁴⁷ Faktaopplysningene er hentet fra ECF s. 7 – 35.

høyde (ca 0,384 m). Men bredden varierer som følger: I: 0,28 m, II: 0,265 m, III: 0,25 m, IV: 0,255 m.

I noen tilfeller fyller ikke teksten hele linjens lengde og den resterende delen er tom helt fram til linjeslutt (*vacat*). Den påfølgende linjen starter så på en fremskutt plass i forhold til denne foregående linjen (*ekthesis*). Eksempler finner vi i kolonne I fra l.11 til l.12, i kolonne II fra l.70 til l.71 og i kolonne III fra l.108 til l.109. Vi finner også eksempler på et *vacat* inne i linjen: Kolonne I, l.4, kolonne II, l.73, l. 82 og l. 85. I l.65 har vi et eksempel på at gravøren, da han arbeidet med slutten av linjen, har glemt et par ord som skulle vært plassert omtrent midt på linjen. Han har oppdaget dette og føyet dem til over og med mindre skrift:

QUE . HABITUS
PIETAS . CLAUSERAT EIUSDEM . ANIMI . ARGUMENTUM . FVERIT .
QUOD.DE

DISSET CONGI
ARIUM

ECF omtaler også antatte forhold i forbindelse med oppsettingen av bronsetavlen. Videre omtaler Hauken 1998¹⁴⁸ instruksjoner som var felles og almenngyldige for offentliggjøring av denne typen. Han henviser blant annet til et sitat fra Ulpian.¹⁴⁹ I hans *Liber vicensimus octavus ad edictum*(=*Digesta* 14. 3, 11, 3) leser vi: ”Under henvisning til dette samtykker jeg i åpent å praktisere kunngjøring ved oppslag som har en tekst som er tydelig og som kan leses godt når man står på flat mark.(Og den må selvsagt plasseres) foran et vertshus eller foran de stedene hvor folk utfører sin virksomhet/handel og ikke på et avsidesliggende sted, men på et sted som alle ser. Skal teksten være på gresk eller på latin? Det mener jeg at lokale forhold må avgjøre slik at ikke noen skal kunne skylde på at de ikke skjønnte teksten”¹⁵⁰ Ut fra dette kan vi regne som sikkert at Kopi A av *SCPP* ble satt opp i byen Irni på *locus celeberrimus*. Og den ble sikkert plassert på veggen til en offentlig bygning eller kanskje på sokkelen til et monument. Og hvis byens myndigheter hadde fått reist en statue av Germanicus, ville dette ha vært det mest passende stedet for bronsetavlen. Og ECF sier videre at dette i så fall nok ville være en rytterstatue, for tavlen har en bredde på 1,18 m. Og den ville i så fall ha blitt plassert på den ene av sokkelens sideflater og ikke på forsiden av denne. Forhallen i et tempel eller det lokale senatshuset kunne også være offentlige bygninger som passet.

Bronseplaten har 6 hull som har vært brukt for å feste den til en vegg eller det postulerede monumentet.¹⁵¹

Kopi B.

Denne kopien er bare delvis bevart. Til sammen er fire fragmenter kommet til rette. Av disse utgjør tre stykker den venstre delen av bronsetavlen og disse støter an mot hverandre og inneholder mer enn halvparten av teksten. Det minste fragmentet danner det øverste venstre hjør-

¹⁴⁸ Hauken 1998 s.186 - 187

¹⁴⁹ Kjent romersk jurist født i Syria. Han ble i år222 av keiser Alexander Severus (222 – 235) utnevnt til prefekt over pretorianergarden med større myndighet enn de to prefektene som allerede var i funksjon. Det oppsto konflikter som førte til at han mistet sin autoritet. Troppene gjorde mytteri og myrdet ham i år 223.

¹⁵⁰ *Proscribere palam sic accipimus claris litteris, unde de plano recte legi possit, ante tabernum scilicet vel ante eorum locum in quo negotio exercetur, non in loco remoto, sed in evidenti. Litterisurum Graecis an Latinis? Puto secundum loci condicionem, ne quis causari possit ignorantiam litterarum.*

¹⁵¹ ECF s .9 –10.

net. Det andre og største danner den midtre delen og et tredje fragment slutter inn til dette på høyre side. Største høyden på tavlens venstre halvdel er 0,607 m og den største bredden er 0,525 m. Øvre og nedre kant er bevart og dette gjelder i stor utstrekning også for den venstre kanten med unntak av små deler som er brutt av. Bronseplaten har en tykkelse på mellom 2 mm og 4 mm.

Det fjerde fragmentet utgjør en del av tavlens høyre side og hele denne siden er bevart fra øvre til nedre kant. Høyden på dette fragmentet er 0,605 m. Den øvre bredden er 0,252 m. Bredden nede er 0,11 m. De bevarte delene har en samlet vekt på 10,940 kg. En rekonstruksjon gir tilnærmet bredde på 0,91 m.

Denne tavlen har altså hele teksten plassert i to kolonner. Men i motsetning til Kopi A finner vi her ingen overskrift. I stedet har de tre første linjene i kolonne 1 større bokstaver enn i resten av teksten (linje 1: 14 – 16 cm; linje 2: 9 – 11 cm; linje 3: 8 – 9 cm). I det hele er bokstavene på denne bronsetavlen risset inn på en mer uregelmessig måte enn på kopi A.

Tavlen har heller ingen huller for feste. Av dette kan man slutte at den opprinnelig må ha vært passet inn i en ramme av stein, tre eller bronse. En ramme av denne typen finner man rundt andre tavler med tekster som inneholder lover og senatsbeslutninger.

Kopiene C, D, E og F.

Alle disse kopiene er så små at de med rimelighet snarere må betegnes som *fragmenter*. Samtlige fragmenter har tilhørt tavler hvor ingen av disse tavlens opprinnelige kanter er bevart. En kort omtale av alle fire fragmentene følger her sammen med opplysning om hvor fragmentet hører hjemme i den komplette teksten for *SCPP*.

Fragment C.

Den maksimale høyden er 3,2 cm og den maksimale bredden er 3,5 cm. Tykkelsen på platen er 4 mm. Vekten er 18 gram. Platen har bevart bokstaver som man med sikkerhet kan identifisere og disse er fra linjer som følger etter hverandre:

.....]NG[..... (1.78/79)

.....]MILIAE F[..... (1.79/80)

.....]N PISON[..... (1.80/82)

.....]SON[..... (1.82)

Bokstavhøyden er mellom 6 og 7 mm. På en linje som ligger over[*fa*]miliae og som er bredere kan man se flere bokstaver som ikke sikkert kan identifiseres. Fragmentet har ikke skille mellom ordene. Det er ikke til nå publisert.

Ved en sammenlikning med Kopi A (11.79 – 82) kan fragmentet plasseres slik i den komplette teksten:

78/79 *adfinitateve conti]ng[erent, si dedissent operam, si quis eius gentis aut quis eorum qui cognatus adfinisve*

79/80 *Calpurniae fa]miliae f[uisset mortuos esset lugendus esset ne inter reliquas imagines exequias eorum funerum celebrare*

80/82 *solent imago C]n. Pison[is patris duceretur neve imaginibus familiae Calpurniae imago eius interponeretur; (vacat)*

82 *utiq. nomen Cn. Pi]son[is patris tolleretur.*

Fragment D.

Den maksimale høyden er 3,1 cm. Den maksimale bredden er 3,3 cm. Fragmentet har en tykkelse på 4 mm. Vekten er 20 gram. Bokstaver fra tre linjer er bevart. Her er skille mellom ordene, fordi vi etter M i linje 3 kan se en rest av ordskillet. Inventarnummeret i museet i Sevilla er 1990/140.

Den bevarte teksten er:

.....]LPURNI[..... (1.81/82)

.....]LERETUR[... (1.82/83)..

.....]RAM [..... (1.83/84)

En sammenlikning med linjene 81 – 84 i Kopi A plasserer fragmentet slik i den komplette teksten:

81/82 *neve imaginibus familiae Ca]lpurni[ae imago eius inter poneretur
(vacat) utique*

82/83 *nomen Cn. Pisonis tol]leretur[ex titulo statuae Germanici Caesaris
quam ei sodales*

83/84 *Augustales in Campo ad a]ram[Providentiae posuissent*

Dette fragmentet tilhører ikke Kopi B siden det tilsvarende stedet på denne kopien delvis er bevart. Kopi D skiller seg også fra Kopi C både i formen på bokstavene og dessuten i lengden på linjene.

Fragment E.

Den maksimale høyden er 2,7 cm og den maksimale bredden er 2,1 cm. Tykkelsen er 5 mm. Vekten er 13 gram. Rester av bokstaver er bevart på tre linjer. Den maksimale høyden på bokstavene er 6 mm. Kopien har ordskille.

Inventarnummeret i det arkeologiske museet i Sevilla er 1990/134.

Fragmentet er nettopp (1995) publisert. Men ECF tilføyer at da deres bok ble utgitt, og arbeidet med teksten til *SCPP* på det tidspunktet ennå ikke var avsluttet ” nach der Methode keyword,” kunne de på det tidspunktet ikke si noe om hvor det hører hjemme i den samlede teksten.¹⁵² Men bokstavene er disse:

...]Q[.]ISV[...

...]SET .ID . Q[...

...]SIT[...

Og sammenliknet med Kopi A må man anta at de er deler av henholdsvis linjene 39/40, 40/41 og 42 slik:

39/40 ...Vononem] *q[u]i su[spectus regi Parthorum erat longius removeri
voluerit ne profugere*

40/41 *ex custodia pos]set id q[uod fecit et conloqui quosdam ex numero
Armeniorum malos et audaces cum*

42 *Vonone passus]sit[ut per eosdem*

¹⁵² ECF s. 33..

Fragment E har ikke vært en del av samme kopi som fragment C. Formen på bokstavene er forskjellig. Men det har heller ikke tilhørt samme kopi som D. Denne har et annet antall bokstaver pr. linje. Videre kan det ikke tilhøre Kopi B. Her er den analoge teksten bevart.

Fragment F.

Den maksimale høyden er 2,7 cm og den maksimale bredden er 2,1 cm. Tykkelsen er 3mm. Vekten er 12 gram. Den har sikre lesbare rester fra 2 linjer. I den første av de tre 3 linjene over disse kan man se klare rester etter bokstaver. Men disse er ikke entydige. Bokstavene har en høyde på 4 mm. Kopien har mellomrom mellom ordene. Inventarnummeret i det arkeologiske museum i Sevilla er 1990/135. Fragmentet er nettopp (1995) publisert, men det er ikke klart hvor det ellers hørte hjemme.

Bokstavene er disse:

....]EI[....

....]ERATIO[....

....]ACERE . UT][....

I en sammenlikning med Kopi A kan bokstavene suppleres slik :

165/166 *et quo facilius totius actae r]ei [ordo posterorum memoriae
tradi posset atque hi scirent quid*

166/167 *et de singulari mod]eratio[ne Germanici Caesaris et de
sceleribus Cn. Pisonis patris*

168 *senatus iudicasset pl]acere ut[i oratio, quam...*

4) Overleveringssituasjonen for SCPP i provinsen Baetica.

Innenfor det området som utgjorde den romerske provinsen Baetica i det romerske Spania foreligger altså funn av ikke mindre enn seks eksemplarer som gjengir deler av den samme teksten: ett nesten helt komplett (A), et annet med store deler av teksten bevart (B) og fire små fragmenter (C, D, E og F). Dette forteller oss at helt normale prosedyrer for offentliggjøring av SCPP ikke har vært fulgt her. Senatet i Roma hadde fattet beslutninger når det gjaldt distribusjon og offentliggjøring.¹⁵³ Men disse beslutningene hadde gyldighet for hele det romerske imperium og ikke for en bestemt provins. Det mest sentrale punktet på provinsmyndighetene ved stattholderen å sette opp vedtakene ”i den mest folkerike byen i hver provins og der på det mest besøkte stedet”.¹⁵⁴ Dette forteller at instruksene overfor den enkelte provins innebar krav som var langt mer begrenset enn publiseringen i Baetica bærer bud om. Og for denne provinsens del endres ikke dette ved at opplysningene om funn og funnsteder også innebærer usikre faktorer.¹⁵⁵ Derimot reduserer akkurat dette vår mulighet for å gjenskape full klarhet i prosessen for distribusjon og kopiering *innenfor* denne provinsen. Og dette kan synes som et paradoks nettopp på bakgrunn av at antallet av funn er så vidt stort.

Med bakgrunn i instruksene i ll.165 – 173 har SCPP med stor sannsynlighet også vært offentliggjort i de øvrige provinsene i imperiet eller i flertallet av dem. Likevel er det bare i Baetica at funn er gjort og i tillegg i et så stort omfang. ECF har en grundig diskusjon rundt

¹⁵³ Se vedlagt tekst ll. 165 – 173.

¹⁵⁴ *In cuiusque provinciae celeberrima urbe eiusque in urbis ipsius celeberrimo loco.*

¹⁵⁵ Se hovedkapittel 3, underkapittel 2.

mulige årsaker til den helt spesielle overleveringssituasjonen av *SCPP* i denne provinsen.¹⁵⁶ De hevder at grunnen er å finne hos prokonsulen, Vibius Serenus. Vi har tidligere omtalt hans rolle og da med referanse til Hauken.¹⁵⁷ ECF mener at også prokonsulens særegne personlighet er en sentral faktor, og med Tacitus som kilde omtaler de konkrete handlingsmønstre fra prokonsulens side som til slutt resulterte i overleveringssituasjonen for *SCPP* i Baetica. Disse kan kort oppsummeres slik: Vibius omtales første gang i forbindelse med prosessen mot Marcus Scribonius Libo Drusus i år 16¹⁵⁸ hvor han blant anklagerne forsøkte å stå frem som hovedanklager. Og han agerte, i følge Tacitus, på en vanvittig og tåpelig måte.¹⁵⁹ Dette var et ledd i hans eget forsøk på å fremskynde egen embetskarriere. Etter Libos selvmord (se fotnote) høstet de øvrige anklagerne utbytte i form av penger fra den konfiskerte formuen og i form av pretorembeter utenom tur. Disse fordelene kunne ikke Vibius Serenus oppnå siden han allerede på dette tidspunktet hadde rang av pretor.¹⁶⁰ Likevel våget Vibius Serenus åpent å vise sin misnøye overfor Tiberius på grunn av dette, noe som bare kan tolkes som utslag av en personlighet med voldsomme og ikke helt rasjonelle trekk.¹⁶¹ Etter dette ble hans forhold til sentralmyndighetene i Roma og særlig til keiserhuset meget dårligere. Overoppyllelsen i forbindelse med offentliggjøringen av *SCPP* i Baetica kan derfor tolkes som et forsøk fra Vibius Serenus på å bedre sitt eget forhold til Roma: gjennom disse disposisjonene ville han føre bevis for at Baeticas befolkning var loyal overfor keiserhuset og at han selv var fylt av *pietas* overfor *Domus Augusta*.¹⁶²

5) Tekstens innhold. En rekonstruksjon av et hendelsesforløp på grunnlag av teksten i *SCPP*. Konklusjon vedr. hendelsesforløpet.

Under innledningen til dette hovedkapitlet ble den epigrafiske teksten kort kommentert på omfang. Vi omtalte også at teksten ut fra sitt formål (oppsummering og konklusjon) bare setter fokus på sentrale forhold i forbindelse med Germanicus' død og rettssaken mot Cn. Piso Pater.

Teksten i *SCPP* kan vi inndele i disse hovedavsnittene:

1. Overskrift.
2. Innledning (*praescriptum*). ll. 1 – 4.
3. Keiser Tiberius' framlegg (*relatio*) til senatet. ll. 4 – 11.
4. Takksigelse til gudene og til keiser Tiberius. ll. 12 – 22.
5. Saksfremstilling som ledet til anklagen mot Cn. Piso Pater. ll. 23 – 70.
6. Senatets domsavsigelser på keiser Tiberius' fire punkter med underpunkter. ll. 71 – 123.
7. Senatets takk. ll. 123 – 165.

¹⁵⁶ ECF s. 279 – 287.

¹⁵⁷ Hauken s.112..

¹⁵⁸ Marcus Scribonius Libo Drusus var oldebarn av Pompeius Magnus. Han var pontifex og pretor eller pretor designatus. I år 16 sto han som tiltalt i den første av flere store politiske prosesser som fant sted i løpet av Tiberius' prinsipat, anklaget for høyforrederi. Tacitus beskriver ham som uskyldig i forhold til tiltalen, men likevel som en dum og tåpelig person som var blitt et uskyldig offer for en sammensvergelse (Ann. 2, 27 ff.). Offisielt var han tiltalt for å ha planlagt å snikmyrde Tiberius, hans to sønner og andre ledende borgere. Også han begikk selvmord under selve rettssaken.

¹⁵⁹ Ann. 2, 30,1.

¹⁶⁰ ECF s.284.

¹⁶¹ Disse trekkene ble også tydelige under hans styre av Baetica. Da hans prokonsulat her utløp, ble han av senatet satt under tiltale for offentlig voldsbruk i tjenesten (*de vi publica*) og dømt til deportasjon på grunn av sin ville framferd (*atrocitas morum*).

Cfr. Tacitus, Ann.4,13,2.

¹⁶² ECF s.278.

8. Instruksjer om offentliggjørelse i Roma, provinshovedstedene og legionenes vinterkvarter. Il.165 – 173.
9. Keiser Tiberius' påtegnelse (*subscriptio*). Il.174 – 176.

Oversettelsene av teksten i *SCPP* følger Hauken (2000, s.114 – 123). Et par steder er oversettelsen imidlertid endret noe og dette er da anmerket.

Overskriften har denne ordlyden: ”Senatsvedtak angående Cnaeus Piso Pater offentliggjort under prokonsulatet til Numerius Vibius Serenus”.¹⁶³ Opplysningene er i form og innhold ordinære i forbindelse med et senatsvedtak. De forteller at denne kopien (Kopi A) ble laget og satt opp i provinsen Baetica i det nåværende Spania hvor Numerius Vibius Serenus på det tidspunktet var prokonsul.¹⁶⁴ Men navnet på prokonsulen forteller mer. ”Det kan ikke helt og holdent bero på en tilfeldighet at det på et begrenset område i Sør – Spania er funnet mer eller mindre store rester av seks forskjellige bronsetavler som har båret den samme tekst. Vi skal ikke lete lenge etter den ansvarlige. Overskriften i senatsvedtaket forteller oss at vedtaket er blitt offentliggjort under prokonsulatet til Numerius Vibius Serenus som var provinsguvernør i provinsen Baetica. Den godeste Serenus har antakelig tolket instruksjen i Il. 170 – 171 vidt og ikke begrenset seg til å sette opp en kopi i den folkerikeste byen i hver provins: ’Likeledes skal dette senatsvedtak settes opp i den folkerikeste byen i hver provins og der på det mest besøkte sted inngravert på en bronsetavle’.¹⁶⁵ Han har antakelig også sørget for at det ble satt opp kopier i alle byer i provinsen.”¹⁶⁶ ”Liknende overoppfylling av offentliggjøring kjenner vi fra Lilleasia og fra kopier av *Monumentum Ancyranum*¹⁶⁷ og Diokletians edikt *De maximis pretiis*”.¹⁶⁸

Innledningen (*praescriptum*) finner vi i Il.1 – 4. Den angir nødvendige formalia: dato for undertegning (10. desember¹⁶⁹), stedet for undertegning (på Palatin i søylehallen som er ved Apollos (tempel)¹⁷⁰).¹⁷¹ Deretter følger navnene på de senatorene som var til stede ved undertegningen med eget navn, navn på far og navn på tribus. Også antallet er det vanlige. La oss imidlertid merke oss disse navnene for nærmere kommentar i oppgavens sluttkapittel: *Marcus Valerius Messalinus* og *Lucius Nonius Aspernas*.

¹⁶³ *Senatus Consultum de Cnaeo Pisone Patre propositum Numerio Vibio Sereno Proconsule.*

¹⁶⁴ Serenus ble senere kalt tilbake fra Baetica og ble dømt til forvisning, men tidspunktet er uklart. Tacitus omtaler ham under år 23 (Ann. 4,13,2): ”Vibius Serenus ble mens han var prokonsul i Hispania Ulterior dømt for (offentlig) overgrep. Og på grunn av hard framferd ble han landsforvist til øya Amorgos (i Egeerhavet)” (Vibius Serenus proconsule Ulterioris Hispaniae de vi publica damnatus ob atrocitatem morum in insulam Amorgom deportatur).

¹⁶⁵ *Item hoc senatus consultum in cuiusque provinciae celeberrima urbe eiusque in urbis ipsius celeberrimo loco in aere incisum figeretur.*

¹⁶⁶ Hauken 2000 s.112.

¹⁶⁷ Dette er teksten til Augustus' ”*Res gestae*” som ble festet til de firkantede pillarene i det indre av ”Tempelet for Roma og Augustus” i Ancyra (Ankara). Her har Augustus selv en gjennomgang av det som han har utrettet i løpet av sitt prinsipat. Eck 2003 gjengir originalteksten av ”*Res gestae*” sammen med en engelsk oversettelse. Vi henviser også til Brunt & Moore 1967.

¹⁶⁸ Hauken 2000 s.112.

¹⁶⁹ *Ante diem IIII idus Decembres*

¹⁷⁰ *In Palatio in porticu, quae est ad Apollinis.*

¹⁷¹ Man kjenner til to steder i Roma som ble brukt til å offentliggjøre svar fra myndighetene på mottatte skriftlige anmodninger: Apollos tempel på Palatin i umiddelbar nærhet til keiserens eget kompleks (fram til ca. 191) og senere Trajans termer. Apollos tempel ble bygget av Augustus og innviet i år 28 f. Kr. som et storslått praktbygg. Det ble benyttet til ulike formål. Blant annet var der på gårdsplassen to bibliotek, ett for gresk og ett for romersk litteratur. I det første århundre pleide senatet å legge en del av sine møter til en tilstøtende søylehall. Det har også vært hevdet at dette var det faste møtestedet gjennom hele prinsipatet, cfr. Talbert s.117 – 118 og *Tabula Hebana* (år 19/20) l.1: *Utique in Palatio in porticu quae est ad Apollinis in eo templo in quo senatus haberi solet. For de besøkende ga tempelet en umiddelbar nærhet til keiserhuset. Imidlertid opphørte dette ved endret praksis. Man antar at foranledningen var en brann på Palatin i år 191 hvor også de keiserlige arkiver gikk tapt og at man omtrent på denne tiden endret praksis til Trajans termer på Oppian, en annen av Romas høyder (Kilde: Hauken Tanriver – Akbiyikoglu s.37 – 38).*

Keiser Tiberius' framlegg (*relatio*) utgjør tekstens tredje hovedavsnitt (II.4 -11). Her fremlegger Tiberius de tema som senatet er invitert til å ta konkret stilling til og deretter stemme over.

Gir *SCPP* ut fra teksten et klart bilde av det historiske forløpet fra Germanicus' postering og død i Syria og fram til og med rettssaken mot Cn. Piso Pater i november/ desember år 20? Ved å hente ut opplysninger fra flere hovedavsnitt i teksten og sammenholde disse fremkommer et sannsynlig hendelsesforløp for hele denne perioden. Kronologiske opplysninger for enkelthendelser vil imidlertid mangle. Vi vet bare med sikkerhet at hele hendelsesforløpet er avsluttet før dateringen av *SCPP* 10. desember i år 20. Hovedavsnittene 5 og 6 er spesielt aktuelle.

Men før vi sammenfatter et sannsynlig historisk forløp, skal vi hente ut disse relevante opplysningene fra teksten i *SCPP* med kommentarer og sitater. Referansene henviser til de aktuelle tekstlinjene i *SCPP* hvor de konkrete opplysningene finnes:

Tiberius fremholder overfor senatorene at forholdene i de oversjøiske områdene – Syria og tilgrensende områder – har behov for at enten han selv eller en av hans to sønner er til stede (II.31 – 32). Med grunnlag i senatsvedtak sender Tiberius sin sønn Germanicus til de østlige oversjøiske områdene (II. 30 – 31). Teksten sier ikke noe om hvorvidt Cn. Piso Pater på dette tidspunktet allerede er i provinsen. Men når han er ankommet, går Piso ut over sine fullmakter på en rekke områder.

Før *SCPP* tar opp konkrete forhold og hendelser som gjelder Cn. Piso Paters overtredelser, gir teksten i forkant et resyme og karakteristikk av hans handlingsmønster i de østlige provinser sett på bakgrunn av de mandatene han gjennom senatet hadde fått av Tiberius (II.32 – 37): ”Han hadde da oversett overhøyheten til keiserhuset; han hadde også oversett den offentlige rett at han var tilknyttet en prokonsul (Germanicus), og en prokonsul for hvem det var fremlagt en lov for folket at i hvilken provins han enn kom, skulle han ha høyere myndighet enn den som egentlig var blitt tildelt provinsen: her gjalt den forutsetning at myndigheten for Tiberius Caesar Augustus i alle forhold var større enn for Germanicus Caesar. Mens han (Cnaeus Piso Pater) var i Syria, hadde han likevel oppført seg som om alt var opp til hans eget forgodtbefinnende og underlagt hans makt.”¹⁷²

Germanicus vender tilbake til Syria og frasier seg sitt vennskap med Cn. Piso Pater. Teksten er imidlertid uklar på om dette siste skjer på dødsleiet eller før: ”Da Germanicus Caesar var i ferd med å dø på grunn av dette, hadde han (Germanicus) selv vitnet om at Cnaeus Piso Pater var årsak til hans død og ikke uten grunn hadde han (Germanicus) frasagt seg sitt vennskap med ham”(II.27 – 29).¹⁷³

Men uansett er nok grunnen til dette Cn. Piso Paters disposisjoner i Syria under Germanicus' fravær (se avsnittet ovenfor).

¹⁷² *Neglecta maiestate domus Augustae, neglecto etiam iure publico, quod adlectus proconsule et ei proconsule, de quo lex ad populum lata esset, ut in quamcumque provinciam venisset, maius ei imperium quam ei, qui eam provinciam proconsule optineret, esset, dum in omni re maius imperium Ti. Caesari Augusto quam Germanico Caesari esset, tamquam ipsius arbitri et potestatis omnia esse deberent, ita se, cum in provincia Syria fuerit, gesserit.*

¹⁷³ *Ob id morientem Germanicum Caesarem, quous mortis fuisse causam Cn. Pisonem patrem ipse testatus sit, non inmerito amicitiam ei renuntiasset.*

En tid etter dør Germanicus. ”Senatet mente at Germanicus Caesars enestående tilbakeholdenhet og tålmodighet var blitt overvunnet av den voldsomme fremferden til Cn. Piso Pater. Da Germanicus Caesar var i ferd med å dø på grunn av dette, hadde han (Germanicus) selv vitnet at Cn. Piso Pater var årsak til hans død og ikke uten grunn hadde han frasagt seg sitt vennskap med ham (II.26 – 28).”¹⁷⁴

II. 37 – 57 redegjør i detalj for overtredelser som Piso Pater begikk under sitt opphold i de østlige provinsene både før og etter Germanicus’ død. De mest alvorlige var disse:

- til tross for skriftlige ordrer fra Tiberius og advarsler fra Germanicus som på det tidspunktet var fraværende fra Syria forsøkte han å provosere frem krig mot Armenia og Parthia. Ved dette bidro han til at Vonones rømte fra fangenskap. *SCPP* gir imidlertid ingen prosopografiske tilleggsopplysninger om ham.

(Men Tacitus gir disse opplysningene: Vonones var konge i Parthia innsatt av Romerne. Imidlertid ble han fordrevet og søkte tilflukt i Armenia hvor han ble konge. Men siden Augustus ikke ville komme i konflikt med Partherne, ble Vonones på keiserens initiativ flyttet til Syria hvor han ble holdt under bevoktning (Tac. *Ann.* kap. 1 – 4). Da han prøvde å flykte i år 19, ble han drept: ”Omtrent på denne tiden--- forsøkte Vonones, etter å ha bestukket vokterne sine, å flykte til Armenerne og derfra til Albanerne, Heniocherne og til kongen i Scythia, en slekting”(Tac.*Ann.*2,68,1).¹⁷⁵ Og kapitlet slutter med å fortelle at han igjen blir tatt til fange og drept.)

-Vonones forsøkte også å vekke uro i Armenia. Dette kunne han gjøre etter å ha bestukket Piso Pater med store gaver.

- Etter Germanicus’ død forsøkte Piso Pater å provosere frem borgerkrig ved å vende tilbake til selve provinsen Syria. ”Han hadde forlatt (provinsen) som han styrte mens Germanicus levde – i den verste hensikt og som det dårligste eksempel. Derfor var romerske soldater blitt tvunget til å slåss mot hverandre”(II. 48 – 49).¹⁷⁶

- I mange sammenhenger opptrådte Piso Pater med grusomhet.: Han straffet mange med døden uten å ha foretatt rettslige forundersøkelser..Han hadde korsfestet en kenturion som var romersk borger. Han hadde tillatt at soldater var ulydige i forhold til sine overordnede. Dette hadde han oppnådd ved ”i eget navn å gi pengegaver fra keiserens egen kasse”. (II.54 – 55).¹⁷⁷ Som en følge av dette ble noen soldater kalt Pisos tilhengere og andre ble kalt Caesars tilhengere og han utmerket dem som ut fra dette adlød ham selv.

- ”Etter Germanicus’ død – noe som ikke bare det romerske folk, men også utenlandske folkeslag hadde sørget over – vågde han å sende til hans fornemme og overbærende far et

¹⁷⁴ *Senatum arbitrari singularem moderationem patientiamque Germanici Caesaris evictam esse feritate morum Cn. Pisonis Patri atque ob id morientem Germanicum Caesarem, quous mortis fuisse causam Cn. Pisonem patrem ipse testatus sit, non inmerito amicitiam ei renuntiasset.*

¹⁷⁵ *Per idem tempus Vonones---corruptis custodibus ad Armenios effugere ad Armenios Heniochosque et consanguineum sibi regem Scythiarum conatus est.*

¹⁷⁶ *(Provinciam) quam vivo eo pessumo et animo et exemplo reliquerat, atque ob id milites Romani inter se concurrere coacti sint.*

¹⁷⁷ *Donativa suo nomine ex fisco principis nostri dando.*

skriv hvor han anklaget Germanicus, og overså (derved) ikke bare den respekt og kjærlighet som en sønn til keiseren fortjener, men også (alminnelig) menneskelighet som ikke tillater nag til å vedvare etter døden.”(ll.57 – 61).¹⁷⁸

- ”Av følgende grunner var det blitt klart for senatet at han hadde gledet seg over (Germanicus’) død: fordi skjendige ofringer var blitt utført av ham; fordi skipene som han seilte i var pyntet; fordi han hadde gjenåpnet de udødelige guders templer som den vedvarende fromhet i det romerske keiserdømmet hadde stengt.¹⁷⁹ Bevis på den samme holdning var at han hadde gitt penger til dem som hadde brakt ham bud om Germanicus’ død. Det ble også fastslått at han hadde holdt mange banketter i løpet av de dagene han hadde fått melding om Germanicus’ død.”(ll. 61 – 68).¹⁸⁰

SCPP gir – i motsetning til Tacitus - ingen kronologiske opplysninger om perioden fra hendingene i og rundt Syria var avsluttet og fram til rettssaken starter i Roma i slutten av november år 20 og avsluttes 10. desember. Dette kan heller ikke forventes ut fra rammen og formålet med senatskonsultet. Men på grunn av datoen for undertegnelsen av *SCPP* vet vi med sikkerhet at det er snakk om ett år i tid, mens den samme kronologiske perioden hos Tacitus er ca. et halvt år kortere. Historikeren gir oss riktig nok mange faktaopplysninger for denne perioden. Likevel vil det bare bli spekulasjoner dersom disse med utgangspunkt i *SCPP* søkes kronologisk passet inn i et tidsintervall som er dobbet så langt. I tillegg hører denne problematikken i større grad inn i siste hovedkapittel.

Vi går nå til selve rettssaken. Aktuelle hovedavsnitt i teksten i *SCPP* er 4 - 9.

ll. 12 – 22 omtaler takksigelser til gudene og til keiser Tiberius.

”Senatet og det romerske folk takket fremfor alt de udødelige gudene fordi de ikke hadde tillatt at den rolige tilstand som for nærværende hersket i staten, var blitt forstyrret av de frastøtende planene til Cnaeus Piso Pater; (denne tilstand) kunne man ikke ønske bedre og man kunne nyte den på grunn av vår keisers velgjerning.”¹⁸¹ Ut fra dette kan vi slå fast at senatet anså Piso Paters aktiviteter i de oversjøiske provinsene som forsøk på å starte krig mot staten: en overgang fra fred til krigstilstand. Vi har tidligere omtalt at han åpnet dørene i templer. ”Deretter (takket senatet) sin keiser, Tiberius Caesar Augustus fordi han hadde gitt senatet adgang til alle de saker som var nødvendige for å avdekke sannheten. Senatet beundret også hans fornuft og tålmodighet; senatet beundret ham også av den grunn at når han selv kunne ha straffet Cnaeus Piso Pater fordi hans forbrytelser var aldeles åpenbare og han selv (Piso Pater) hadde påført seg dødsstraff, ønsket han ikke desto mindre at saken skulle granskes rettslig og

¹⁷⁸ *Qui post mortem Germanici Caesaris, quous interitum non populus Romanus modo, sed exteræ quoque gentes luxerunt, patri optumo et indulgentissimo libellum, quo eum accusaret, mittere ausus sit oblitus non tantum venerationis caritatisque, quæ principis filio debebantur, ceterum humanitatisque, quæ ultra mortem odia non patitur procedere.*

¹⁷⁹ Ved å gjenåpne de udødelige guders templer symboliserer Piso Pater overgang fra fred til krigstilstand. Utgangspunktet for resonnementet er Janustempelet i Roma hvor dørene bare var lukket i perioder hvor det hersket total fred. Dette ble et spesielt symbolsk uttrykk for den freden som Augustus skapte etter republikkens borgerkriger i slaget ved Actium (31 f. Kr.).

¹⁸⁰ *Et cuius mortem gavisum esse eum his argumentis senatui apperuit: quod nefaria sacrificia ab eo facta, quod naves, quibus vehebatur, ornatae sint, quod recluserit deorum immortalium templa, quæ totius imperii Romani constantissima pietas clauserat, eiusdemque habitus animi argumentum fuerit, quod dedisset congiarium ei, qui nuntiaverit sibi de morte Germanici Caesaris, probatumque sit frquenter convivia habuisse eum his ipsis diebus, quibus de morte Germanici Caesaris ei nuntiatum erat.*

¹⁸¹ *Senatum populumque Romanum ante omnia dis immortalibus gratias agere, quod nefaris consilis Cn. Pisonis Patris tranquillitatem praesentis status rei publicæ, quo melior optari non potest quo beneficio principis nostri frui contigit, turbari passi non sunt.*

han oppfordret til at sønnene skulle tilkalles for at de skulle forsvare deres fars sak.”¹⁸² ”Alle de saker ” som omtales refererer seg sannsynligvis til dokumentene som *SCPP* omtaler i ll. 23 – 25: ”Saken ble derfor ført over noen dager av Cnaeus Piso Paters anklagere og av Cnaeus Piso Pater selv; brev ble lest opp; kopier av embetsbrev som Germanicus selv hadde skrevet til Cnaeus Piso Pater, ble lest opp: det ble fremført vitner av enhver stand.”¹⁸³ At saken ble ført ”over noen dager” sier ingenting om hvor lenge. Vi må bare ta utgangspunkt i 10. desember og anslagsvis regne tilbake sett i forhold til det som passasjen sier om rettssakens innhold. Et rimelig anslag kan være: inntil tre dager for forsvaret og inntil tre dager for anklagerne. Når det står at vitner ble ført ”av enhver stand”, har nok dette tatt minst like mange dager. Hvis vi så føyer til tre dager for romersk tellemåte får vi anslagsvis tolv dager og rettsaken har *anslagsvis* startet 28. november, altså like før månedsskiftet november/desember.

Kopiene av embetsbrevene som ble lest opp har sannsynlig referanse til brev Germanicus har sendt Piso før han (Germanicus) hadde vendt tilbake til Syria og i perioden mellom hans tilbakekomst og hans egen død. Innholdet har uten tvil referanse til Pisos disposisjoner i perioden hvor han var alene i Syria og som i teksten er oppsummert i ordene som setter ”Germanicus’ enestående tilbakeholdenhet og tålmodighet”(l.26)¹⁸⁴ opp mot ”den voldsomme framferden til Cnaeus Piso Pater”(l.27).¹⁸⁵ De sentrale punktene i Pisos voldsomme framferd er omtalt og kommentert tidligere.

ll. 71 – 123 omhandler rettssakens domsavsigelser (cfr.kommentarer til Tiberius’ *relatio*). Det første underpunktet (ll.71 – 108) gjelder straff og straffeutmåling for Cn. Piso Pater og innledes slik: ”Av disse grunner mente senatet at han ikke utsatte seg for den straffen som han fortjente, men befridde seg selv fra en enda verre straff – en som han forstod truet ham på grunn av dommernes pliktfølelse og strenghet.”¹⁸⁶ Når han ”befridde seg selv fra en enda verre straff” er det rimelig å tolke dette som at han tok sitt eget liv. Og det skjedde sannsynligvis i startfasen siden alle senatets øvrige domsslutninger – både for Cn. Piso Pater selv og for de øvrige tiltalte i teksten - følger *etter* denne tekstpassasjen. For disse forholdene henvises til den vedlagte teksten av *SCPP* siden de ikke bidrar aktivt til vår overordnede målsetting: å bringe frem et sannsynlig hendelsesforløp for hele perioden.

Full tekst for de fire siste hovedavsnittene (ll. 71 – 176) er vedlagt oppgaven. Vi skal likevel spesielt kommentere noen passasjer som kan medvirke til å underbygge hendelser og derved et antatt samlet hendelsesforløp.

Tekstens hovedavsnitt 7 (ll. 123 – 165) omtaler senatets takksigelser til keiserhuset (*domus Augusta*), ridderstanden (*equester ordo*), folket (*plebs*) og til soldatene (*militēs*).

”Etter tapet av en slik far hadde den barnlige sorgen til Germanicus’ sønner og særlig hos Nero Caesar som allerede var en ungdom, ikke gått ut over det som var rimelig. Dette gjalt

¹⁸² *Deinde [senatum gratias agere] Ti. Caesari Augusto principi suo quod earum rerum omnium, quae ad explorandam veritatem necessariae fuerunt, copiam senatui fecerit, cuius aequitatem et patientiam hoc quoque nomine admirari senatum, quod, cum manifestissima sint Cn. Pisonis Patris scelera et ipse de se supplicium sumpsisset, nihilominus causam eius cognosci voluerit filiosque eius arcessitos hortatus sit, ut patris sui causam defenderent.*

¹⁸³ *Itaque cum per aliquot dies acta causa sit ab accusatoribus Cn. Pisonis Patris et ab ipso Cn. Pisoni Patre, recitatae epistulae, recitatae exemplaria codicillorum, quos Germanicus Caesar Cn. Pisoni Patri scripsisset, producti testes quousque ordinis sint.*

¹⁸⁴ *Singularem moderationem patientanque.*

¹⁸⁵ *Feritate morum Cn. Pisonis Patris.*

¹⁸⁶ *Quas ob res arbitrari senatum non optulisse eum se debita poenae, sed maiori quam imminere sibi ab pietate et severitate iudicantium intellegebat, subtraxisse. ”Av disse grunner”:er omtalt i forutgående hovedavsnitt i teksten i SCPP. Dette avsnittet omtaler saksframstillingen som ledet til anklagen mot Cnaeus Piso Pater (ll. 23 – 70).*

også for Tiberius Germanicus, bror til Germanicus Caesar” (Il.146 – 148)).¹⁸⁷ .”Som allerede var en ungdom” stadfester at Nero Caesar (den senere keiser Caligula) på tidspunktet for rettssaken i desember hadde *toga virilis*.¹⁸⁸ *Fasti* stadfester at han mottok denne 7. juni år 20, altså et halvt år før rettssaken. Og 7. juni er også et viktig dateringskriterium når det gjelder diskrepansen mellom Tacitus og dateringen av *SCPP*. Kapittel 4 vil sammenholde konklusjonene i kapittel 2 og 3 og ovennevnte datering vil utgjøre et viktig element.

”Likeledes anerkjenner senatet troskapen til soldatene som grunnløst var blitt oppviglet av Cn. Piso Paters forbrytelse. Senatet håper at alle (soldater) som er under vår keisers ledelse og kommando alltid skal vise den troskap og lydighet som de (nå) viser keiserhuset. For de vet at sikkerheten til vårt rike er i dette hus’ forvaring” (Il.159 – 163).¹⁸⁹

Dette refererer seg sannsynligvis til hendelser i Syria som har medført lojalitetsbrudd fra Cn. Piso Paters side i forhold til Germanicus og dermed til Tiberius. Det må også antas at borgerkrigsliknende tilstander har oppstått innen de romerske legionene i provinsen siden tekstpassasjen understreker kravet om troskap og lydighet for fremtiden, dvs. tidsperspektivet etter rettssakens avslutning 10. desember.

Hovedavsnitt 8 gjelder instruksjoner om offentliggjørelse i Roma, provinshovedstedene og legionenes vinterkvarter i tillegg til en avstemningsmerknad (Il. 165 – 173). Første delen av teksten har denne ordlyden: ”For at sammenhengen i hele denne behandlede sak lettere skal kunne bringes videre til våre etterkommere og at disse skal vite hvilken dom senatet felte over Germanicus Caesars tilbakeholdenhet og over Cn. Piso Paters forbrytelser, besluttet senatet at talen som vår keiser hadde holdt sammen med disse senatsvedtak skal inngraveres i bronse og stilles opp på det sted Tiberius Caesar Augustus bestemmer.” (Il.165 – 170)¹⁹⁰

Utsagnet om Germanicus’ og Pisos diametralt motsatte framferd gjentaes her (Germanicus’ tilbakeholdenhet (*moderatio*) og Pisos forbrytelser(*sceleres*)), og den er også nevnt i Il. 26 – 27 sammen med Germanicus’ egen begrunnelse om at Cn. Piso var årsaken til hans død og opplysningen om at han hadde frasagt seg sitt vennskap med Cn. Piso. Samlet kan dette gi grunnlag for å resonnerer slik: det er stor sannsynlighet for at Cn. Piso var den direkte årsaken til Germanicus’ død, men det forblir like fullt usikkert hvordan dette konkret skjedde. Og Germanicus sier først fra seg sitt vennskap med Cn. Piso på dødsleiet og *ikke* tidligere i perioden etter at han kom tilbake til Syria. Men uansett er *SCPP* et regissert storpolitisk propagandaspill fra Tiberius og keiserhuset med det romerske senat som aktører. Med utgangspunkt i dette bør det legges inn en reservasjon om alle opplysningers sannhetsgehalt i forhold til enkelthendelser i et sannsynlig hendelsesforløp.

Hovedavsnitt 9 omhandler keiser Tiberius påtegnelse (*subscriptio*) og omfatter Il.174 - 176. Avsnittet gir en absolutt sikker datering når det gjelder rettssakens avslutning som aller siste punkt i et sannsynlig hendelsesforløp.

¹⁸⁷ *Item quod filiorum Germanici puerilis et praecipue in Nerone Caesare iam etiam iuvenis(eller:iuvenilis) dolor amisso patre tali itemque Tiberii Germanici fratris Germanici Caesari non excesserit modum probabilem.*

¹⁸⁸ *Toga var romernes nasjonaldrakt. Toga praetexta (med purpurkant nede) ble båret av gutter under 16 år og av bestemte embedsmenn. Toga virilis(toga pura= toga uten purpurkant nede) ble båret av voksne romere med full borgerrett fra den dagen de fylte 16 år.*

¹⁸⁹ *Item senatum probare eorum militum fidem, quorum animi frustra sollicitati essent scelere Cn. Pisonis Patris, omnesque, qui sub auspiciis et imperio principis nostri milites essent, quam fidem pietatemque domui Augustae praestarent, eam sperare perpetuo praestatueros, cum scirent salutem imperi nostri in eius domus custodia positam esse.*

¹⁹⁰ *Et quo facilius totius actae rei ordo posterorum memoriae tradi posset atque hi scirent, quid et de singulari moderatione Germanici Caesaris et de sceleribus Cn.Pisonis Patris senatus iudicasset, placere uti oratio, quam recitasset princeps noster,itemque haec senatus consulta in aere incisa, quo loco Ti. Caesari Augusto videretur, ponerentur.*

Fra teksten i *SCPP* har vi nå hentet ut opplysninger som er relevante for å kunne gi et hendelsesforløp for hele perioden og da et hendelsesforløp som *bare* tar utgangspunkt i denne teksten. Det vil inneholde få, men sentrale opplysninger og ikke gi konkrete belegg for alle tidsavsnitt innen perioden fra beslutningen blir tatt om å sende Germanicus til de oversjøiske provinsene og fram til start for rettssaken ca. 28 november år 20 med dens avslutning ved undertegnelsen av *SCPP* 10 desember år 20. En konkret kronologi som samlet dekker alle avsnitt i det totale tidsforløpet er heller ikke mulig ut over dato for undertegnelsen.

Hendelsesforløp fra beslutningen blir tatt om å sende Germanicus til de oversjøiske provinser og fram til avslutningen av rettssaken mot Cn. Piso Pater 10. desember år 20:

1) Keiser Tiberius fremholder overfor senatorerne at forholdene i de oversjøiske områdene har behov for at enten at han selv drar dit eller at han sender en av sine to sønner.

2) Med grunnlag i et senatsvedtak sender Tiberius sin adoptiv sønn Germanicus til de oversjøiske områdene. Innenfor disse områdene innehar han *i alle situasjoner* en høyere sivil og militær myndighet (*imperium*) enn den som i utgangspunktet var tildelt øverste myndighet i provinsen, Cn. Piso Pater. Bare keiser Tiberius selv innehar myndighet på et enda høyere nivå.

3) En tid etter at både Cn. Piso Pater og Germanicus er kommet til Syria forlater Germanicus provinsen for en periode og Cn. Piso Pater blir alene tilbake.

4) I den perioden hvor bare Cn. Piso Pater er i Syria treffer han disposisjoner som går på tvers både av ordrer fra keiser Tiberius selv og på tvers av pålegg fra Germanicus. Han opptre som om han selv innehar den høyeste myndighet i provinsen:

a) Han provoserer til krig mot Armenia og Parthia fordi han ikke ville at Vonones som hadde vekket mistanke hos kongen i Parthia, ble flyttet lengre bort slik at han (Vonones) ikke skulle flykte fra fangenskapet.¹⁹¹ Men det skjedde likevel. Om Cn. Piso Pater sies dette: ”Han (Cn. Piso Pater) tillot også at onnsinnede og hensynsløse menn blant de armenske rekkene snakket med Vonones for at de skulle vekke uro i Armenia, og for at Vonones skulle innta provinsen etter at kongen i Armenia enten var blitt drept eller forvist, en konge som Caesar Germanicus hadde gitt til dette folkeslaget i samsvar med sin fars og senatets ønske.¹⁹² Og dette hadde han (Cn. Piso Pater) gjort etter å ha blitt bestukket med store gaver fra Vonones (ll. 40 – 45)”.¹⁹³ Teksten i *SCPP* gir altså ingen flere opplysninger som ut fra denne kan bidra til en mer utfyllende definisjon av Vonones.

b) Under Germanicus’ fravær utviser Piso en grusomhet uten sidestykke (*crudelitas unica*), og uten at denne (Germanicus) har fått uttale seg straffer Piso også

¹⁹¹ Sannsynligvis klientkongedømmer under det romerske imperium.

¹⁹² Dette må referere seg til et oppdrag som Germanicus har utført etter at han kom til Syria, men før han for en periode var fraværende fra provinsen.

¹⁹³ *Et conloqui quosdam ex numero Armeniorum malos et audaces cum Vonone passus sit, ut per eosdem tumultus in Armenia excitaretur ac Vonones vel occiso vel expulso rege Armeniae, quem Germanicus Caesar ex voluntate patris sui senatusque ei genti regem dedisset, eam occuparet, eaque magnis muneribus Vononis corruptus fecerit.*

mange med døden uten rettslig forundersøkelse.¹⁹⁴ Og han hadde korsfestet ikke bare utlendinger, men også en kenturion som var romersk statsborger”.¹⁹⁵

Mannen det her er snakk om var sannsynligvis fra de østlige provinsene, men hadde også romersk statsborgerskap.

c) Cn. Piso Pater ødelegger den militære disiplin ved å tillate soldatene å være ulydige overfor sine overordnede. Og han forsterker virkningen ved i eget navn å gi pengegaver fra keiserens egen kasse (*fiscus*). Han viser også stor glede over resultatet av dette: noen soldater blir kalt Pisos tilhengere (*Pisoniani*) og andre Caesars tilhengere (*Caesariani*). Og han utmerker spesielt dem som etter å ha tilegnet seg navnet ”Pisos tilhengere” bare adlyder ham selv. Dette blir under rettssaken utlagt som Cn. Piso Paters ønske om og oppfordring til borgerkrig og revolusjon.

d) På grunn av alle disse forholdene mottar Cn. Piso Pater direkte ordre fra keiser Tiberius og advarsler fra Germanicus. Men Cn. Piso Pater ignorerer både ordre og advarsler.

5) Germanicus vender tilbake til Syria og finner at Cn. Piso Pater har vist en framferd på tvers av alle ordre og advarsler.

6) Germanicus er i ferd med å dø, og han hever offisielt sitt vennskap (*amicitia*) med Cn. Piso Pater. Denne (Cn. Piso Pater) forlater Syria. Selv mener Germanicus at det er Cn. Piso Pater som er skyld i at han er i ferd med å dø: hans egen tilbakeholdenhet og tålmodighet er blitt overvunnet av Cn. Piso Paters voldsomme framferd.

7) Cn. Piso Pater viser åpenlyst sin glede ved meldingen om Germanicus’ død og umiddelbart etter utfører han handlinger som er tydelige bevis på nettopp dette:

a) Han gir pengegaver til dem som bringer ham dødsbudskapet.

b) Han foretar ofringer som senatet karakteriserer som skjendige (*nefaria*).

c) Han pynter skipene han seiler med.

d) Han gjenåpner de udødelige guders templer.

8) Etter at Germanicus er død sender Cn. Piso Pater også et skriv til keiser Tiberius. Her fremsetter han anklager mot ham [Germanicus].

9) Cn. Piso Pater fjerner alle æresbevisninger som var blitt avholdt enten for Augustus’ minne eller for hans billedfremstillinger før han var blitt inkludert blant gudene.

¹⁹⁴ *Sine consili sententia.*

¹⁹⁵ *Neque externos tantummodo, sed etiam centurionem civem Romanum cruci fixisset.*

10) Rettssaken i Roma 28. november – 10. desember år 20.

a) Rettssaken starter rundt 28. november med Cn. Piso Pater som hovedtiltalt. Rettsforhandlingene innledes med at Tiberius avholder en tale i senatet (l. 168). Denne blir senere inngravert i bronse sammen med senatsvedtakene fra prosessen. Teksten i *SCPP* er imidlertid uklar på om denne talen holdes separat slik at Tiberius' *relatio* blir framført som eget ledd *i etterkant* av denne, eller om dette utgjør en del av den samme talen. Men uansett – i sitt *relatio* redegjør Tiberius for hvordan sakene står for hver av de tiltalte og hva han ønsker at senatet skal vedta for disse (ll. 4 – 11). Foruten Cn. Piso Pater selv gjelder det hans sønn Marcus Piso, hans kone Munatia Plancina og hans ledsagere (*comites*) Visellius Karus og Sempronius Bassus. En passus i denne delen av teksten (ll. 4 – 11) lyder: ”Hvordan saken til Cn. Piso Pater fremsto og om han syntes å ha tatt sitt liv med god grunn”(ll. 6 – 7).¹⁹⁶ Her bidrar teksten i *SCPP* til klarhet i forhold til kronologien *innenfor* rettssaken. Det ser vi umiddelbart ved å sammenholde dette med tekstpassasjen som innleder del 5 om saksfremstillingen som ledet til anklagen mot Cn. Piso Pater: ”Saken ble derfor ført over noen dager av Cn. Piso Paters anklagere og av Cn. Piso Pater selv” (ll. 23 – 24).¹⁹⁷

Uklarhet oppstår både til tidspunktet for Cn. Piso Paters selvmord og til tidspunktet for Tiberius' *relatio*. Og hvis vi forutsetter at Tiberius' tale ikke inneholder hans *relatio* blir også tidspunktet for talen usikkert selv om det likevel er sannsynlig at den ble holdt som innledning til rettssaken.

Samtidig slår teksten i *SCPP* fast disse fakta: talen ble holdt (l.168)¹⁹⁸ og Tiberius' *relatio* ble fremsatt (l. 5 – 6).¹⁹⁹ Og Cn. Piso Pater begikk selvmord.²⁰⁰

b) Teksten i *SCPP* er altså i utgangspunktet uklar på tidspunktet for Cn. Piso Paters selvmord. Vi må likevel anta at han ikke gikk til dette ytterste skrittet før saken var startet, ingenting var avgjort og mulighet for en positiv utgang på saken sett fra hans side ennå var tilstede. Derfor er det sannsynlig at selvmordet fant sted *etter* at rettssaken mot ham hadde startet og pågått noen dager slik som omtalt i ll.23 – 29. I tillegg sier teksten i *SCPP* at Cn. Piso Pater selv i løpet av disse dagene hadde ordet. Hvis det forholder seg slik, har Tiberius lagt fram sitt *relatio* først etter noen dager og ikke helt i startfasen av rettssaken siden det her vises til at Cn. Piso Pater allerede har tatt sitt eget liv (ll. 6 – 7). Tiberius' tale til senatet har da følgelig ikke inneholdt hans *relatio*, men den har sannsynligvis blitt avholdt som innledning til rettssaken og i tid *før* *relatio*. Dette antydes også i ll.168 – 170: ”...besluttet senatet at talen som vår keiser hadde holdt, sammen med disse senatsvedtak skal inngraveres i bronse og stilles opp på det stedet som Ti. Caesar Augustus bestemmer.”²⁰¹

c) Prosessens neste ledd er senatets domsavsigelser på fire punkter med underpunkter mot de tiltalte (ll.71 – 123). Her er teksten i *SCPP* grundig når det gjelder alle de tiltalte

¹⁹⁶ *Qualis causa Cn. Pisonis Patris esset et an merito sibi mortem conscisse videretur.*

¹⁹⁷ *Itaque cum per aliquot dies acta causa sit ab accusatoribus Cn. Pisonis Patris et ab ipso Cn. Pisonis Patre*

¹⁹⁸ *Placere uti oratio, quam recitasset princeps noster...*

¹⁹⁹ *Ad senatum rettulit...*

²⁰⁰ *SCPP ll. 6-7.*

²⁰¹ *...placere uti oratio, quam recitasset princeps noster, itemque haec senatus consulta in aere incisa, quo loco Ti. Caesari Augusto videntur, ponerentur.*

og naturlig nok mest omfattende for Cn. Piso Pater selv. Dessuten bekrefter II.71 – 73 at Cn. Piso Pater på dette tidspunktet under rettssaken er død.

For flere detaljer om domsavsigelsene vises til den vedlagte teksten.

d) Rettssaken avsluttes *ikke* med at senatet har felt sine dommer ut fra keiserens *relatio* slik man kunne forvente. Enda tre ledd følger i kronologisk rekkefølge:

- Senatet vedtar takk til keiserhusets forskjellige medlemmer og til ridderstanden, folket og soldatene.
- Dernest vedtar senatet instruksjoner om offentliggjørelse av den vedtatte teksten i *SCPP* og en avstemmingsmerknad følger.
- Sluttstrek for prosessen mot Cn. Piso Pater og de øvrige tiltalte settes 10. desember år 20. Dette skjer på Palatin i søylehallen som er ved Apollos tempel. Keiser Tiberius' påtegnelse (*subscriptio*) er tilføyet og teksten i *SCPP* blir undertegnet og datert i nærvær av de senatorene som teksten innledningsvis nevner (*scribendo adfuerunt...*).

Konklusjon om det oppsatte hendelsesforløpet.

Teksten i *SCPP* gir altså bare *en* sikker dato: dokumentets egen datering som er 10. desember år 20. Kronologien for øvrig må regnes ut fra dette.

Som nevnt tidligere omtaler teksten i *SCPP* bare sentrale hovedspørsmål for perioden fra Tiberius beslutter å sende Germanicus til de østlige provinsene og frem til rettssaken starter i Roma 28. november år 20 (anslagsvis datering). Og disse sentrale hovedspørsmålene blir dessuten ensidig vinklet ut fra Tiberius' og senatets agenda slik de fremkommer og blir vurdert under selve rettssaken. Men en kronologi som alene bygger på *SCPP* må ha disse premisene innebygget siden teksten er et rettsdokument med hovedfokus på domsslutningene og premisene for disse. Og siden alle saksopplysninger som dokumentet gir er knyttet direkte til dette, er de begrenset i antall sammenliknet med en kronologi som tar utgangspunkt i flere kilder. Konsekvensene kan best illustreres ved dette: ingen kronologiske holdepunkter foreligger for perioden da Germanicus og Cn. Piso Pater oppholdt seg i de østlige provinsene. Vi kan bare med rimelig sikkerhet fastslå rekkefølgen for hendelsene. For perioden fra Cn. Piso Pater forlot de østlige provinsene og frem til rettssaken startet vet vi ingenting om hans disposisjoner og om tidslengde. Vi må bare gå ut fra at han var på plass i Roma 28. november som en *antatt* dato for start på rettssaken og at det hele var over 10. desember år 20.

Er da en kronologi på dette grunnlaget av liten verdi? Svaret er utvetydig nei. Det motsatte er tilfellet.

Som epigrafisk dokument er SCPP håndfast i dobbel forstand. Dokumentet gir sentrale, viktige og oppdaterte opplysninger om den perioden vi her snakker om selv om opplysningsomfanget totalt sett er begrenset og teksten selv punktvis kan være uklar slik tilfellet er når det gjelder tidspunktet for Cn. Piso Paters selvmord. Men opplysningene er alle vesentlige og sentrale.

En oppsummering: SCPP gir et begrenset antall opplysninger. Men disse er tilgjengelig viktige og sentrale for perioden. Og de lar seg med stor sannsynlighet plassere inn i en sannsynlig sammenheng og i en sannsynlig innbyrdes rekkefølge.

6) Særtrekk ved SCPP.

Vi har tidligere omtalt generelle forhold tilknyttet *senatus consulta*. Ut fra det bakgrunnsmateriale som foreligger kan vi med stor sannsynlighet sammenfatte et sett av generelle prosedyrer for utarbeidelse av disse tekstene. Hvis vi sammenholder dette med teksten i SCPP, bekrefter denne at prosedyrene er fulgt: teksten inneholder overskrift, innledning (*praescriptum*), framlegg (*relatio*) og – siden dette er et rettsdokument – saksframstilling av det som danner grunnlaget for rettsforfølgelsen og domsavsigelse. I slutten av teksten møter vi også den vanlige frasen ”de besluttet” (*censuerunt*) i. ll. 72 – 73, og dessuten – i følge *lex Iulia* – hvor mange som var til stede i senatet da vedtaket ble fattet (l. 173).²⁰² Men nettopp ved at disse prosedyrene er fulgt blir også særtrekkene tydeligere: teksten inneholder i tillegg hovedavsnitt som klart tar utgangspunkt i den helt spesielle storpolitiske situasjonen som ligger til grunn for SCPP.

I fjerde hovedavsnitt retter senatet og det romerske folk en takk til gudene og til keiser Tiberius, og denne takken er tydelig motivert ut fra den aktuelle situasjonen. Teksten i dette avsnittet begynner slik: ”Senatet og det romerske folk takket fremfor alt de udødelige gudene fordi de ikke hadde tillatt at den rolige tilstand som for nærværende hersket i staten var blitt forstyrret av de frastøtende planene til Cnaeus Piso pater;(denne tilstand) kunne man ikke ønske bedre og man kunne nyte den på grunn av vår keisers velgjerning”(ll.12 – 15).²⁰³

I det syvende hovedavsnittet retter senatet en takk til de forskjellige medlemmene av keiserhuset (*domus Augusta*), til ridderstanden (*equester ordo*), til folket (*plebs*), og til soldatene (*militēs*). Også her går det fram ut fra følgende sitater at den aktuelle storpolitiske situasjonen ligger til grunn: ”(Likeledes) vurderte senatet at Tiberius Caesar Augustus, vår keiser, hadde overgått alle parters troskap” (ll.123 – 124).²⁰⁴ ”(Likeledes) lovpriser senatet sterkt tilbakeholdenheten til Iulia Augusta og Drusus Caesar når de følger vår keisers rettsoppfatning”(l.132 – 133).²⁰⁵ ”Senatet ga i særlig grad uttrykk for sin anerkjennelse når det gjaldt de øvrige som med personlige bånd var knyttet til Germanicus Caesar”²⁰⁶ (ll.136 – 137).²⁰⁷ ”Likeledes bifaller senatet spesielt ridderstandens omsorg og anstrengelse fordi den pålitelig hadde forstått hvor stor sak det dreide seg om og i hvor stor grad den berørte alles sikkerhet og tilhørighet.”²⁰⁸ (ll. 151 – 153).²⁰⁹ ”Senatet berømmer også folket fordi det fant sammen med ridderstanden og gav til kjenne sin hengivenhet overfor vår keiser og minnet om hans sønn” (ll. 155 – 156).²¹⁰ ”Likeledes anerkjenner senatet troskapen til de soldatene som grunnløst var blitt oppviglet av Cnaeus Piso Paters forbrytelse”²¹¹ (ll. 159 – 160).²¹²

²⁰² *In senatu fuerunt CCCI.*

²⁰³ *Senatum populumque Romanum ante omnia dis immortalibus gratias agere, quod nefaris consiliis Cn. Pisonis Patris tranquillitatem praesentis status rei publicae, quo melior optari non potest quo beneficio principis nostri frui contigit, turbare non sunt.*

²⁰⁴ *Item cum iudicaret senatus omnium partium pietatem antecessisse Tiberium Caesarem Augustum principem nostrum.*

²⁰⁵ *Item senatum laudare magnopere Iuliae Augustae Drusique Caesaris moderationem imitantium principis nostri iustitiam.*

²⁰⁶ *Her avviker denne oversettelsen fra Haukens oversettelse av den tilsvarende passasjen i den vedlagte teksten.*

²⁰⁷ *Ceterorum quoque contingentium Germanicum Caesarem necessitudine magnopere probare.*

²⁰⁸ *Her er foretatt et ubetydelig avvik fra Haukens oversettelse i den vedlagte teksten, og da nærmest som en språklig presisering.*

²⁰⁹ *Item equestris ordinis curam et industriam unice senatui probari quod fideliter intellexisset, quanta et quam ad omnium salutem pietatemque pertinens ageretur.*

²¹⁰ *Plebem quoque laudare senatum, quod cum equestri ordine consenserit pietatemque suam erga principem nostrum memoriamque filii eius significaverit.*

²¹¹ *En språklig presisering er foretatt i forhold til Haukens oversettelse i den vedlagte teksten.*

²¹² *Item senatum probare eorum militum fidem, quorum animi frustra sollicitati essent scelere Cnaei Pisonis Patris.*

I alle de sitatene som er nevnt ovenfor synes ordlyden i teksten å være utformet som selvstendige senatsvedtak. *SCPP* framstår derfor som en *komposittekst* og dette blir fulgt opp nedenfor.

Hovedavsnitt 8 omhandler instruksjer i forbindelse med offentliggjøringen av *SCPP*, og dette var vanlig. Vi har også tidligere (s. 34) redegjort for at der generelt ikke synes å ha vært noen enhetlig praksis for offentliggjøringen av denne type tekster, men at der er belegg for offentliggjøring ved at teksten ble innrisset på bronsetavler som så ble oppstilt i det offentlige rom. Videre må vi anta at det da var snakk om viktige kunngjøringer med en størst mulig målgruppe over et størst mulig geografisk område og i en viktig politisk sammenheng. Teksten i *SCPP* oppfyller disse forutsetningene og understreker i tillegg gjennom de mange detaljene at rettssaken mot Cnaeus Piso Pater var et effektivt framstøt for å slukke en politisk brann. Teksten innledes slik: ”For at sammenhengen i hele denne behandlede sak lettere skal kunne bringes videre til våre etterkommere og at disse skal vite hvilken dom senatet felte over Germanicus Caesars tilbakeholdenhet og over Cnaeus Piso Paters forbrytelser, besluttet senatet at...”.²¹³

Hovedavsnitt 9, keiser Tiberius’ personlige påtegnelse (*subscriptio*), er et helt spesielt særtrekk for *SCPP*. ECF sier at denne formelt sett ikke er en del av teksten i *SCPP* og ganske sikkert ikke var ment for offentliggjøring.²¹⁴ Det kan også med sikkerhet slås fast at dette *subscriptio* stammer direkte fra Tiberius’ hånd. Ingen andre har vært medvirkende til ordlyden, heller ikke redaksjonelt. Fremfor alt har man ikke til nå kjennskap til noen annen tekst på latin som stammer fra denne romerske keiseren.²¹⁵

Vi nevnte ovenfor at *SCPP* fremstår som en komposittekst og at ordlyden i teksten bærer preg av selvstendige senatsvedtak. I tillegg har l.11 også *de iis rebus ita censuerunt* i stedet for det mer vanlige *de ea re ita censuerunt* og i l.169 står flertallsformen *haec senatus consulta*, men tilknyttet et verb i entall, *poneretur*. Er så dette et uttrykk for at utgiverne – på tross av de mange enkeltvedtakene - har oppfattet teksten som en sterkt sammenføyhet enhet? Miriam Griffin hevder at det må forholde seg slik og understreker dessuten at vi finner igjen denne kombinasjonen både i kopiene A og B. Videre hevder hun at dersom dette er korrekt, kan *hoc senatus consultum* (ll. 170, 172, 173, 174) opplagt bare være ment for publisering i provinsene og i legionenes vinterkvarterer: det som var ment for oppslag i Roma var keiserens tale og da antagelig den talen som åpnet forhandlingene under rettssaken mot Cn. Piso Pater og som Tacitus oppsummerer i *Ann.* 3. 12.²¹⁶ Og Griffin tilføyer at sammen med talen ble det offentliggjort ”multiple senatorial decrees”. Hun må kunne tolkes dithen at det som utgiverne oppfattet som en sterkt forbundet enhet skulle settes opp i Roma, mens de separate delene – *selvstendige og enkeltstående senatus consulta* – var ment for provinsene. “Multiple senatorial decrees” må tolkes slik. Men den komplette og udelte teksten er likevel funnet i provinsen Baetica. Skyldes dette da ene og alene prokonsulens ”overoppfyllelse”? Griffin betrakter *SCPP* som en komposittekst – hva den også tydelig er. Likevel er det ikke sikkert at hennes

²¹³ *Et quo facilius totius actae rei ordo posterorum memoriae tradi posset atque hi scirent, quid et de singulari moderatione Germanici Caesaris et de sceleribus Cnaei Pisonis Patris senatus iudicasset, placere uti---*

²¹⁴ ECF s.272.

²¹⁵ ECF s.275.

²¹⁶ Griffin s.254.

resonnementet som er omtalt ovenfor fullt ut er holdbart. Avslutningsvis kan nevnes at enkelte utgaver av originalteksten har *poneretur* rettet til *ponere<n>tur*.²¹⁷

Teksten i *SCPP* benytter i et flertall av tilfellene hvor denne betegnelsen finnes, bruk av entallsformen *hoc senatus consultum* (i overskrift og dessuten i ll.74, 170, 172, 173 og 174). Og slik understrekes karakteren av komposittekst, selv om et par av tilfellene også kan forstås som uttrykk for hele teksten og de to siste eksemplene klart går på helheten La oss til slutt se på sammenhengen i det enkelte av disse tilfellene.

-overskriften lyder: "Senatsbeslutning angående Cnaeus Piso Pater---"²¹⁸ Tekstens *enhet* understrekes.

-l.74: "Det kunne ikke tillates at kvinnene sørget over hans død, (dvs.) de kvinnene som i følge fedrenes skikk og bruk burde ha sørget over ham dersom *denne senatsbeslutning* ikke var fattet."²¹⁹ Denne setningen er et underpunkt til l. 73: "I tillegg til de straffene han selv hadde påført seg føyet senatet (som vedtak) til følgende:---"²²⁰

-l.170 ff.: "Likeledes skal *dette senatsvedtak* settes opp i den folkerikeste byen i hver provins og der på det mest besøkte stedet inngravert på en bronsetavle"²²¹ Her kan entall tolkes som uttrykk for helheten, men dersom vi legger sitatet fra Griffin til grunn, kan det også tolkes som et delvedtak.

-l.172: "Likeledes skal *dette senatsvedtak* stilles opp i vinterkvarteret til hver legion ved felttegnene".²²² Her må entall tolkes som et separat vedtak som gjelder de vepnede styrkene.X

-ll. 173 og 174: Her er entall begge steder, og entallsformen omfatter tydelig hele teksten: "Dette senatsvedtak ble bare gjort ved keiserlig oppdrag"²²³ og i keiser Tiberius *subscriptio* "Jeg vil at dette senatsvedtak..."²²⁴

Konklusjon: selv om omfanget av entallsformen er stort nok til også ut fra denne å definere *SCPP* som en komposittekst er ikke bruken av henholdsvis entall og flertall konsekvent.

7) Epigrafiske kilder som kildekategori.

Oxford English Dictionary definerer epigrafikk som "vitenskapen som arbeider med klassifikasjon og fortolkning av innskrifter".²²⁵ I følge denne definisjonen er det epigrafiske arbeidet altså todelt og epigrafikerne arbeider innenfor to innbyrdes forskjellige underområder. Det første av disse (klassifikasjon) er av teknisk art og kan defineres nøyaktig. Det andre området (fortolkning) krever i tillegg innlevelse fra epigrafikerens side for den totale sammenhengen som teksten er en del av. Denne sammenhengen er forskjellig for innskrifter innbyrdes og fortolkningsarbeidet blir derfor tilsvarende omfattende.

"En innskrift er en inskripsjon eller tekst som er risset inn, etset fast, skåret inn, tegnet inn, preget på eller på annet vis overført til en varig og bestandig overflate".²²⁶ Innskriften er

²¹⁷ I Haukens oversettelse som er vedlagt oppgaven, er denne rettelsen foretatt. Dette svekker imidlertid understrekningen av tekstens *enhet*. I det totale bildet synes entallsformen å fremstå som et særdeles viktig poeng eksempelvis for keiserhus og senat. Derfor bør man tolke dette – ikke som en grammatisk feil under innrissingen, men som et bevisst trekk fra utgiverens side. Dessuten finner vi entallsformen både i *Kopi A* og i *Kopi B*.

²¹⁸ *Senatus Consultum de Cn. Pisone Patre---*

²¹⁹ *Ne quis luctus mortis eius causa a feminis quibus is more maiorum, si hoc senatus consultum factum non esset, lugendus esset, susciperetur.*

²²⁰ *Itaque iis poenis, quas a semet ipso exegisset, adicere:---*

²²¹ *Item hoc senatus consultum in cuiusque provinciae celeberrima urbe eiusque in urbis ipsius celeberrimo loco in aere incisum figeretur.*

²²² *Itemque hoc senatus consultum hibernis cuiusque legionis at signa figeretur.*

²²³ *Hoc senatus consultum factum est per relationem solum.*

²²⁴ *Velle me hoc senatus consultum...*

²²⁵ *Bodel s.2.*

²²⁶ *Bodel s.2.*

derfor i utgangspunktet et budskap til en gruppe mennesker i samtiden og denne gruppen kan være av ulik karakter og størrelse, som for eksempel målgruppen for en fattig og meget enkel kristen romersk gravskrift i siste del av antikken på den ene siden og et offisielt dekret fra tidlig romersk keisertid på den andre siden- som for eksempel *SCPP*. Men i begge tilfeller blir budskapet vurdert som tilstrekkelig viktig til å bli nedtegnet og også viktig nok til å bli sikret på et bestandig materiale for kommende slekter hva enten disse som målgruppe er få eller mange i antall.

Fortolkning av innskrifter er altså et omfattende arbeid også ut fra denne kildekategoriens omfang og mangfold. Vi snakker her om 600 000 greske og latinske innskrifter som er bevart fra antikken, og de representerer en periode på over 1500 år med stor spredning i tid, innhold og budskap. Dette kan illustreres ut fra denne listen som vi finner hos Bodel:²²⁷

-en grafitti risset inn på en kopp ("Nestors kopp") som var plassert i en grav på Pithecusae (mod. Ischia) mot slutten av det åttende århundre f. Kr.²²⁸

-*lapis Satricanus*, en dedikasjon til guden Mars på et fundament av stein ved Satricum syd for Roma fra det første året av Republikken.²²⁹

-et tospråklig edikt på gresk og aramaisk fra den budhistiske indiske kong Asoka (ca. 250 f. Kr.) fra Kandahar i det østre Afghanistan.²³⁰

- Augustus' *Res Gestae* som er omtalt tidligere.²³¹

- *Senatus Consultum de Cn. Pisone Patre*.

-et offisielt militært dokument på en bronsetavle som gjengir medborgerlige rettigheter som belønning til en romersk soldat som tjenestegjør på grensen mot nord i Britannia i år 146.²³²

-en overdrevent ærbødig dedikasjon som Smaragdus, den bysantinske stattholder i Italia, sender til keiser Phocas i øst og som er inrisset over en tidligere tekst på et monument som var reist på Forum Romanum tidlig i det syvende århundre.²³³

-en kristen gravskrift meislet inn på overflaten av en grav nær Osuna (mod.Urso) i Spania i februar år 708.²³⁴

Ovenfor ble uttrykket "varig overflate" nevnt. Dette er i utgangspunktet et meget vidt begrep. Men for å tydeliggjøre epigrafikkens oppgaver og arbeidsområde i forhold til dette, har man ansett det som nødvendig å foreta en rimelig avgrensning i forhold til meget nært beslektede disipliner. Dette slektskapet er imidlertid så vidt nært at flytende overganger alltid vil forbli en

²²⁷ Bodel s.4.

²²⁸ CEG 454 =LSAGF 239 no.1

²²⁹ CIL 2 2832a; Versnel 1997

²³⁰ Pugliese Carratelli-Garbini 1964.

²³¹ Cfr. fotote 167..

²³² RIB 2041.9=RMD 2.97).

²³³ CIL II 2/5 1115.

²³⁴ CIL II2/5 1115.

realitet. Likevel har det vært en fordel å skille ut spesielle felt som egne disipliner: inngrave- ring på mynter og edelstener har fått egne betegnelser og da henholdsvis som *numismatikk* og som *gemmologi*. Andre disipliner er *paleografi*²³⁵ og *papyrologi*.²³⁶ Atter andre områder har derimot beholdt sin plass innenfor det epigrafiske arbeidsfeltet, selv om de i utgangspunktet ikke helt synes å høre hjemme der. Som eksempler kan vi nevne nedtegning på gulvfliser, ord malt på murer eller ord på forkullede brødrester. I disse tilfellene er verken materiale eller tekst tilstrekkelig bestandig ut fra begrepet ”varig overflate” eller ut fra definisjonen som er sitert på side 52.

Likevel har man altså ut fra en helhetsvurdering funnet det hensiktsmessig å trekke en grenseoppgang mot andre disipliner som er nært beslektet med epigrafikken, selv om disse grensene synes mer naturlige og logiske mot noen av disse disiplinene enn mot andre, mens man i andre tilfeller kunne etterlyse en grenseoppgang som synes å mangle. Denne uklarheten er likevel et sikkert tegn på nært slektskap disiplinene imellom. Eksempelvis har man ikke til nå definert en helt klar grense mellom områdene *papyrologi*, *paleografi* og *epigrafikk*. Men de uklare overgangene innebærer at både papyrologen, paleografen og epigrafikeren må ha innblikk også i de to andre disiplinene for å kunne fungere fullt ut innenfor eget felt. Her må også deler av *arkeologiens* arbeidsfelt taes med, og denne defineres slik: *vitenskap om fortiden som bygger på utgravninger og jordfunn*.²³⁷

Bodel (s.3 – 4) har en grundig gjennomgang av alle relevante spørsmål som angår forholdet mellom epigrafikken og nært beslektede disipliner og konkluderer på sin side med å hevde at der ikke er noen logisk grunn for *i så stort omfang* å stykke opp de enkelte fagdisiplinene. Og det er etter hans mening heller ikke nødvendig. Men selv om utformingen av nødvendig spesialkompetanse innenfor underdisipliner som *numismatikk*, *gemmologi*, *paleografi*, *papyrologi* og *epigrafikk* likevel er naturlig og uunngåelig, vil enhver som arbeider innenfor ett av disse områdene føle behov for å tilegne seg en viss innsikt også innenfor de andre disiplinene. Og alle som ønsker å komme til forståelse av hvilken betydning innskrifter hadde i antikken må få klart for seg den enormt store bredden av uttrykksformer og sosiale sammenheng som de ble publisert i og den brede skalaen av ulike hensikter som lå bak publiseringene.

En sterk økning av epigrafisk virksomhet innenfor det romerske imperium, så vel i antall som i uttrykksformer, fant sted mot slutten av det første århundre f. Kr, og det er rimelig å knytte starten på denne utviklingen til keiser Augustus. Innskrifter på bygninger, milestener, votivdedikasjoner på altre og basefundamenter, hedersbevisninger, grensemerker, gravinnskrifter – alle disse innskriftstypene ikke bare økte i antall, men de endret også form. Alt dette skjedde som et resultat av Augustus’ direkte påvirkning ”som effektivt omformet den eksisterende epigrafiske kultur i Roma til en formidler av augusteisk ideologi i hele det romerske imperium”.²³⁸ Formidlingen fant altså sted gjennom et meget bredt anlagt spekter av epigrafiske uttrykksformer, og innenfor dette feltet utgjorde rene bronsetavler i sin tur en liten, men meget viktig del, ikke minst som direkte formidler av viktige offentlige vedtak satt inn i en ideologisk sammenheng. Vi er fremme ved den historiske og kulturelle rammen rundt *SCPP* som samtidig legitimerer dokumentet som historisk kilde. Og denne historiske og kulturelle

²³⁵ *Vitenskapen om fortidens skriftarter, deres eiendommelighet, historiske utvikling og tolkningen av dem.*

²³⁶ *Vitenskap som tyder og tolker tekst fra oldtidens Egypt skrevet på papyrus.*

²³⁷ I flg. Kunnskapsforlagets fremmedordbok lyder en full definisjon av den arkeologiske vitenskap slik: *vitenskap om den menneskelige kulturutvikling i forhistorisk tid; vitenskap om fortiden som bygger på utgravninger og jordfunn.*

²³⁸ Bodel s.7.

rammen bringer oss naturlig videre til en generell vurdering av verdien av epigrafiske kilder som kildekategori.

Bodel (s.41 – 45) har en omfattende drøfting av forholdet mellom innskrifter og litteratur.²³⁹ Han innleder slik: ”Forbindelsene mellom epigrafikk og litteratur er tallrike og forskjellige”. Og videre: ”Antikke forfattere, og da spesielt historikere, både gjengir og henviser til innskrifter”.²⁴⁰ Så godt som alle epigrafiske uttrykksformer kan på forskjellig vis knyttes til ulike litterære genre, og noen innskrifter er så omfattende at de snarere må betegnes som litterære dokument enn bare som innskrifter siden de på en grundig måte informerer om både historiske og andre samfunnsforhold. Et eksempel på dette er teksten i ”Laudatio Turiae”.²⁴¹

Man har også foretatt undersøkelser i forbindelse med innskrifter som gjengir poesi.²⁴² Og enkeltforfatteres innflytelse på *carmina epigraphica* og epigrafiske dikts tilknytning til litterære verk har blitt undersøkt med stort utbytte. Til og med grafitti har ført til større innsikt – i antikk brevveksling!²⁴³

Forholdet mellom antikke historikere kommer inn som en naturlig del av oppgavens siste hovedkapittel.²⁴⁴ Som en kort introduksjon skal vi her avslutningsvis omtale et par kjente eksempler på innskrifter og litterære kilder som dokumenterer de samme historiske hendelsene og slik belyser hverandre gjensidig. Slike kombinasjoner viser hva den ene kilden har utelatt i forhold til den andre. Og eventuelle ensidigheter og slagsider vil også bli avdekket. Dessuten gir det en mulighet til på et bredere grunnlag å få frem de historiske fakta som både den litterære og den epigrafiske kilden er sprunget ut fra.

Historikeren Livius forteller utførlig og i detaljer om hvordan senatet i Roma i år 186 f. Kr undertrykket og stoppet kulten rundt guden Bacchus, en kult som hadde grepet kraftig om seg.²⁴⁵ Han forteller om ville utskeielser og kriminelle handlinger som de ivrige tilhengerne av bacchusdyrkelsen tok del i under skinn av religion etter at ritualene kom til Roma fra Etruria og Sør – Italia. Videre får vi høre om hvordan en av konsulene plutselig får kjennskap til et komplott i en hemmelig gruppe av dyrkere av guden Bacchus, ukjent til da og midt i hjertet av Roma. *Senatus Consultum de Bacchanalibus*²⁴⁶ stadfester det som arkeologisk materiale, Livius og andre litterære kilder antyder, bl.a. at bacchuskulten hadde vid utbredelse og og at den i lang tid var blitt tålt i Italia før senatet besluttet å sette en stopper for den i år 186 f. Kr. Men i motsetning til Livius er innskriften langt mer presis når den angir *grunnen* til at senatet viste stor bekymring over at kulten oppnådde en slik stor utbredelse. For teksten er klar på at det

²³⁹ Kapittel 1: Epigraphy and the ancient historian. Underkapittel 8 : Inscriptions and literature.

²⁴⁰ Bodel s.41.

²⁴¹ En gravinnskrift som desverre er skadet og bevart i fragmenter, Og navnene mangler både på den avdøde og hennes mann fra det romerske aristokratiet. Den omfattende teksten gjengir hans lovtale over hustruen ved hennes død helt mot slutten av det første århundre f. Kr. Et resyme følger, og dette resymeet viser tydelig at innskriften også har sterke litterære elementer: Innledningsvis beretter teksten om hvordan ”Turia” på en heltendig måte under borgerkrigene (44 – 30 f. Kr.) forsøkte å beskytte og bevare sin fars gods i pakt med hans testamente. Slik viser hun pietas mot ham og hans siste vilje. ”Turia” brukte arven til å hjelpe sine kvinnelige slektninger på landeiendommen hun hadde arvet og hun utstyrte dem med medgift. Under borgerkrigene støttet og hjalp ”Turia” ekte mannen sin under hans flukt og eksil fra Marcus Antonius’ troppestykker. Han ble reddet ved Augustus’ (Oktavians) maktovertagelse og etter dette forble hun fortsatt sin manns trofaste hustru gjennom flere årtier. Et slikt langt og ubrukt ekteskap blir her lovprist som sjeldent og det får en opphøyet status ved ”Turia”s dyder som hustru: dydighet, lydighet, vennskap, spinning, fromhet uten overtro, og pietas overfor sin familia. ”Turia” var steril og tilbød seg å la en annen kvinne komme til huset for å gi mannen sin barn. Han forteller i innskriftsteksten at han ble rasende og avviste dette. Siden levde de så sammen som sterkt forbundne og gjensidig trofaste ektefeller like til hennes død. (CIL VI 37053).

²⁴² Galletier, E. (1922) Etude sur la poesie romaine D’apres les inscriptions, Paris: Librairie Hachette.

²⁴³ Cugusi, P. (1985) *Aspetti letterari dei Carmina Latina Epigraphica*, Bologna: Patron.

²⁴⁴ Gigante, M. (1979) *Civiltà delle forme litterarie nell’antica Pompei*, Naples: Bibliopolis.

²⁴⁴ Sammenholdning mellom konklusjonene i kap.2 og 3, Tacitus/SCPP:

²⁴⁵ Livius bok 39. kap 8 – 19.

²⁴⁶ *Funnet i Sør – Italia i år 1646 og siden år 1727 oppbevart i Kunsthistorisches Museum i Wien (ILLRP 511).*

ikke var dyrkingen av Bacchus *per se* man hadde til hensikt å sette en stopper for. Det var den gjennomstrukturerede indre organiseringen av de lukkede cellene som dyrket Bacchus (1.10– 14) som her sto sentralt og som myndighetene vurderte som en trussel mot hele det tradisjonelle romerske familiemønsteret som bygget på autoriteten til *pater familias*. Men disse forhold kommer ikke frem i Livius' beretning.

Vi har også eksempler på at en innskrift og en litterær historisk fortelling, uavhengig av hverandre, hevder å referere samme tekst. Det mest kjente eksemplet på dette er talen som keiser Claudius holdt i senatet i år 48. Her gjør han seg til talsmann for at også fremtredende romerske borgere fra Gallia skal kunne bli medlemmer av senatet i Roma. Tacitus forteller om forholdene rundt talen og han gjengir en forkortet og bearbeidet versjon.²⁴⁷ Talen selv er bevart, vakkert inngravert og godt ivaretatt på en stor bronsetavle med en vekt på over 200 kg. Den ble funnet i Lugdunum (mod. Lyon) hvor den også opprinnelig ble slått opp. Man har gjentatte ganger diskutert og analysert de to versjonene av denne talen fordi de avdekker fundamentale forskjeller i det historiske perspektivet mellom på den ene siden keiser Claudius og på den andre siden Tacitus som historiker.²⁴⁸

Vårt mest nærliggende eksempel på forholdet mellom antikke historikere og innskrifter er selvsagt *SCPP*. Men da er vi allerede over i siste hovedkapittel.

²⁴⁷ *Ann.* 11.23 – 24.

²⁴⁸ Griffin, M.T. (1982) "The Lyons Tablet and Tacitean Handsight," *Classical Quarterly* 32: 404 – 418.

8) Appendix: Tabellarisk oppstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Cnaeus Piso Pater på basis av teksten i SCPP.

*Et hendelsesforløp som er utarbeidet på basis av teksten i SCPP kan bare fremby **antatte** tidspunkt for de enkelte begivenhetene innenfor dette hendelsesforløpet. Likevel er disse tidspunktene nedenfor angitt i parentes, men da naturlig nok uten referanse i konkrete belegg. Et unntak i denne sammenhengen er sluttdateringen av rettssaken i Roma mot Cnaeus Piso Pater og de øvrige titalte.*

År 18:

* Keiser Tiberius fremholder overfor senatorene at forholdene i de oversjøiske (østlige) provinsene har behov for at han enten drar dit selv eller at han sender en av sine to sønner.
(Usikkert tidspunkt)

År 19:

* Med grunnlag i et senatsvedtak sender Tiberius Germanicus til de oversjøiske (østlige) provinsene med *maius imperium*.
(begynnelsen av år 19)

* Både Cnaeus Piso Pater og Germanicus er kommet til den østlige provinsen Syria.
(mars/april år 19)

* Germanicus forlater provinsen Syria for i en periode for å oppholde seg i Egypt.
(mai/juni år 19)

* Innenfor den perioden hvor Cnaeus Piso Pater er alene igjen i provinsen Syria treffer han disposisjoner som er uforenlige både med ordrer fra keiser Tiberius selv og med pålegg fra Germanicus.
(fra mai/juni år 19 til månedsskiftet september/oktober samme år)

- Han provoserer til krig både mot Armenia og mot Parthia.
- Han straffer mange med døden uten rettslig forundersøkelse og korsfester både utlendinger og en kenturion som også er romersk borger.
- Han ødelegger den militære disiplinen ved å tillate soldatene å være ulydige overfor sine overordnede.
- Noen soldater blir kalt Pisos tilhengere (*Pisoniani*) og andre Caesars tilhengere (*Caesariani*).
- På grunn av de forholdene som er nevnt her mottar Cnaeus Piso Pater direkte ordrer fra keiser Tiberius og advarsler fra Germanicus. Men Cnaeus Piso Pater ignorerer både

ordrer og advarsler.

* Germanicus vender tilbake til Syria og erfarer selv at Cnaeus Piso Pater har vist en framferd på tvers av alle ordrer og advarsler.
(månedsskiftet september/oktober år 19)

* Germanicus er i ferd med å dø, og han opphever offisielt sitt vennskap (*amicitia*) med Cnaeus Piso Pater. Han hevder også at Cnaeus Piso Pater er skyld i hans egen død.
(Dagene fra like før 10. oktober og 10. oktober år 19)

* Cnaeus Piso Pater forlater Syria
(Før 17. oktober År 19: han mottar en melding om Germanicus' død og må da nødvendigvis befinne seg et annet sted)

* Cnaeus Piso Pater viser åpenlyst sin glede ved meldingen om Germanicus' død og markerer dette ved konkrete handlinger.
(Over en periode kort etter 17. oktober år 19)

- Han gir pengegaver til dem som bringer ham dødsbudskapet.
- Han foretar ofringer som senatet karakteriserer som skjendige (*nefaria*).
- Han pynter skipene han seiler med.
- Han gjenåpner de udødelige guders templer.

* Etter Germanicus' død sender Cnaeus Piso Pater også et brev til keiser Tiberius og i dette brevet fremsetter han anklager mot Germanicus.
(Siste del av oktober år 19)

* Cnaeus Piso Pater fjerner alle æresbevisninger som var blitt avholdt enten for Augustus' minne eller for hans hans billedfremstillinger før han var blitt inkludert blant gudene.

År 20:

* Rettssak starter i Roma mot Cnaeus Piso Pater som hovedtiltalt og mot de øvrige tiltalte: hans hustru Plancina, hans to sønner Marcus og Piso og hans *comites* i Syria, Visellio Karo og Sempronius Bassus.
(28. november år 20)

* I løpet av rettssaken tar Cnaeus Piso Pater sitt eget liv. Men tidspunktet er uklart. Det er imidlertid rimelig å anta at dette skjedde noen dager etter at rettssaken var startet.

* Brev blir lest opp. Kopier av embetsbrev som Germanicus selv hadde skrevet til Cnaeus Piso Pater blir lest opp. Det blir fremført vitner fra enhver stand.

* Marcus Piso blir frikjent.

* Plancina blir frikjent.

* Visellius Karo og Sempronius Bassus , Cnaeus Piso Pater's *comites* i Syria dømmes til å forbys ild og vann (*aqua et igni interdici*). Deres formue skal selges og overføres til statskassen.

* Senatet takker Tiberius Caesar Augustus, Iulia Augusta (Livia), Antonia, Agrippina, Livia (Iulia Livilla), Drusus, barna til Germanicus og Tiberius Germanicus (*Claudius*).

*Rettsaken varer i 12 dager. I løpet av denne perioden tar Cnaeus Piso Pater sitt eget liv, men tidspunktet er uklart. Imidlertid er det rimelig å anta at dette skjedde noen dager etter at rettsaken var startet.

*Rettsaken avsluttes 10. desember år 20. Datoen bekreftes i *SCPP*.

Kapittel IV: Sammenholdning mellom konklusjonene i Kap. II og Kap. III.

Vi avrundet kapittel 3, underkapittel 7 med en kort omtale av forholdet mellom antikke historikere og innskrifter i sammenhenger hvor begge kategoriene fremkommer som to forskjellige kilder til de samme konkrete historiske forholdene. Vi ga også et par eksempler på at en sammenholdning kan klarlegge hva den ene kilden har utelatt i forhold til den andre og at eventuelle ensidigheter og slagsider også vil kunne avdekkes. Dessuten får man mulighet til på et bredere grunnlag å få frem de historiske fakta som ligger til grunn både for den litterære og for den epigrafiske kilden.²⁴⁹ Med dette som utgangspunkt og ramme skal vi nå sammenholde konklusjonen fra kap. 2 om historikeren Tacitus som litterær kilde på den ene siden og konklusjonen fra kap. 3 om bronsetavlene som gjengir teksten til *SCPP* som epigrafisk kilde på den andre. De er begge kilder til den historiske sammenhengen rundt og rettssaken mot Cnaeus Calpurnius Piso Pater i år 19 og år 20. Og kildekategoriene må i *utgangspunktet* vurderes likt selv om konklusjonene - vurdert opp mot hverandre – målbærer kildenes ulike tilnærming til det samme historiske forløpet.

Historikeren Tacitus er generelt negativ i sin oppfatning av mennesket Tiberius. Dette preger også hans oppfatning av keiseren og hans rolle i saken mot Piso Pater. *SCPP* er derimot en tekst utgått fra det romerske senat som målbærer en servil holdning overfor den samme keiser. I sluttvurderingen må likevel den epigrafiske kilden veie tyngst:

- Den er ny og uten de ”belastninger” som en enerådende litterær tradisjon over en meget lang periode kan gi.

- Den ble forfattet og nedtegnet i umiddelbar etterkant av de aktuelle begivenhetene mens Tacitus skrev sin beretning om de samme begivenheter ca. 100 år senere. Dette siste innebærer i seg selv en svekkelse av observasjon når det gjelder detaljer.

La oss så – før vi fører resonnementet videre mot den endelige sammenholdning av konklusjonene – repetere disse.

Konklusjonen i kap.2:

Med utgangspunkt i sitt eget engasjement og ut fra egen overbevisning om historiens moralske og eksemplariske funksjon har Tacitus et ønske om å forstå og å tolke hendelsesforløpet. Slik skal lesere og tilhørere følelsesmessig engasjeres, men uten at han fordreier de historiske fakta. I et forsøk på å balansere disse hensyn mot hverandre har Tacitus likevel lagt størst vekt på litterære hensyn og prioritert den litterære komposisjonen over den strikte kronologien.

Konklusjonen i kap.3:

Som epigrafisk dokument er SCPP håndfast i dobbel forstand. Dokumentet gir sentrale, viktige og oppdaterte opplysninger om den perioden vi her snakker om selv om opplysningsomfanget totalt sett er begrenset og teksten selv punktvis kan være uklar slik tilfellet er når det gjelder tidspunktet for Cn. Piso Paters selvmord. Men opplysningene er alle vesentlige og sentrale. En konklusjon: SCPP gir et begrenset antall opplysninger. Men disse er til gjengjeld viktige og sentrale for denne perioden. Og de lar seg med stor sannsynlighet plassere inn i en sannsynlig sammenheng og i sannsynlig innbyrdes rekkefølge.

²⁴⁹ Se oppgavens side 58.

Når det fremkommer flere kilder til samme saksforhold som hver for seg gir *grunnlag* for egne konklusjoner, blir hele forskningssituasjonen i *utgangspunktet* styrket. Særlig er dette tilfellet i forbindelse med forskningsarbeid omkring historiske forhold som over meget lang tid bare har vært kjent gjennom en eneste kilde, som eksempelvis for ”vår” historiske periode: fram til funnet av *SCPP* var Tacitus’ beretning utgangspunktet for all forskningsvirksomhet. At Suetonius og Dio begge kort har nevnt Piso Pater er i denne sammenhengen ikke relevant. Og i forhold til Tacitus har man – stort sett - verken stilt spørsmål om dette var hele sannheten – det vil si om historikeren har formidlet *alle* sider ved det historiske forløpet – eller om de har vært formidlet i tråd med det som virker rimelig. Dette siste burde man gjort når det gjelder kronologien fra Germanicus’ død 10. oktober år 19 og frem til rettssaken i mai år 20. Eller har man ansett det som tilstrekkelig at selve hendelsesforløpet fremtrer som fullt ut rimelig og av den grunn sett helt bort fra at det er plassert inn i en tidsramme som er fullt ut urimelig?

Funnet av *SCPP* har i utgangspunktet *ikke* bidratt til en løsning av spørsmål som burde vært stillet. Derfor har den nyoppdagete epigrafiske kilden tvert om medvirket til å komplisere totalbildet og gjøre det vanskeligere å slå fast en sikker kronologi. Hvis man derimot tidligere *hadde* stillet de nødvendige kritiske spørsmål til Tacitus’ beretning kunne diskusjonene i etterkant av funnet blitt mer fruktbare hva angår diskrepansen på et halvt år mellom Tacitus’ plassering av rettssaken i mai år 20 på den ene siden og dateringen som vi finner i *SCPP* og dermed plasseringen av rettssaken i november/desember år 20 på den andre. For hvilket tidsintervall er det relevant samlet å gi til de historiske begivenhetene regnet fra Germanicus’ død i oktober år 19 og fram til avslutningen av selve rettssaken: rundt regnet syv måneder med utgangspunkt i den litterære kilden eller 14 måneder ut fra den epigrafiske kilden? Som nevnt tidligere i oppgaven presenteres begivenhetene og hendelsene gjennom den litterære kilden i et anelig antall som samlet utgjør et omfattende tidsperspektiv selv om man kan forutsette at noen begivenheter helt eller delvis løper parallelt

Vi nevnte ovenfor at man før funnet av *SCPP* ikke hadde stilt noen kritiske spørsmål til Tacitus’ fremstilling og at dette nok har vært en medvirkende årsak til at det dannet seg skarpe fronter mellom forskere da det epigrafiske funnet ble kjent. *Enten* var man ikke villige til – kanskje ut fra et tradisjonelt ”eierforhold” til Tacitus – å stille kritiske spørsmål til hans fremstilling; var det her oppstått en psykologisk barriere? *Eller* man mente at det epigrafiske funnet hadde gitt en helt ny situasjon. *Enten* søkte man å tilpasse *SCPP* til den litterære kilden. *Eller* man vurderte *SCPP* som fullt ut overordnet. Dessuten gjorde noen seg til talerør for en tilpasning mellom disse standpunktene.²⁵⁰ Vi skal ikke her og nå prosedere noen av de aktuelle alternativene, men derimot gjennom et par eksempler forsøke å få frem sider av disse motsetningene ut fra henholdsvis Lebek og Woodman/Martin.

Lebeks artikkel (se listen over sekundærlitteratur) gjenspeiler et meget grundig arbeid, og han er også pinlig nøyaktig i sine resonnementer til inn i den minste detalj. Likevel gir Lebek inntrykk av å ha trukket den endelige konklusjonen før artikkelen er skrevet: Tacitus hadde intet kjennskap til *SCPP* og historikerens kronologi er korrekt.²⁵¹ Han uttaler blant annet: ”10. desember som datering er systemfremmed. Det å anta at Tacitus skulle kjenne til *SCPP* og likevel publisere denne tekstens uriktige kronologi er det samme som å anta at han

²⁵⁰ Cfr Griffin s.254 og omtalen i denne oppgaven (s.54 – 55) av *formen hoc senatus consultum versus formen haec senatus consulta*.

²⁵¹ Overskriften i kap. 5 lyder: ”Tacitus’ Unkenntnis des Prozess – Datums vom 10. Dezember und die taciteische Chronologie des Jahres 20.

med hensikt hadde latt operere inn i Annalene en avgjørende kronologisk svakhet. Med en form for pervers vellystighet hadde Tacitus kunnet risikere å bli avslørt som svindler”.²⁵² Må det være tillatt å avrunde med en liten digresjon. Kap. 6 har som overskrift: ” Tacitus’ forakt (Missachtung) for SCPP”.²⁵³ Ut fra dette må man da kunne spørre hvordan det var mulig for Tacitus å forakte noe han ikke hadde kjennskap til?

Woodman/Martin (se listen over sekundærlitteratur) har som sitt klare utgangspunkt at likheter finnes mellom Tacitus’ framstilling og teksten i SCPP. De hevder derfor at ”det er rimelig ut fra dette å slutte at han kjente til en kopi av senatskonsultet `eller noe som liknet sterkt`. ”²⁵⁴ Derfor har Tacitus vært klar over dateringen i SCPP, men likevel har han frivillig valgt å legge rettssaken til den første halvdel av sin beretning om år 20.”²⁵⁵ Og videre sier de også at ”Tacitus har ingen betenkeligheter med å avvike fra kronologien når en annen ordning tjener hans hensikter på en bedre måte”.²⁵⁶

Konklusjonen i kap. 3 slår blant annet fast at SCPP gir sentrale, viktige og oppdaterte opplysninger om vår historiske periode og at de er viktige og sentrale og med stor sannsynlighet kan plasseres inn i en sannsynlig sammenheng og i en sannsynlig innbyrdes rekkefølge. Tacitus’ skildring av samme historiske periode har langt flere detaljer, men også her blir det understreket at han beretter med en konsekvent indre logikk: store og viktige hendelser følger hverandre i innbyrdes riktig rekkefølge helt frem til rettssaken som en naturlig avrundning. Og selve konklusjonen for kap. 2 understreker at historikeren ikke fordreier de historiske fakta. Det samme historiske forløpet bekreftes derfor ut fra både den litterære og den epigrafiske kilden. Disse sidene ved de respektive konklusjonene kan illustreres ved å sitere fra kilde-tekstene på noen historisk parallelle steder.

SCPP stadfester (I.28) at Germanicus selv holdt Piso Pater ansvarlig for sin død.²⁵⁷ I Ann.2 kap.71 uttaler Germanicus bl a: ”Nå er jeg revet bort på grunn av Pisos og Plancinas forbrytelser og legger igjen mine siste bønner i hjertene hos dere”.²⁵⁸

SCPP omtaler Piso Paters reaksjon og handlinger etter at han har mottatt meldingen om Germanicus’ død (II.57 – 68): ”Etter Germanicus’ død – noe som ikke bare det romerske folk, men også utenlandske folkeslag sørget over – vågde han å sende til hans fornemme og overbærende far (Tiberius) et skriv hvor han anklaget Germanicus. Og slik overså han ikke bare den respekt og kjærlighet som en sønn til keiseren fortjener, men også (alminnelig) menneskelighet som ikke tillater nag til å vare etter døden. Av følgende grunner var det blitt klart for senatet at han hadde gledet seg over (Germanicus’) død: fordi skjendige ofringer var blitt utført av ham; fordi skipene som han seilte i var pyntet; fordi han hadde gjenåpnet de udødelige guders templer som den vedvarende fromhet i hele det romerske keiserdømmet hadde stengt. Bevis på den samme holdning var at han hadde gitt penger til dem som hadde bragt ham bud om Germanicus’ død. Det ble også fastslått at han hadde holdt mange banketter i løpet av de dagene han hadde fått melding om Germanicus Caesars død.”²⁵⁹ Disse forhold

²⁵² Lebek s. 205.

²⁵³ Tacitus’ Missachtung des S.C. de Pis. patre

²⁵⁴ Or something very like it.

²⁵⁵ Woodman/Martin s. 73.

²⁵⁶ Woodman/Martin s.73. Henviser også til konklusjonen for kap. 2 i denne oppgaven.

²⁵⁷ ---quouis mortis fuisse caussam Cn. Pisonem Patrem ipse testatus sit.

²⁵⁸ Nunc scelere Pisonis et Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus vestris relinquo.

²⁵⁹ Qui post mortem Germanici Caesaris, quouis interitum non populus Romanus modo, sed exterae quoque gentes luxserunt, patri optumo et indulgentissimo libellum, quo eum accusaret, mittere ausus sit oblitus non tantum venerationis caritatisque, quae principis filio debebantur, ceterum humanitatis quoque, quae ultra mortem odia non patitur procedere, et cuius mortem gavisum esse eum his argumentis senatui apparuerit:quod nefarias sacrificia ab eo facta, quod naves, quibus vehebatur, ornatae sint, quod recluserit deorum immortalium templa, quae totius imperi Romani constantissima pietas clauserat, eiusdemque habitus animi argumentum fuerit, quod dedisset congiarium ei qui

finner vi igjen i Tacitus' *Annales*. I kap. 78 leser vi: "Og i et brev til Tiberius anklaget han Germanicus for overdådighet og overmot"²⁶⁰ Om Piso leser vi i kap. 75: "I mellomtiden nådde en melding frem til Piso på øen Kos om at Germanicus var død. Etter å ha mottatt denne i tøylesløshet, fikk han i stand slaktoffer. Han besøkte templer. Og han var uten grenser når det gjalt gledesytringer. Plancinas skamløshet var likevel større. Hun hadde sørget over tapet av sin søster, men nå for første gang skiftet hun til et uttrykk for glede."²⁶¹

I *Ann.* 3,12. innleder Tacitus sin beretning om selve rettssaken ved å gjengi i redigert utgave Tiberius' åpningstale: "På den første dagen av senatssesjonen holdt Tiberius en tale som bar preg av kalkulert tilbakeholdenhet. Piso, sa han, hadde vært hans fars (Augustus') løytnant og venn og selv hadde han (Tiberius) etter senatets vilje gitt ham til Germanicus som medhjelper for å ordne forholdene i de østlige provinsene."²⁶² I *SCPP* (II.29 – 31) leser vi: "Han (= Cnaeus Piso Pater) burde huske at han var blitt gitt som medhjelper til Germanicus Caesar. Med grunnlag i et senatsvedtak hadde vår keiser sendt ham (=Germanicus) for å ordne forholdene i de oversjøiske områdene."²⁶³

Disse kildesitatene har også innbyrdes nyanser, men ikke store nok til å så tvil i forhold til om begge kilder refererer til de samme historiske kjensgjerningene og til det samme historiske forløpet.

Oppsummering og endelig konklusjon.

Arbeidet som ligger til grunn for konklusjonene i kap.2 og 3 har vist at historiske hendelser kan foreligge både i den ene og den andre versjonen, litterær som epigrafisk. Kan vi likevel trekke ut *en eneste og ugjendrivelig* versjon av det historiske forløpet fra Germanicus' død 10. oktober år 19 og fram til avslutningen av rettssaken i Roma? Eller må vi innse at det nærmeste vi kommer er den mest *sannsynlige* versjonen? Dette siste er nok realiteten selv om funnet av *SCPP* har bidratt til en bredere innfallsvinkel mot det historiske forløpet og samtidig vist at der ikke finnes direkte motsetninger mellom kildene i de tilfeller hvor begge omtaler de samme forholdene. Nyanser kan skyldes kildenes egenart. Tilbake står da diskrepansen i selve *tidsrammen* for det historiske forløpet.

Før vi formulerer sluttkonklusjonen går vi tilbake til forhold som kan bekreftes i *Fasti* og gjennom *SCPP*.

-Drusus' *Ovatio* 28. mai som er etter en rettssak i mai, men lenge før en rettssak i november/desember. Tacitus er tydelig på at denne fant sted *etter* rettssaken (*Ann.* 3, kap.19).

-Nero Caesars *toga virilis* som han først mottok 7. juni, altså *etter* en rettssak i mai og i tråd med Tacitus' fremstilling. Men samtidig er dette nevnt i teksten til *SCPP* og gir altså tydelig uttrykk for at Nero Caesar allerede *under* rettssaken hadde mottatt denne.

nuntiaverit sibi de morte Germanici Caesaris, probatumque sit frequenter convivias habuisse eum his ipsis diebus, quibus de morte Germanici Caesaris ei nuntiatum erat.

²⁶⁰ ---missisque ad Tiberium epistulis incusatus Germanicum luxuriam et superbiam.

²⁶¹ Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto caedit victimas, adit templum, neque ipse gaudium moderans et magis insolescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum primum laeto cultu mutavit.

²⁶² Die senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento: patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse adiutoremque Germanico datum a se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis.

²⁶³ Cum deberet meminisse adiutorem se datum esse Germanico Caesari, qui a principe nostro ex auctoritate huius ordinis ad rerum transmarinarum statum componendum missus esset.

-Dateringen i *SCPP* er "håndfast" i dobbel betydning. Siden dette også er en konkret kilde i umiddelbar etterkant til de begivenhetene teksten omtaler, må dateringen her tillegges stor vekt

Disse forholdene er innbyrdes uforenlige og frembyr motsetninger som man frem til nå ikke har kunnet forene. Og det vil sannsynligvis gå meget lang tid før disse motsetningene er borte og en eventuell harmonisering er et faktum - om dette da overhodet vil skje!

Enhver samlet konklusjon må derfor fattes med forbehold.

Konklusjonen for kap. 2 målbærer klart litterære tilpasninger uten at de historiske kjensgjerningene er fordreid. Likevel er tidsrammen lite sannsynlig i forhold til den omfattende kronologien. Konklusjonen for kap. 3 målbærer klart sentrale opplysninger som kan plasseres inn i en sannsynlig innbyrdes rekkefølge og *innenfor en tilstrekkelig lang tidsramme hvor det historiske forløpet framtrer som langt mer sannsynlig.*

Med de forbehold som alt er nevnt kan denne konklusjonen trekkes:

Germanicus døde i Syria 10. oktober år 19. Gnaeus Piso Pater ble satt under tiltale for å ha forvoldt hans død. Han ble også tiltalt for andre forbrytelser. Rettssaken mot ham og de andre tiltalte startet i Roma 28. november år 20 og ble avsluttet den 10. desember samme år.

Appendix: Tabellarisk oppstilling av hendelsesforløpet rundt Germanicus' postering og død og rettssaken mot Cnaeus Piso Pater på basis av Tacitus, SCPP og en syntese av disse kildene som tar utgangspunkt i konklusjoner fra Kapittel IV.

<i>Tacitus</i>	<i>SCPP</i>	<i>Syntese av Tacitus og SCPP med utgangspunkt i Kapittel IV.</i>
<p><i>År 17:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> *Germanicus blir fra sitt oppdrag i Germania kalt tilbake til Roma for triumf 26. mai. *Cnaeus Piso Pater blir utnevnt til keiserlig legat i Syria. *Germanicus blir, som prokonsul med <i>maius imperium</i> beordret til de østlige provinsene. 	<p><i>År17:</i></p>	<p><i>År 17:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> *Germanicus blir fra sitt oppdrag i Germania kalt tilbake til Roma for triumf 26. mai *Cnaeus Piso Pater blir utnevnt til keiserlig legat i Syria.
<p><i>År 18:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> *Germanicus kommer til de østlige provinsene hvor Cnaeus Piso Pater alt befinner seg. *Her blir han møtt av store problem som han av Tiberius selv har fått i oppdrag å løse. 	<p><i>År 18:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> *Keiser Tiberius fremholder overfor senatorene at forholdene i de østlige provinsene har behov for at han enten selv drar dit eller at han sender en av sine to sønner. (usikkert tidspunkt på året) 	<p><i>År 18:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> *Keiser Tiberius fremholder overfor senatorene at forholdene i de østlige provinsene har behov for at han enten selv drar dit eller at han sender en av sine to sønner. (usikkert tidspunkt på året)
<p><i>År 19:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> *Germanicus krenker Tiberius ved å dra inn i Egypt og forbli der for en periode. *Germanicus vender tilbake til Syria og finner at alle hans ordrer enten er blitt reversert eller opphevet av Cnaeus Piso Pater. *Germanicus blir syk, kommer til krefter igjen, men blir atter dårligere. *Germanicus sier offisielt opp sitt <i>amicitia</i> i forhold til Cnaeus Piso Pater og gir ham ordre om å forlate Syria. *Cnaeus Piso Pater forlater Syria, men legger om den opprinnelig planlagte kursen. *Germanicus dør i Antiokia i Syria 10. oktober år 19. *Germanicus begravnes i Antiokia i Syria. 	<p><i>År 19:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> *Med grunnlag i et senatsvedtak sender Tiberius Germanicus til de oversjøiske, østlige provinsene med <i>maius imperium</i>. (Begynnelsen av år 19) *Både Cnaeus Piso Pater og Germanicus er kommer til den østlige provinsen Syria. (mars/april år 19) *Germanicus forlater provinsen Syria for i en periode å oppholde seg i Egypt (mai/juni år 19) *Innenfor den perioden hvor Cnaeus Piso Pater er alene igjen i provinsen Syria treffer han disposisjoner som er uforenlige både med ordrer fra keiser Tiberius selv og med pålegg fra Germanicus. (fra mai/juni år 19 til månedsskiftet september/oktober samme år) 	<p><i>År 19:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> *Germanicus kommer til de østlige provinsene med <i>maius imperium</i> (mars/april år 19) *Cnaeus Piso Pater er ankommet året i forveien. *I Syria møter Germanicus store problem som han av Tiberius selv har fått i oppdrag å løse. *Germanicus forlater provinsen Syria for i en periode å oppholde seg i Egypt. (mai/juni år 19) *Innenfor den perioden hvor Cnaeus Piso Pater er alene igjen i provinsen Syria treffer han disposisjoner som er uforenlige m med ordrer både fra Tiberius selv og med pålegg fra Germanicus (fra mai/juni år 19 til september/oktober samme år).

År 19:

*Cnaeus Piso Pater mottar budskapet om Germanicus' død mens han oppholder seg på øya Cos som ligger utenfor Caria på kysten av Asia (Lilleasia). Som et tegn på ustyrlig glede over dette budskapet dreper han offerdyr og besøker templer.

*Cnaeus Piso Pater sender brev til Tiberius hvor han "beskylder Germanicus for utskielser og overmot".

*Cnaeus Piso Pater drar sjøveien tilbake til Syria. På veien møter han skipet med Germanicus' enke Agrippina som sammen med sine barn er på vei mot Italia med sin manns urne.

(primo eller medio november)

*Cnaeus Piso Pater oppholder seg i de østlige provinsene resten av året opptatt med diverse militære operasjoner.

År 20:

*Agrippinas skip når frem til Corcyra (Corfu) utenfor kysten av Epirus.

"Der benytter hun noen få dager til å gjenvinne fatning og sinnsro".

*Etter overfart over Adriaterhavet går Agrippina i land i Brundisium (Brindisi) sammen med sine barn og bringer med seg urnen med Germanicus' aske.

År 19:

*Germanicus vender tilbake til Syria og erfarer selv at Cnaeus Piso Pater har vist en fremferd på tvers av alle ordrer og advarsler.

(månedsskiftet september/oktober år 19)

*Germanicus er i ferd med å dø og han opphever offisielt sitt vennskap, *amicitia*, med Gnaeus Piso pater. Han hevder også at Cnaeus Piso Pater er skyld i hans egen død.

(dagene før 10. okt. og 10. okt. år 19)

*Cnaeus Piso Pater forlater Syria (før 17. okt. Han mottar deretter en melding om Germanicus' død og må nødvendigvis da befinne seg et annet sted)

*Cnaeus Piso Pater viser sin glede over meldingen om Germanicus' død.

(over en periode kort etter 10. okt år 19)

*Etter Germanicus' død sender Cnaeus Piso Pater et brev til keiser Tiberius og i dette brevet fremsetter han anklager mot Germanicus.

(siste del av okt. år 19)

*Cnaeus Piso Pater fjerner alle æresbevisninger som var blitt avholdt enten for Augustus' minne eller for hans billedfremstillinger før han var blitt inkludert blant gudene.

År 20:

År 19:

*Cnaeus Piso Pater vender tilbake til Syria og erfarer selv at Cnaeus Piso Pater har vist en fremferd på tvers av alle ordrer og advarsler. (månedsskiftet september/oktober år 19)

*Germanicus blir syk. Når han er i ferd med å dø, opphever han offisielt sitt vennskap, *amicitia*, med Cnaeus Piso Pater og beordrer ham ut av Syria. Han hevder også at Cnaeus Piso Pater er skyld i hans død (dagene før 10. okt og 10. okt. år 19)

*Cnaeus Piso Pater mottar meldingen om Germanicus' død på øyen Cos utenfor Caria på kysten av provinsen Asia (Lilleasia) som et tegn på ustyrlig glede over dette budskapet dreper han offerdyr og åpner templer som tegn på strid.

*Cnaeus Piso Pater sender brev til keiser Tiberius og i dette brevet fremsetter han anklager mot Germanicus.

*Cnaeus Piso Pater drar sjøveien tilbake til Syria På veien møter han skipet med Germanicus' enke Agrippina som sammen med sine barn er på vei mot Italia med sin manns urne. (primo eller medio november år 19)

*Cnaeus Piso Pater oppholder seg i de østlige provinsene resten av året opptatt med diverse militære operasjoner.

År 20:

*Agrippinas skip når frem til Corcyra (Corfu) utenfor kysten Epirus. Deretter krysser hun Adriaterhavet og går i land i Brundisium (Brindisi).

År 20:

*Fra Brundisium drar Agrippina til Roma..

Urnen med Germanicus' aske blir plassert i Augustus' mausoleum på Marsmarken

(ultimo januar/primo februar)

*Den offisielle sørgetiden for Germanicus avsluttes og de megalesiske leker til ære for Kybele begynner.

(primo april)

*Drusus drar til legionene i Illyricum. (primo april)

*Cnaeus Piso Pater reiser rundt i provinsene Asia og Achaia (Hellas).

*Cnaeus Piso Pater sender sin sønn til Tiberius i Roma med et oppdrag "som skal gjøre keiseren myk".

(april)

*Samtidig drar Cnaeus Piso Pater til Illyricum hvor han har et møte med Drusus. Cnaeus Piso Pater håper at Drusus vil være mildt stemt overfor ham selv ved at han ved sin brors død er blitt den eneste gjenværende kandidaten til å etterfølge Tiberius som *princeps*. Men Cnaeus Piso Pater felvurderer fullstendig.

(april)

*Cnaeus Piso Pater krysser Adriaterhavet og går i land i Ancona. Derfra drar han mot Roma og ankommer byen i begynnelsen av mai.

*Dagen etter Cnaeus Pater ankomst til Roma blir han stevnet.

(primo mai)

*Drusus vender tilbake til Roma, utsetter sin *ovatio* og drar inn i byen.

(primo mai)

*Cnaeus Piso Pater oppnår å få forsvarere.

År 20:

År 20.

*Fra Brundisium drar Agrippina til Roma. Urnen med Germanicus' aske blir plassert i Augustus' mausoleum på Marsmarken.

(ultimo januar/primo februar)

*Den offisielle sørgetiden for Germanicus avsluttes og de megalesiske leker til ære for Kybele begynner (primo april).

*Drusus drar til legionene Illyricum.

*Cnaeus Piso Pater reiser rundt i provinsene Asia og Achaia (Hellas).

*Cnaeus Piso Pater sender sin sønn til Tiberius i Roma med et oppdrag "som skal gjøre keiseren myk"

*Cnaeus Piso Pater drar til Illyricum hvor han har et møte med Drusus. Han håper at Drusus vil være mildt stemt overfor ham selv ved at han ved sin brors død er blitt den eneste gjenværende gjenværende kandidaten til å etterfølge Tiberius som *princeps*. Men han feilvurderer fullstendig.

*Cnaeus Piso Pater krysser Adriaterhavet og går i land i Ancona. Derfra drar han mot Roma og ankommer byen mot midten av november (anslagsvis)

*Dagen etter Cnaeus Pater ankomst til Roma blir han stevnet.

*Drusus vender tilbake til Roma.

*Cnaeus Piso Pater oppnår å få forsvarere.

År 20:

**Die senatus*. Rettssaken mot Cnaeus Piso Pater og de øvrige tiltalte starter. I en tale til senatet orienterer Tiberius om rammene og prosedyrene for retts-saken og legger dermed føringene. Senatet beslutter at tiden for rettssaken skal disponeres slik:

- 2 dager på utformingen av anklagene.

- 6 dagers pause.

- 3 dager til forsvaret av de tiltalte.

Samlet er 11 dager avsatt til retts-saken.

(17. mai)

*Cnaeus Piso Pater tar sitt eget liv, sannsynligvis etter 3 dager. Det besluttes at rettssaken likevel skal fortsette som planlagt.

*Et brev som er skrevet av Cnaeus Piso Pater like før han tok sitt eget liv blir lest opp i senatet. Her hevder Cnaeus Piso Pater at han er blitt offer ”for en sammensvergelse fra uvenner og for misunnelse som urettmessig har utløst beskyldninger om forbrytelser. Han bedyrer sin loyalitet overfor Tiberius i 45 år og ber om at hans barn ikke må bli straffet på grunn av ham.

*Tiberius foreslår at Cnaeus Piso Paters yngste sønn blir frikjent.

*Gransking av saken til Munatia Plancina, Cnaeus Piso Paters hustru. Etter initiativ fra Augusta (Livia) foreslår Tiberius å frikjenne henne.

*Marcus Piso, Cnaeus Piso Paters eldste sønn blir frikjent for medvirkning til farens forbrytelser i Syria.

*Munatia Plancina blir frikjent.

År 20:

*Rettssak starter i Roma med Cnaeus Piso Pater som hovedtiltalt og mot de øvrige tiltalte: hans hustru Plancina, hans to sønner Marcus og Piso og hans *comites* i Syria, Visellio Karo og og Sempronius Bassus.

(28. november år 20)

*I løpet av rettssaken tar Cnaeus Piso Pater sitt eget liv, men tidspunktet er uklart. Det er imidlertid rimelig å anta at dette skjedde noen dager etter at rettssaken var startet.

*Brev blir lest opp. Kopier av embetsbrev som Germanicus selv hadde skrevet til Cnaeus Piso Pater, blir lest opp. Det blir fremført vitner av enhver stand.

*Marcus Piso blir frikjent.

*Plancina blir frikjent.

*Visellius Karo og Sempronius Bassus, Cnaeus Piso Paters *comites*, skal forbys adgang til ild og vann (*aqua et*

År 20:

**Die senatus*. Rettssaken mot Cnaeus Piso Pater og de øvrige tiltalte starter. I en tale til senatet orienterer Tiberius om rammene og prosedyrene for retts-saken og legger dermed føringene. De tiltalte er – foruten - Cnaeus Piso Pater selv - hans hustru Munatia Plancina, hans to sønner Marcus og Piso og hans *comites* i Syria, Visellio Karo og Sempronius Bassus. (28.november)

*I løpet av rettssaken – sannsynligvis kort tid etter starten - tar Cnaeus Piso Pater sitt eget liv.

*Brev blir lest opp. Kopier av embetsbrev som Germanicus selv hadde skrevet til Cnaeus Piso Pater, blir lest opp. Det blir fremført vitner av enhver stand.. Et brev som er skrevet av Cnaeus Piso Pater blir lest opp hvor han hevder å være blitt offer for en sammensvergelse fra uvenner. Han bedyrer sin loyalitet overfor Tiberius i 45 år og ber om at hans barn ikke må bli straffet på grunn av ham.

Marcus Piso blir frikjent.

*Plancina blir frikjent etter initiativ fra Augusta (Livia) gjennom forslag fra Tiberius.

År 20:

* Messalinus foreslår å vedta en offisiell takk fra senatet til Tiberius, Augusta (Livia), Antonia og Agrippina, men unnlater å ta med Germanicus' bror Claudius (den senere keiseren). Lucius Aspernas utfordrer ham i åpent senatsmøte og spør om han "bevisst hadde forbigått Claudius".

"Og først da ble Claudius' navn tilføyet".

* Dette markerte også slutten på senatets rettsforhandlinger i saken mot Gnaeus Piso Pater og de øvrige tiltalte. Og det "avsluttet straffetiltakene som Germanicus' død krevde".

* "Men Drusus dro ut av byen for å gjenoppta sin overkommando og dro snart inn i den igjen under *ovatio*".

(28. mai år 20)

År 20:

igni interdici) og formuene selges og overføres til statskassen.

* Senatet takker Tiberius Caesar Augustus, Iulia Augusta (Livia), Antonia, Agrippina, Livia (Iulia Livilla), Drusus, barna til Germanicus og Tiberius Germanicus (*Claudius*).

* Keiser Tiberius' *subscriptio* og avslutning av rettsaken. (10. desember år 20)

År 20:

* Senatet takker Tiberius Caesar Augustus, Iulia Augusta (Livia), Antonia, Agrippina, Livia (Iulia Livilla), Drusus, barna til Germanicus og Tiberius Germanicus (*Claudius*).

* Keiser Tiberius' *subscriptio* og avslutning av rettsaken. (10. desember år 20)

Sekundærlitteratur

- Barnes, T. D. 1998: Tacitus and the Senatus Consultum de Cn. Pisone Patre, *Phoenix* 52, 12148.
- Bodel, J. (ed.) , 2001: *Epigraphic Evidence. Ancient history from inscriptions*, London, New York.
- Bradley, K.R. 1998: Introduction, *Suetonius, Volume I* 1 – 34, Cambridge Massachusetts.
- Brunt, P. A. & Moore, M. (ed.) 1967: *Res Gestae Divi Augusti*, Oxford.
- Eck, W. 2003: The Age of Augustus.
- Eck, W. & Caballos, A. & Fernandez, F. 1996: *Das senatus consultum de Cn. Pisone patre*, Munchen.
- Griffin, M. 1997: The Senate's Story, *The Journal of Roman Studies. Vol. LXXXVII, CCXII-CCLXIII*.
- Hauken, T. 1998: *Petition and Response. An Epigraphic Study of Petitions to Roman Emperors 181 – 249*, Bergen.
- Hauken, T. 2000: Studiet av greske og romerske innskrifter/Appendix, *Ad Fontes* 91-123 (Iddeng J. W. red.), Oslo.
- Hauken, T – Tanriver, C – Akbiyikoglu: A new inscription from Phrygia. A Rescript of Septimus Severus and Caracalla to the *coloni* of the Imperial Estate at Tymion. *Epigraphica Anatolica. Zeitschrift fur Epigraphik und historische Geographie Antoliens*, 36,2003, 37 – 38.
- Lebek, W. D. 1999: Das Senatus Consultum de Cn. Pisone patre und Tacitus, *Zeitschrift fur Papyrologie und Epigraphik* 128, 183-211.
- Levick, B. 1976: *Tiberius the Politician*, London, Sydney, Dover New Hampshire.
- Marsh, F.B 1931: *The Reign of Tiberius*, Oxford.
- Millar, F. 2002: *Rome, the Greek World, and the East: Roman Republic and the Augustan Revolution v.1*, North Carolina.
- Miller, N.P.1992: *Tacitus: Annals I edited with introduction, notes and vocabulary*, Bristol.
- Nipperday, K.L. 1915: *Tacitus, Annals I –IV*, ed. I I, revised G. Andresen, Berlin.
- .
- Richardson, 1997: The Senate, the courts, and the SC de Cn. Pisone patre, *CQ*, 47,510-518.
- Rowe, G. 2002: *Princes and Political Cultures. The New Tiberian Senatorial Decrees*, Michigan.
- Seager, 2005: *Tiberius*, Second Edition, Liverpool.
- The Oxford Classical Dictionary (OCD)
- Tacitus, C.1998: *The Annals books 1-3*, Cambridge Massachusetts, London.
- Talbert, R. J. A. 1984: *The Senate of Imperial Rome*, Princeton New Jersey.
- Viden, G. 2000: Vad skrev författaren egentligen? Om texttradering och textkritik, *Ad Fontes* 79-89 (Iddeng, J. W. red.) , Oslo.
- Woodman, A. J. & Martin, R. H. 1996: *The annals of Tacitus book 3 edited with a commentary*, Cambridge.

Vedlegg:

Kopi av Senatus consultum de Cn. Pisone Patre med originaltekst på latin og oversettelse av Tor Hauken.

(Hauken, T. 2000: Studiet av greske og romerske innskrifter/Appendix, *Ad Fontes* 114-123 (Iddeng J.W. red), Oslo.)

